# ANALIZA SWOT DOLNEGO ŚLĄSKA

wykonana na zlecenie

**WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO**

przez zespół w składzie

Mirosława Klamut
Ewa Pancer-Cybulska
Ewa Szostak

ZAWARTOŚĆ OPRACOWANIA

Uwagi wstępne 3

Wpływ badanych potencjałów na rozwój województwa dolnośląskiego w okresie bieżącym (2011-2014) 9

Potencjały rozwojowe Dolnego Śląska w ujęciu terytorialnym 18

Oddziaływania trans graniczne i układy ponadregionalne regionów graniczących z województwem dolnośląskim 22

Statystyczna identyfikacja mocnych i słabych stron Dolnego Śląska 35

Analiza szans i zagrożeń rozwoju Dolnego Śląska 48

SWOT 73

Załączniki 89

# Uwagi wstępne

Metoda SWOT z uwagi na swoją dokładność jest metodą interdyscyplinarną, partycypacyjną (aby wyeliminować subiektywizm ocen), pracochłonną i kosztowną, a przy tym elastyczną. Schemat analizy SWOT wymusza dostrzeżenie wewnątrz badanego obiektu (przedsiębiorstwa, gminy, regionu) zarówno mocnych, jak i słabych stron, a w otoczeniu zarówno zagrożeń, jak i szans rozwojowych. Nie wszystkie potencjalne siły, słabości, okazje i zagrożenia są istotne, lecz tylko te, które mogą być związane ze strategiami możliwymi do podjęcia przez badany obiekt.

Analiza SWOT jest oparta na prostym schemacie klasyfikacji: wszystkie czynniki mające wpływ na bieżącą i przyszłą pozycję organizacji dzieli się na:

- zewnętrzne w stosunku do organizacji i takie, które mają charakter uwarunkowań wewnętrznych,
- wywierające negatywny wpływ na organizację i mające wpływ pozytywny.

Ze skrzyżowania tych dwóch poddziałów powstają kategorie czynników:

1) zewnętrzne pozytywne - szanse (O),
2) zewnętrzne negatywne - zagrożenia (T),
3) wewnętrzne pozytywne - mocne strony (S),
4) wewnętrzne negatywne - słabe strony (W)

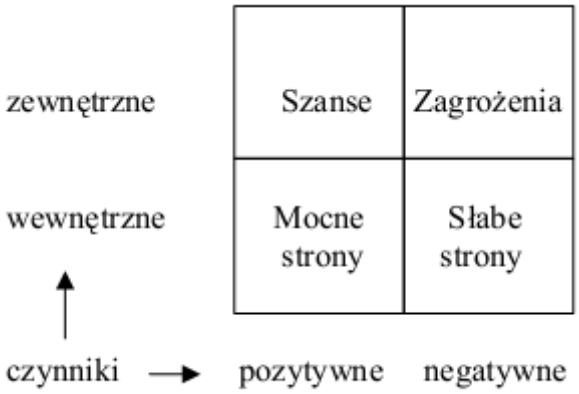


Ryc. Klasyfikacja czynników wpływających na pozycję strategiczną organizacji w metodzie SWOT
Źródło: G. Gierszewska, M. Romanowska: Analiza strategiczna przedsiębiorstwa, PWE, Warszawa 1997, s. 210

Analiza SWOT dla Dolnego Śląska została przeprowadzona z uwzględnieniem delimitacji regionu na obszary funkcjonalne. Obszary funkcjonalne Dolnego Śląskiego

zostały wyznaczone na podstawie badania przeprowadzonego przez zespół: M. Błaszczyk, R. Majkut, M. Zathey w listopadzie 2010 r. Wyniki badań ogłoszono w opracowaniu pt.: „Analiza stanu i procesów integracji społeczno-gospodarczej, instytucjonalnej i przestrzennej regionu. Koegzystencja funkcji ochrony oraz rozwoju systemów komunikacji i sieci infrastruktury w województwie dolnośląskim".

Wyznaczone obszary funkcjonalne to: Sudecki Okręg Przemysłowy, Aglomeracja Wrocławska, Obszary Północno-Wschodnie, Legnicko-Głogowski Okręg Miedziowy (LGOM) oraz Pogranicze polsko - niemieckie.

Źródło: J. Zaleski, T. Korf, G. Lisowiec: Raport regionalny. Województwo dolnośląskie, Wrocław, kwiecień 2011r., s. 18 za: M. Błaszczyk, R. Majkut, M. Zathey: Analiza stanu i procesów integracji społeczno-gospodarczej, instytucjonalnej i przestrzennej regionu. Koegzystencja funkcji ochrony oraz rozwoju systemów komunikacji i sieci infrastruktury w województwie dolnośląskim" listopad 2010 r., s. 23

Diagnoza zróżnicowania rozwoju obszaru Dolnego Śląska dokonana jest z uwzględnieniem dwóch zakresów czasowych: w okresie 2011-2014 (sytuacja bieżąca), która umożliwiła wyznaczenie mocnych i słabych stron regionu oraz okres 2015-2020 (przyszły stan). Ponadto analiza została przeprowadzona dla ośmiu grup tematycznych:

1. Struktura gospodarki
2. Innowacyjność
3. Środowisko naturalne
4. Problemy społeczne
5. Kapitał ludzki
6. Dostępność
7. Współpraca transgraniczna i międzyregionalna
8. Współpraca euroregionalna

Zbadanie mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń dla obszaru całego województwa dolnośląskiego wraz z wyznaczeniem obszarów i zakresów tematycznych stanowiących potencjały rozwojowe Dolnego Śląska przeprowadzone zostało w oparciu o analizy desk research, pogłębione wywiady indywidualne z ekspertami w obszarach regionalistyki i rozwoju regionalnego na Dolnym Śląsku oraz warsztatów.

**Badania desk research**

Koncentrowały się na wyodrębnieniu bieżących oraz przyszłych koncepcji rozwoju województwa dolnośląskiego, zawartych w opracowaniach wykonanych na zlecenie UMWD w ramach przygotowania strategii rozwoju województwa dolnośląskiego. Podstawowym celem pracy zespołu prowadzącego badania na tym etapie była ocena stopnia kompletności, aktualności oraz przydatności opracowań przyjętych do badania pod kątem ich wykorzystania do sporządzenia analizy SWOT.

Lista materiałów źródłowych do przeprowadzenia badania desk research była zgodna ze specyfikacją zamówienia i uzupełniona o

a) raporty:

- „Studia nad rozwojem Dolnego Śląska 2009, 2010, 2011" (lista na końcu),
- „Ocena stanu realizacji wybranych priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego dla województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 w kontekście przeglądu Programu w 2011r.",
- „Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Dolnośląskiego".

b) publikację „Rynek pracy województwa dolnośląskiego w latach 1999-2009” pod redakcją Z. Hasińskiej oraz K. Sipurzyńskiej–Rudnickiej, wyd. UE we Wrocławiu 2011.

**Pogłębione wywiady z ekspertami**

Wywiady przeprowadzone zostały z sześcioma wskazanymi ekspertami:

1. prof. dr hab. Stanisław Ciok, *Uniwersytet Wrocławski, Wydział Nauk o Ziemi i Kształtowaniu Środowiska, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego*;
   Ekspert z zakresu współpracy transgranicznej i regionalnej na Dolnym Śląsku (15.03.2012r.)
2. dr hab. inż. Zofia Hasińska, *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wydział Zarządzania, Informatyki i Finansów, Instytut Organizacji i Zarządzania, Katedra Zarządzania Produkcją i Pracą*;
   Ekspert z zakresu rynku pracy Dolnego Śląska (14.03.2012 r.)
3. prof. dr hab. Bogusław Fiedor, *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wydział Nauk Ekonomicznych, Instytut Ekonomii, Katedra Ekonomii Ekologicznej*;
   Ekspert z zakresu energetyki oraz ochrony środowiska w województwie dolnośląskim (13.03.2012 r.)
4. prof. dr hab. Jerzy Kaleta, *Politechnika Wrocławska, Wydział Mechaniczny, Instytut Materiałoznawstwa i Mechaniki Technicznej, Zakład Mechaniki Ośrodków Ciągłych*;
   Ekspert z zakresu wdrażania innowacji w województwie dolnośląskim (20.03.2012 r.)
5. dr hab. inż. Marek Krużyński, *Politechnika Wrocławska, Wydział Budownictwa Lądowego i Wodnego, Instytut Inżynierii Lądowej, Zakład Infrastruktury Transportu Szynowego*;
   Ekspert z zakresu infrastruktury kolejowej (12.03.2012 r.)
6. dr hab. inż. arch. prof. nadzw. Pwr. Tomasz Ossowicz,, *Politechnika Wrocławska, Wydział Architektury, Katedra Planowania Przestrzennego;*
   Ekspert z zakresu rozwoju urbanistyki w województwie dolnośląskim (20.03.2012 r.).

**Zakres wywiadów:**

Wszystkie wywiady zawierały pytania z zakresu szans i zagrożeń rozwoju województwa dolnośląskiego, m.in.:

- ocena dotychczasowych działań strategii rozwojowych Dolnego Śląska,

- wpływ środków pieniężnych z Unii Europejskiej na rozwój województwa dolnośląskiego,
- podział kompetencji w zakresie polityki rozwoju pomiędzy region i rząd oraz ich ocena,
- ocena potrzeb finansowych w zakresie realizacji strategii rozwoju WD,
- struktura własnościowa, stopień konsolidacji,
- ocena kontekstu prawnego dokumentów strategicznych pod kątem regionalnym, krajowym, Unii Europejskiej,
- weryfikacja obszarów problemowych Dolnego Śląska,
- identyfikacja wyzwań rozwojowych Dolnego Śląska,
- problemy środowiskowe związane z eksploatacją węgla kamiennego,
- ocena problemów obszarów peryferyjnych i transgranicznych.

**Warsztaty**

Zorganizowano dwa spotkania warsztatowe, w których udział wzięli członkowie Grupy roboczej ds. SRWD oraz przedstawiciele Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego.

Warsztat I odbył się 2.03.2012 r. i poświęcony był kwestiom:

a) obecnych i przyszłych potencjałów rozwojowych Dolnego Śląska;
b) wskazaniu oddziaływań transgranicznych i układów ponadregionalnych obszarów regionów graniczących z województwem dolnośląskim;
c) wskazaniu zakresów tematycznych dotyczących sytuacji społeczno–gospodarczej odpowiadających wyzwaniom rozwojowym całego województwa dolnośląskiego, w zakresie:
   - sfery gospodarczej,
   - sfery społecznej,
   - sfery przestrzennej.

Przedmiotem warsztatu była weryfikacja propozycji potencjałów i wyzwań rozwojowych Dolnego Śląska, zidentyfikowanych w badaniu desk research, pod kątem ich włączenia do SWOT. Dyskusja dotyczyła oceny prawidłowości, aktualności i zasadności sformułowanych wniosków, opinii i wskazań. W efekcie powstało opracowanie dotyczące potencjałów rozwojowych Dolnego Śląska.

Warsztat II odbył się 9.03.2012 r. Jego celem było wskazanie barier oraz zaproponowanie kierunków rozwoju Dolnego Śląska, jako elementów SWOT, analizowanych w trzech obszarach:

- gospodarczym,
- społecznym,
- terytorialnym.

Ponadto uwzględniono układ terytorialny wynikający z mapy potencjałów rozwojowych utworzonej na zakończenie przeprowadzonego Warsztatu I. Warsztaty umożliwiły określenie priorytetowych obszarów wsparcia Dolnego Śląska oraz zakresu działań.

# Wpływ badanych potencjałów na rozwój województwa dolnośląskiego w okresie bieżącym (2011-2014)

Wyniki przeprowadzonej analizy zwracają uwagę, że żaden z ocenianych potencjałów nie wywiera silnego wpływu na rozwój Dolnego Śląska. Zdecydowanie przeważają opinie sytuujące ich wpływ na poziomie umiarkowanym. Ponadto duża liczba wskazań zwraca uwagę, że oddziaływanie potencjałów jest po prostu słabe, a nawet, jak na przykład innowacyjności oraz współpracy trans granicznej- bardzo słabe. Oba te potencjały otrzymały również najmniejszą ilość potwierdzeń silnego oddziaływania. Innowacyjność ledwie cztery wskazania a współpraca trans graniczna dziesięć wskazań.

Potencjałami o zdecydowanie najsilniejszym wpływie są struktura gospodarcza i środowisko naturalne. Oba potencjały, chociaż mają wysoką syntetyczną oceną, jako umiarkowanie oddziałujące na rozwój, to równocześnie otrzymały najwyższą liczbę wskazań, jako potencjały o silnym wpływie.

1. **Struktura gospodarcza** zyskała znaczący wpływ dzięki dobrej dostępności obszarów dla rozwoju funkcji gospodarczej oraz dobrego ich wyposażenia w infrastrukturę. Pozytywnie oceniono również wpływ rosnącego udziału nowoczesnych branż przemysłu, a także dotacji pozyskiwanych z funduszy unijnych. Warto podkreślić, że wpływ dotacji, źródłem, których były środki unijnej polityki spójności, został równocześnie wskazany, jako czynnik o najsilniejszym oddziaływaniu. Ważnym argumentem, za silnym wpływem potencjału struktura gospodarcza na rozwój Dolnego Śląska, jest również pozytywna ocena procesu restrukturyzacji najważniejszych podmiotów gospodarczych oraz instytucji wpływających na rozwój. Silnie na wpływ tego potencjału oddziałuje także rozwój turystyki. Zyskał on pozytywną ocenę, jako oddziaływanie silne.

Argumentem za silnym wpływem struktury gospodarczej na rozwój Dolnego Śląska jest prawie całkowity brak wskazań na poziomie - bardzo słaby. Żaden z ocenianych potencjałów nie powtórzył tej oceny. Struktura gospodarcza oraz jej pozytywne dostosowanie do zmieniających się warunków gospodarowania na Dolnym Śląsku jest mocnym bieżącym potencjałem rozwojowym województwa dolnośląskiego.

2. **Środowisko naturalne.** Kolejnym silnym potencjałem jest środowisko naturalne. Otrzymało ono najwyższą ocenę, jako potencjał wyjątkowo silnie wpływający na rozwój regionu Dolnego Śląska. Ocena ta jest konsekwencją nie tylko wyjątkowości bogactwa zasobów materialnych i niematerialnych, oraz ich intensywnego wykorzystania, ale również zadecydował o tym wpływ bogatego dziedzictwa kulturowego regionu. Znacząco przyczynił się on do podniesienia rangi turystycznej regionu. Pozytywnie oceniany został także dobry poziom infrastruktury szlaków turystycznych, oraz podaż dóbr i usług niezbędnych dla rozwoju funkcji turystycznej i rekreacyjnej. Ponadto, wysoko także został oceniony poziom wykorzystania atutów środowiskowych, jako czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego. Czystość środowiska, dogodność klimatu, bliskość położenia szlaków komunikacyjnych, zasoby wód termalnych i leczniczych to tylko niektóre z dużej grupy atutów środowiskowych Dolnego Śląska świadczących o wysokiej wartości tego potencjału.

Jednak nie wszystkie potencjalne atuty środowiska są efektywnie wykorzystywane. Za słabą stronę uznano niskie wykorzystanie energetycznych możliwości środowiska w zakresie rozwoju źródeł energii odnawialnej. Słabą stroną jest również niski poziom wykorzystania zasobów wód powierzchniowych z punktu widzenia rozwoju funkcji gospodarczej. Z tego też tytułu środowisko naturalne, jako całość zyskało również oceny mierne, jako słabo i bardzo słabo oddziaływujące na rozwój. Ten rodzaj ocen zwraca uwagę, że potencjał środowiska w obu tych przypadkach posiada znaczące rezerwy. Z pewnością powinny być one wykorzystane w najbliższej przyszłości, w czym znacząco może pomóc pozyskanie środków pomocowych z Unii Europejskiej.

**3. Środowisko przyrodnicze** to następny silny potencjał prorozwojowy, wymagający znaczących inwestycji w zakresie uruchomienia potencjalnych możliwości pozytywnego oddziaływania na rozwój całego Dolnego Śląska.. Niezbędne w tym celu jest przygotowanie harmonogramu działań, nie tylko ograniczających zagrożenia powodziowe i zalewowe (na przykład na obszarze Podsudecia), ale również efektywne wykorzystanie zasobów wodnych dla rozwoju gospodarczego regionu. Jednym z nich powinna być realizacja zaległego rządowego programu „Program dla Odry- 2006", który w sposób kompleksowy rozwiązanie problemów gospodarki wodnej na Dolnym Śląsku, mógłby ująć z równoczesnym pobudzeniem nowych korzyści gospodarczych, rekreacyjnych oraz turystycznych.

4. **Dostępność infrastrukturalna.** Badanie wpływu na rozwój potencjału dostępności infrastrukturalnej odnosi się do szerokiego rozumienia infrastruktury. Zwracał uwagę nie tylko na jej funkcje gospodarcze, ale również na funkcje społeczne. W tym miejscu potencjał

dostępności infrastrukturalnej na obszarze Dolnego Śląska zyskał największą liczbę wskazań, jako umiarkowanie oddziaływujący (119). Niestety równie wysoka ilość wskazań określiła ten wpływ, jako słaby (83) oraz jako bardzo słaby (21). W rezultacie należy uznać, że jednoznacznie pozytywna ocena byłaby nadto optymistyczna. Pogląd ten wyrażają również eksperci uznając, że w przyszłości do 2020r. byłoby to możliwe. Jednak w okresie 2014-2020 należałoby zrealizować kapitałochłonny program inwestycyjny, dotyczący przede wszystkim modernizacji i rozbudowy infrastruktury komunikacyjnej na obszarze całego województwa.

Zdecydowanie, jako słabo oddziaływujące segmenty zagospodarowania infrastrukturalnego wskazano niską dostępność i niską jakość stanu technicznego dróg lokalnych, niską dostępność do infrastruktury edukacyjnej, kulturowej oraz sportowo rekreacyjnej na wsi, niską dostępność do usług zdrowotnych i opiekuńczych (żłobki, przedszkola, opieka społeczna) zarówno w miastach, jaki i na wsiach, oraz niską dostępność logistyczną o charakterze komunikacyjnym i rynkowym. Ponadto zwrócono uwagę na niską, jakość współpracy mieszkańców z władzami samorządowymi jak i na niską jakość świadczonych usług przez samorządy. Warto podkreślić, że za jednoznacznie umiarkowany pozytywny wpływ uznano dostępność miast jako aktywnych i potencjalnych ośrodków rozwoju, ale jednak bez wskazań na silne oddziaływanie na rozwój obszarów będących ich strefą wpływów. Podobnie zakwalifikowano dostępność terenów pod budownictwo mieszkaniowe oraz rozwój podstawowej infrastruktury osiedlowej wraz z dostępem do podstawowych usług.

Należy również zwrócić uwagę że ocena ekspertów, z którymi przeprowadzono wywiady, jak i ocena autorów opracowań desk research jest zbieżna z oceną krytyczną uczestników warsztatów, odnoszącą się do kwestii konieczności modernizacji i przebudowy istniejących układów komunikacyjnych zarówno drogowych jak i kolejowych, w celu skutecznego rozprzestrzeniania efektów rozwoju społeczno – gospodarczego osiąganego na obszarze miasta Wrocławia i Aglomeracji Wrocławskiej. Szybkie i dogodne połączenia komunikacyjne z głównymi miastami subregionów mają szansę wzmocnić ich potencjały rozwojowe. Komunikacja publiczna wewnątrz regionalna w istotny sposób poprawi nie tylko dostępność do szkół wyższych młodzieży, dojazdy pracowników do pracy, rozwój funkcji rekreacyjnej i turystycznej w województwie, ale przede wszystkim stanie się kreatorem aktywizacji rozwoju przedsiębiorczości w stolicach subregionów.

Na obszarze województwa konieczna jest również modernizacja i rozbudowa układów komunikacyjnych o charakterze ponadregionalnym, uwzględniająca współpracę z

województwami obszaru przygranicznego Polski Zachodniej, jak również z regionami granicznymi Czech oraz Niemiec. Działania te wymagają współpracy międzyregionalnej nie tylko w układzie krajowym, ale również w układzie sąsiedzkim z regionami niemieckimi i czeskimi. Każdemu z uczestników przynosi ona korzyści płynące z strategicznego położenia Dolnego Śląska na przecięciu głównych międzynarodowych szlaków transportowych. Inicjatywom tym powinny towarzyszyć przedsięwzięcia inwestycyjne w postaci budowy na południowo-zachodnim obrzeżu Dolnego Śląska nowych centrów logistycznych o charakterze multimodalnym, wykorzystujące kolejowe szlaki transportowe Dolnego Śląska. Pozwoliłoby to odciążyć główne kołowe szlaki regionu dolnośląskiego oraz odsunąć w czasie ich intensywne zużywanie się.

5. **Innowacyjność.** Innowacyjność to uznany strategiczny potencjał rozwoju społeczno-gospodarczego każdego z regionów, ale czy do tej kategorii potencjałów zalicza się innowacyjność Dolnego Śląska ? Badania przeprowadzone wśród uczestników warsztatów, zwracają uwagę, że wpływ innowacyjności na rozwój jest słaby, niewspółmierny do potencjalnych zasobów. Zaskoczenie budzi to, że innowacyjność została uznana jednoznacznie za potencjał o słabym i bardzo słabym oddziaływaniu. Również ilość wskazań, jako oddziaływanie silne, był najniższa wśród uzyskanych nie tylko dla okresu 2011-2014, ale także dla okresu 2015-2020. Niestety najwyższą ilość wskazań, jako słabo oddziaływująca otrzymała współpraca inwestorów zagranicznych z sektora wysokich technologii z środowiskiem lokalnym. Ocenę, jako słabe oddziaływanie otrzymały również; rozbudowa ponadregionalnych sieci współpracy uczelni z ośrodkami naukowymi w kraju i na świecie, aktywność przedsiębiorstw na rynkach zagranicznych w zakresie eksportu i importu nowych technologii oraz wzrost powiązań kooperacyjnych o charakterze innowacyjnym małych i średnich przedsiębiorstw z znanymi firmami zagranicznymi oraz krajowymi. Również, jako niską oceniono wymianę pracowników między instytucjami naukowymi a przedsiębiorstwami oraz współpracę w zakresie realizacji wspólnych projektów badawczo - wdrożeniowych w ramach pomocowych programów operacyjnych. Wskazania uczestników warsztatu, ale także opinie ekspertów zwracają uwagę, że wiele inicjatyw służących zdynamizowaniu oddziaływania innowacyjności na rozwój regionu jest zbyt słabe, aby zbudować wartość, którą można określić obecnie, jako potencjał o oddziaływaniu strategicznym. Nie ulega wątpliwości, że region posiada potencjalne atuty i to wcale nie małe, a wręcz przeciwnie w wielu dziedzinach jest nim również wysoki poziom badań naukowych. Z pewnością należą do nich dyscypliny naukowe chemii, w tym fizykochemii ciała stałego, fizyki niskich temperatur

i silnych pól magnetycznych, fizyki, biologii, biochemii, również matematyki, informatyki, medycyny i immunologii, farmakologii. W zastosowaniach istnieje dość silny potencjał w zakresie rolnictwa i hodowli. W naukach technicznych niektóre zespoły osiągają wyniki badawcze charakteryzujące poziom wybranych europejskich czołowych ośrodków naukowych. Dolny Śląsk posiada również wyraźnie ukształtowane klastry małych i średnich przedsiębiorstw wyspecjalizowanych w produktach uznanych za nowoczesne i rozwojowe (farmaceutyki i środki chemiczne dla medycyny, produkcja instrumentów medycznych, instrumentów precyzyjnych pomiarowych, automatyki, układów optycznych, różnego typu wyrobów chemicznych, układów automatyki) oraz już dobrze rozwinięte sektory doradztwa biznesowego i pośrednictwa finansowego. Czy czegoś brakuje? Eksperci uważają, że koniecznie jest wypracowanie niszowej polityki wspierania rozwoju innowacyjności, która potrafi dokonać przełomu w zakresie współpracy nauki z przedsiębiorstwami na rzecz rozwoju Dolnego Śląska. Jest wiele pozytywnych, ale jednostkowych przykładów penetrowania uczelni przez szefów znanych polskich firm, znacznie mniej przez drobniejszych przedsiębiorców. Również nauka póki, co nie udaje się szeroką ławą do przedsiębiorców. Można uznać, że powoli, ale znaczące zmiany zachodzą w zakresie współpracy znanych firm zagranicznych z nauką wrocławską. Jest coraz więcej inicjatyw angażowania naukowców do pracy w powstających od podstaw placówkach naukowo-badawczych oraz laboratoriach przemysłowych. Jednak w stosunku do potencjału, który może zaangażować środowisko naukowo-badawcze Wrocławia, jest tych inicjatyw ciągle zbyt mało. Nie będzie można mówić o przełomie w zakresie pozytywnego oddziaływania potencjału innowacyjności na rozwój regionu, jeżeli nie wykreuje się systemowej polityki oddziaływania władz publicznych regionu na zdynamizowanie współpracy nauki z przedsiębiorczością. Wszystkim trzem partnerom – nauce, przedsiębiorstwom oraz władzom samorządowym potrzebna jest systemowa współpraca w postaci partnerstwa publiczno - prywatnego. Strategia budowy potencjału innowacyjności na Dolnym Środku wymaga szczególnego zainteresowania władz samorządowych województwa oraz współfinansowania przedsięwzięć wpływających na rozwój regionu i rozwiązujących jego problemy. Zainteresowanie osiągnięciami naukowymi oraz chęć ich wdrożenia jest podstawą osiągania sukcesu uniwersytetów, firm oraz regionów w procesie podnoszenia konkurencyjności i kreowania nowych możliwości rozwoju każdego z partnerów.

6. **<u>Kapitał ludzki</u>** Każda gospodarka regionalna, w której za ważny czynnik rozwoju uznaje się kapitał ludzki, wymaga wytwarzania wiedzy, jej efektywnego transferu oraz

właściwego wykorzystania. Proces ten wiedzie do budowy nowej rzeczywistości ekonomicznej i technologicznej, do tworzenia nowego modelu gospodarki- gospodarki opartej na wiedzy. Uznajemy wtedy, że głównym zasobem takiej gospodarki jest nie kapitał materialny, ale wiedza. W konsekwencji uznajemy, że wiedza jest głównym zasobem organizacji, wiedzie do szybkiego rozwoju i sukcesu rynkowego oraz że staje się także źródłem przewagi konkurencyjnej większości przedsiębiorstw.

Z punktu widzenia przeprowadzonego badania, dotyczącego wpływu ważnych potencjałów na rozwój naszego regionu, oczywiste wydaje się postawienie pytanie - czy potencjał kapitału ludzkiego efektywnie uczestniczy w procesie rozwoju Dolnego Śląska? Czy wiedzie do zbudowania gospodarki opartej na wiedzy? Wyniki przeprowadzonego badania, niestety nie są pozytywne. W opinii członków warsztatu kapitał ludzki uznany został za potencjał oddziałujący, co najwyżej w sposób umiarkowany na dość niskim poziomie (68 wskazań). Znacząca ilość wskazań (73) zwróciła uwagę, że jego wpływ jest słaby a tylko 18, że jest silny. Co zatem zdecydowało o słabości oddziaływania? Wskazania zwracają uwagę, że źródłem słabości są przede wszystkim; niska kreatywność specjalistów, niski poziom doskonalenia zawodowego podwyższający kwalifikacje, niskie zapotrzebowanie przedsiębiorstw i instytucji na zawody kreatywne umożliwiające rozwój gospodarki opartej na wiedzy, słaby postęp w upowszechnianiu elektronicznej wymiany informacji oraz współpracy w ramach powiązań sieciowych, słabe dostosowanie sieci kształcenia na poziomie ponad gimnazjalnym do potrzeb lokalnego rynku pracy. Z kolei z analizy danych statystycznych wynika, że w latach 2001-2009 nastąpiło wyraźne zmniejszenie liczby absolwentów szkół zasadniczych zawodowych o około 60% oraz że ponad trzykrotnie zmniejszył się udział absolwentów techników. W tym samym czasie znacznie wzrosła liczba absolwentów szkół średnich ogólnokształcących oraz bardzo wyraźnie (ponad dwukrotnie) udział absolwentów szkół wyższych z 29% do 51%. Warto podkreślić, że proces ten dotyczył nie tylko województwa dolnośląskiego, ale także całego kraju. Porównania wewnątrz krajowe wskazują, że zmiany w strukturze kształcenia były najsilniejsze w naszym regionie, co niewątpliwie jest procesem pozytywnym, ale badania wskazują także, że wśród absolwentów szkół wyższych blisko 60% to reprezentanci zaledwie 4 kierunków kształcenia na 22 grupy kształcenia. Najsilniej reprezentowane były kierunki ekonomiczno-administracyjne, pedagogiczne oraz społeczne. Słabo były reprezentowane kierunki techniczne. Ich udział wynosił około 7%, około 4% udział kształcenia dla przetwórstwa, oraz i produkcji oraz 3% w zakresie architektury i budownictwa. Ponadto, najwyższym udziałem w ogólnej liczbie

absolwentów szkół wyższych, wynoszącym blisko 40% wyróżniały się kierunki ekonomiczno-administracyjne. Należy także zwrócić uwagę, że w latach 2004-2009 na pobyt stały zagraniczny wyjechało z woj. dolnośląskiego ponad 10% młodych zasobów pracy do 44 lat, oraz że tempo emigrujących było znacznie wyższe od średniej krajowej. Grupa wyjeżdżających na pobyt czasowy była wielokrotnie wyższa, wielu z nich jednak wróciło. Obok uwarunkowań demograficznych i edukacyjnych na potencjał kapitału ludzkiego wpłynął również popyt na pracę. Mimo wyszczególnionych, niekorzystnych zjawisk, stwierdzić należy, że dynamika i kierunki zmian, które dokonały się na Dolnym Śląsku dla jego gospodarki miały ważne pozytywne znaczenie.

Od 2004 do 2009 r. nastąpiła radykalna zmiana w sytuacji gospodarczej Dolnego Śląska, dokonała się znacząca zmiana struktury gospodarczej regionu. Region zyskał wysoką pozycję w kraju pod względem poziomu społeczno-gospodarczego. Zdecydowanie rośnie w gospodarce dolnośląskiej sektor gospodarki opartej na wiedzy. Dla Dolnego Śląska jest to dobra pozycja startowa do nowego okresu dynamicznego rozwoju 2014-2020. Również uczestnicy warsztatów społecznych uznali, że do 2020r. kapitał ludzki będzie oddziaływał na rozwój społeczno-gospodarczy coraz silniej.

Należy także podkreślić, że każdy z potencjałów, od roku 2014-2020, przez uczestników warsztatów społecznych został wskazany jako oddziałujący dwu, trzykrotnie lub nawet czterokrotnie silniej na rozwój, niż w okresie 2011-2013. Wskazania oddziaływania na poziomie słabym są zdecydowanie niższe. Dolny Śląsk zajmuje wysoką pozycję wśród regionów Polski, tuż za regionem mazowieckim z udziałem około 38% zatrudnionych w gospodarce opartej na wiedzy. Jest regionem wysoce zurbanizowanym, o stałej tendencji wzrostowej w zakresie podnoszenia poziomu wykształcenia w grupie ze średnim ogólnokształcącym i wyższym wykształceniem, o znaczącym odsetku z wyższym wykształceniem 24% i 2/3 zatrudnionych, z co najmniej wykształceniem średnim. Dotychczasowa wysoka dynamika wzrostu gospodarczego, zwłaszcza w latach 2004-2008 sprzyjała dywersyfikacji działalności gospodarczej oraz wzrostu popytu na pracę. W kontekście zróżnicowania kapitału ludzkiego w regionach Unii Europejskiej na poziomie NUTS-2, region dolnośląski na 244 regiony w 2007r. zajmuje dalekie pozycje. Ze względu na udział osób z wyższym wykształceniem w ogólniej liczbie pracujących - 146 pozycję, ze względu na kapitał ludzki w nauce i technice 181 pozycję, ze względu na udział uczestniczących w ustawicznym kształceniu 167, a ze względu na miarę syntetyczną jest na 169 miejscu. Natomiast wśród regionów Polski w latach 2000-2007 pod względem miary

syntetycznej, zwłaszcza w trzech ostatnich latach województwo dolnośląskie znajdowało się wśród pierwszej piątki.

7. **Bariery hamujące wykorzystanie potencjałów Dolnego Śląska.** Dolny Śląsk obok barier hamujących rozwój, a wynikających z niewłaściwego wykorzystania atutów potencjałów, którymi obecnie dysponuje, może się spodziewać kilku nowych ważnych zagrożeń dla przyszłego rozwoju gospodarczego. Źródłem ich jest spadająca liczba narodzin, spadająca liczba młodych ludzi ubiegających się o wyższe wykształcenie, a także poważny wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Tendencje te obok bieżącego niskiego poziomu opieki zdrowotnej, niskiego poziomu jakości życia i niskich dochodów (w porównaniu choćby z przygranicznymi regionami sąsiadów), zwracają uwagę że w przyszłym rozwoju regionu mogą wystąpić poważne problemy społeczne ograniczające pozytywne oddziaływanie potencjału społecznego na rozwój. Wyniki badań przeprowadzonych w ramach warsztatów społecznych potwierdzają te obawy. Mimo iż potencjał społeczny, jako ważny czynnik prorozwojowy w przyszłości, uzyskał ogólną ocenę wpływu, jako umiarkowaną, to znaczenie jej podważa duża ilość wskazań zwracających uwagę, że będzie on słaby (75), bądź bardzo słaby (15). Ta dwoistość ocen nie odnosi się do zainteresowania kapitału zagranicznego pracownikami pochodzącymi z naszego regionu. Ze względu na wykształcenie oraz wysoką kulturę pracy, jak i niewygórowaną cenę pracy, są oni silnym magnesem dla inwestorów zagranicznych. Obawiać się jednak można, że otwarcie niemieckiego rynku pracy w kolejnych latach może być bardzo niebezpieczne dla regionu. Sytuacja ta wymaga od władz regionu odpowiednich działań zapobiegawczych. Chodzi oczywiście nie tylko o aktywną politykę prorodzinną państwa oraz regionu. Przyszłość nie tylko wymaga działań zatrzymujących młodych specjalistów, ale także działań odnoszących się do polepszenia warunków bytowych i warunków pracy ogółu mieszkańców. Poprawa, jakości życia, zarówno na terenach wiejskich, jak i miejskich powinna iść w parze z aktywnym wsparciem dla przedsiębiorców w zakresie budowy nowych miejsc pracy. W regionie Dolnego Śląska znaczny udział stanowią obszary peryferyjne oraz obszary wymagające rekonstrukcji strukturalnej. Ich udziałem jest wysoka stopa bezrobocia oraz proces depopulacji. Obok wymienionych działań blokujących ucieczkę kapitału ludzkiego, koniecznością jest zwiększenie mobilności zawodowej wewnątrzregionalnej, jak i ponadregionalnej oraz powracającym z emigracji oferowanie motywujących warunków do inwestowania w macierzystym regionie. Sytuacja ta powinna być dla władz samorządowych regionu imperatywem wykreowania własnej wewnętrznej polityki efektywnego

funkcjonowania regionalnego rynku pracy. Warto przy tym zwrócić uwagę, że jednym z elementów tej polityki, może być wykreowanie pozytywnych związków emocjonalnych mieszkańców Dolnego Śląska ze swoim regionem zarówno na poziomie regionalnym, jak i lokalnym. Wyniki przeprowadzonych badań potwierdzają tę potrzebę. Wskazują, że poziom identyfikacji mieszkańców z miejscem zamieszkania oraz z potrzebą pielęgnowania tradycji i tożsamości regionalnej, jako pozytywnego oddziaływania na rozwój oceniony został, jako umiarkowany, z silnym wskazaniem, że jest nie tylko słaby, ale bardzo słaby.

## Potencjały rozwojowe Dolnego Śląska w ujęciu terytorialnym

Dokumenty Ministerstwa Rozwoju Regionalnego w tym szczególnie Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2020 zwraca uwagę, że funkcjonalne podejście do rozwoju terytorium wymaga wprowadzenia problemowych obszarów funkcjonalnych do systemu programowania i przyjęcia możliwych do realizacji działań rozwojowych oraz przypisania im właściwych instrumentów. Do najważniejszych zagadnień, które powinny być brane pod uwagę przy budowaniu programów prorozwojowych słabszych gospodarczo obszarów regionów należą; wsparcie jakości kapitału ludzkiego, modernizacja struktury gospodarczej, nadrabianie zaległości w zakresie infrastruktury technicznej jako jednego z najważniejszych czynników lokalizacji przedsiębiorstw, działanie wspierające modernizację i rozwój obiektów użyteczności publicznej w miastach położonych w większym oddaleniu od stolic województw, a pełniących funkcje usługowe dla dużych części regionu w zakresie kultury, ochrony zdrowia i edukacji. Działania takie również powinny być podjęte wobec obszarów przygranicznych i powinny się koncentrować na pobudzaniu endogenicznego rozwoju oraz na zwiększeniu dostępności w relacjach regionalnych, krajowych i międzynarodowych. Ważnym kierunkiem działań powinno być także wzmacnianie subregionalnych ośrodków miejskich, które przedzielone są granicą państwa tak, aby mogły stać się centrum życia gospodarczego i kulturowego dla terenów po obu stronach granicy. W przypadku Dolnego Śląska chodzi o Zgorzelec-Gorlitz, Nachod i Kudowę - Zdrój. Podejście terytorialne ma szansę przyczynić się do lepszego wykorzystania potencjałów, poprzez integrowanie działań o zróżnicowanym charakterze. Konsekwencją ich realizacji powinno być zwiększenie spójności wewnątrz regionalnej, zbudowanie powiązań funkcjonalnych między obszarami o największych potencjałach rozwojowych, a terytorialnie charakteryzującymi się poważnymi barierami rozwojowymi. Na obszarze województwa dolnośląskiego związki te powinny mieć znacznie szerszy zakres niż tylko powiązań transportowych. Jako równie ważne powinno być budowanie silnych relacji gospodarczych, społecznych, naukowych, kulturalnych oraz instytucjonalnych. Sprzyjałoby to wyspecjalizowaniu w znacznym zakresie ich struktur gospodarczych oraz wykorzystaniu wielu zasobów o charakterze niszowym, którymi obszary te dysponują.

W opracowaniu badania wpływu potencjałów na rozwój wytypowanych pięciu obszarów funkcjonalnych tj. Aglomeracji Wrocławskiej, LGOM-u, Sudeckiego Okręgu Przemysłowego, Obszaru Północno-Wschodniego oraz Pogranicza polsko-niemieckiego,

wykorzystano wyniki badań przeprowadzonych w ramach warsztatów społecznych, ocenę ekspertów, udostępnione materiał studialne przez Departament Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego.

Wymiar terytorialny potencjałów rozwoju Dolnego Śląska

Świadomość, że procesy rozwojowe i wzrost ekonomiczny nie rozkładały się w miarę równomiernie na obszarze Dolnego Śląska jest powszechnie znana. Od roku 1999 możemy wyodrębnić z pewnością różne trzy etapy uwarunkowań ekonomicznych odmiennie wpływających na rozwój województwa dolnośląskiego w układzie terytorialnym. Pierwszy okres transformacji systemowej w Polsce 1990-1993, tzw. okres głębokiej recesji gospodarczej, spowodował załamanie funkcjonowania gospodarki Dolnego Śląska, gwałtowny wzrost bezrobocia, spadek inwestycji oraz spadek produkcji. Stopniowe wychodzenie z recesji przyniosło ożywienie produkcji. Warto dodać, że w tym trudnym okresie Polska korzystała z pomocy ekonomicznej w ramach programu PHARE, który powstał na podstawie pozytywnej decyzji państw członkowskich ówczesnej Wspólnoty Europejskiej. W 1993r. podjęto także decyzję o możliwości przystąpienia do Unii Europejskiej wraz z Polską pozostałych państw Europy Środkowo-Wschodniej. Sytuacja ta całkowicie zmieniła warunki ekonomiczne rozwoju Polski. Państwo polskie rozpoczęło wieloletnią budowę gospodarki rynkowej, zdolnej do przeciwstawiania się presji konkurencji oraz zdolnej do wywiązywania się z zobowiązań wynikających z przyszłego członkostwa w Unii Europejskiej, tj. do realizacji celów unii gospodarczej i walutowej.

Uwarunkowania makroekonomiczne po 1990r. miały duży wpływ na sytuację gospodarczą Dolnego Śląska, który wtedy rozwijał się w granicach administracyjnych czterech województw. Rok 1994 na Dolnym Śląsku rozpoczął się poprawą sytuacji rynkowej i znaczącym przyspieszeniem dynamiki wzrostu gospodarczego. Niestety, okres 1998-2002 charakteryzował się pogorszeniem sytuacji rynkowej oraz spadkiem nakładów inwestycyjnych. Warunki stały się podobne do charakteryzujących stagnację gospodarczą.

Dolny Śląsk należał do grupy województw, które poniosły największe oraz najdotkliwsze dla społeczności koszty przekształceń systemowych. Przyczyn było wiele, ale jednymi z ważniejszych były tradycyjne i niekonkurencyjne struktury funkcjonalno-przestrzenne. Na obszarze Dolnego Śląska dominował przemysł przetwórczy Wrocławia, paliwowo-energetyczny w worku turoszowskim, lekki - Sudeckiego Okręgu Przemysłowego, oraz górniczo-hutniczy na obszarze LGOM-u. Obszar samych Sudetów koncentrował usługi

turystyczne i uzdrowiskowe. Przełom 1990 r. na obszarze Dolnego Śląska wywołał głęboki proces dezindustrializacji, jego konsekwencją był spadek aktywności zawodowej ludności, wysoka stopa bezrobocia oraz konieczność rozpoczęcia wysiłku inwestycyjnego odchodzenia od przestarzałej struktury gospodarczej, która w nowych warunkach gospodarowania straciła zdolność efektywnego konkurowania na rynkach Zachodniej Europy. Po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej na Dolnym Śląsku nastąpiła poprawa sytuacji rynkowej. Niestety powstałych zaległości nie udało się pokonać nawet do tej pory (2011). W rezultacie po dziesięciu latach istnienia nowego województwa (2008r.) liczba pracujących nie tylko nie wzrosła, ale była niższa w porównaniu z rokiem wyjściowym 1999.

W latach 1999-2009 wahania wskaźnika stopy bezrobocia w województwie dolnośląskim zwracają uwagę, że było ono duże i zmienne w czasie. Rozpiętość stopy bezrobocia pomiędzy najniższą i najwyższą wartością w powiatach mieściła się w przedziale 1:3 w latach 2002-2003 oraz 1:7 w roku 2008. W roku wyjściowym 1999 rozpiętość stopy bezrobocia wynosiła 1:5, a w latach 2000-2002 zmniejszyła się do 1:3, by następnie po trzyletnim okresie stabilizacji w kolejnych trzech latach znowu się powiększyć do maksymalnej wartości 1:7, aby w ostatnim roku badanego okresu wrócić do poziomu z roku wyjściowego 1:5. Na zmiany rozpiętości stopy bezrobocia na Dolnym Śląsku największy wpływ miała duża zmienność stopy bezrobocia w powiatach wrocławskim (ziemskim i grodzkim). W całym jedenastoletnim okresie obszarami o najniższym poziomie udziału zatrudnionych w ogólnej liczbie mieszkańców, czyli o najwyższej stopie bezrobocia były następujące powiaty: złotoryjski, lubański, górowski, kłodzki, dzierżoniowski i kamiennogórski. Z kolei najniższa stopa bezrobocia utrzymywała się na lokalnych rynkach pracy w powiatach wrocławskich (grodzkim i ziemskim), grodzkim jeleniogórskim oraz grodzkim legnickim, a także w powiatach lubińskim i polkowickim. Wahania te powodowały, że województwo dolnośląskie najczęściej zajmowało jedną z ostatnich pozycji pod względem stabilnego funkcjonowania rynku pracy wśród szesnastu polskich województw[1]. Można uznać, że niska chłonność zatrudnieniowa gospodarki Dolnego Śląska, dzięki wysokiej dynamice wzrostu gospodarczego, jest już przeszłością. Niestety nie oznacza to, że w układzie lokalnym również zaszły nieodwracalne zmiany. W 2010r. zróżnicowane stopy bezrobocia na obszarze powiatów; złotoryjskiego, lubańskiego, górowskiego, kłodzkiego, dzierżoniowskiego i kamiennogórskiego, zwracają uwagę, że zróżnicowanie terytorialne

[1] Z. Hasińska, K. Sipurzyńska-Rudnicka, *Rynek pracy województwa dolnośląskiego w latach 1999-2009,* Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011, s.291-300.

stopy bezrobocia nie ustąpiło. Pozytywne efekty w ograniczaniu bezrobocia wystąpiły w powiatach grodzkich i ziemskich (z wyjątkiem powiatu wałbrzyskiego) oraz w powiatach zlokalizowanych wokół Wrocławia i na obszarze LGOM. Należy jednak podkreślić, że na regionalnym rynku pracy istnieje znaczące zapotrzebowanie na subsydiowane oferty pracy. Tylko cztery powiaty stale utrzymywały udział ofert pracy subsydiowanej na poziomie średniej dla województwa (milicki, oleśnicki, wrocławski ziemski i grodzki).

Problemów było wiele, ale wejście Polski do Unii Europejskiej zasadniczo zmieniło sytuację Dolnego Śląska. W okresie 2004-2008, dzięki wysokiej dynamice wzrostu gospodarczego, Dolny Śląsk był jednym z najszybciej rozwijających się regionów. Dynamicznie postępowała w tym okresie dywersyfikacja produkcji przemysłowej, rozwój eksportu nowych wyrobów, industrializacja sfery metropolitalnej Wrocławia i stref podmiejskich miast średniej wielkości. W tym czasie także wskaźnik wydatków inwestycyjnych samorządów na mieszkańca Dolnego Śląska wzrósł gwałtownie, co spowodowało, że województwo dolnośląskie zaczęło wśród miejskich innych województw wyróżniać się korzystnie pod względem wspierania rozwoju regionalnego ze strony finansów samorządowych. Dolny Śląsk miał też wysoki i rosnący udział w inwestycjach kapitału zagranicznego. Liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego wzrosła aż o 30%. Pod względem udziału kapitału podstawowego zagranicznego w kapitale podstawowych krajowym Dolny Śląsk zajął drugie miejsce po regionie mazowieckim.

Ten złoty okres rozwoju Dolnego Śląska związany był również z rozwojem budownictwa infrastrukturalnego, współfinansowanego z środków unijnych oraz napływem inwestycji, zwłaszcza do przemysłu. Inwestycje te były skoncentrowane przede wszystkim na Obszarze Funkcjonalnym Aglomeracji Wrocławskiej. W 2007r. udział wydatków inwestycyjnych poniesionych przez spółki z udziałem kapitału zagranicznego na obszarze całego województwa wynosił aż 75%.

Na lokalizację tych inwestycji wpłynęły; dostępność komunikacyjna, wielkość i cechy jakościowe rynku pracy, wielkość rynku zbytu i walory stolicy Dolnego Śląska jednego z ważniejszych centrów życia gospodarczego, społecznego, kulturalnego, naukowego i finansowego w Polsce oraz najsilniejszego ośrodka rozwoju w południowo-zachodniej części Polski.

# Oddziaływania trans graniczne i układy ponadregionalne regionów graniczących z województwem dolnośląskim

## Asymetria rozwojowa w odniesieniu do Pogranicza Polska - Niemcy i Polska - Czechy

Obszary przygraniczne Polski (Dolny Śląsk) są biedniejsze niż niemieckie i – do niedawna – niż czeskie, chociaż te należą do najsłabiej rozwiniętych w swoich krajach. Okres dekady zapoczątkowanej reformą administracyjną w Polsce oraz początkiem rozmów akcesyjnych z 12 późniejszymi krajami członkowskimi można podzielić na dwa etapy: 1999-2004 (czyli do przystąpienia do UE przez 10 nowych państw) oraz 2004-2009 (od akcesji do daty najnowszych dostępnych danych o regionalnym PKB). Zmiany wskaźników PKB per capita posiadały w trzech regionach przygranicznych odmienny charakter (tab. 1)

Tabela 1. Poziom PKB na 1 mieszkańca na Pograniczu polsko-czesko-niemieckim

| Regiony poziomu NUTS2 | 1999 | 2004 | 2009 |
|---|---|---|---|
| | PKB per capita UE27 = 100 | | |
| Dresden | 84 | 90 | 89 |
| Severovychod | 65 | 66 | 67 |
| Dolny Śląsk | 51 | 51 | 66 |

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu (5.04.2012)

W Niemczech wsparcie ze środków federalnych i unijnych dla wschodnich landów było bardzo duże od chwili zjednoczenia kraju. W rezultacie następował bardzo szybki wzrost gospodarczy, szczególnie na obszarze regionu drezdeńskiego[2]. Pomimo początkowej wyższej tam zamożności niż po polskiej i czeskiej stronie granicy do 2004 r. dysproporcje jeszcze się pogłębiły. Nieco lepsze wykorzystanie wsparcia ze środków publicznych i korzystniejsze tendencje makroekonomiczne na początku nowego stulecia w Czechach niż w Polsce spowodowały, że także znacznie bogatszy Severovychod zwiększył nieco przewagę nad Dolnym Śląskiem, który rozwijał się w ciągu 5 lat w tempie nie odbiegającym od średniej unijnej. Odmienne tendencje wystąpiły po 2004 r., gdy Dolny Śląsk stał się jednym z najdynamiczniejszych regionów w Polsce i Europie. W tym okresie Polska miała najwyższe tempo wzrostu w całej UE, a od 2007 r. jest największym beneficjentem funduszy

[2] Region drezdeński ma charakter funkcjonalny (nie administracyjny). Jest grupą powiatów oraz jedną z trzech części (poziomu regionalizacji NUTS2) kraju Saksonia (NUTS1).

strukturalnych. W efekcie Dolny Śląsk niemal zrównał się z granicznym województwem czeskim i przybliżył się do regionu drezdeńskiego. Należy jednak zauważyć, że obszary bezpośredniego polskiego pogranicza nadal znacznie odbiegają poziomem rozwoju od czeskiego i niemieckiego (dane o PKB Dolnego Śląska w ujęciu 5 podregionów znajdą się w dalszej części opracowania).

Do 2006 r. poziom wsparcia per capita ze środków UE był wyższy i w Niemczech i w Czechach. Zróżnicowanie kompetencji władz regionalnych w Niemczech i Polsce daje przewagę stronie niemieckiej (głównie na poziomie landu; przy zbliżonych kompetencjach dysponowania środkami unijnymi na poziomie regionu), natomiast w relacjach Polska – Czechy – strona polska jest w lepszej sytuacji. Również po 2007 r. Niemcy dysponują większymi niż Polska środkami unijnymi na Europejską Współpracę Terytorialną (EWT), a na pewną słabość tej współpracy po stronie polskiej wpływają także znacznie mniejsze możliwości zmobilizowania wkładu własnego. Za słabość można też uznać brak kompleksowego podejścia do polityki rozwoju terenów transgranicznych w Polsce oraz dezintegrację kompetencji w zakresie polityki przestrzennej między MRR i Ministerstwo Infrastruktury.

Siła nabywcza gospodarstw domowych jako element popytu wewnętrznego jest po stronie Polski mniejsza niż w Czechach i Niemczech, co przyczynia się do zjawiska wysysania z Polski ludności o wysokich kwalifikacjach i wykształceniu, chociaż o mniejszej skali niż strona niemiecka się spodziewała, zwłaszcza po otwarciu rynków pracy w 2011 r. W zakresie demografii sytuacja jest ogólnie niekorzystna po trzech stronach granicy, jak w całej Europie. Najbardziej wyludnia się wschód Niemiec, co skłania Niemcy do pewnych działań przyciągających i sprzyjających przyjazdom Polaków, a do zamieszkania w Niemczech przyczyniają się bardzo niskie ceny nieruchomości. Równie duża jest grupa Dolnoślązaków dojeżdżająca codziennie do pracy w Niemczech i Republice Czeskiej.

W zakresie infrastruktury transportowej istniejący po stronie polskiej system komunikacyjny nie jest zintegrowany w pełni z resztą kraju (w odróżnieniu od sytuacji w Niemczech). Niska dostępność odnosi się głównie do ośrodków rozwoju gospodarczego, a asymetria dotyczy zwłaszcza jakości dróg oraz infrastruktury kolejowej.

Nakłady na B+R (mierzone udziałem wydatków w PKB) są zdecydowanie niższe w Polsce niż w Niemczech, co rzutuje na poziom innowacyjności i konkurencyjności regionów. W rankingu innowacyjności regionów europejskich Dolny Śląsk plasuje się na końcowych pozycjach, a wyprzedzają go nie tylko regiony niemieckie, ale i czeskie.

Charakterystyka uwarunkowań rozwoju Pogranicza polsko-niemieckiego wskazuje przede wszystkim na niekorzystną sytuację Dolnego Śląska. Istnieją jednak pewne elementy tych uwarunkowań, które stanowią o korzystnej pozycji Dolnego Śląska – w odniesieniu do reszty kraju, a często też i sąsiadów z drugiej strony granicy.

**Za mocne strony można uznać**:

- Wspieranie regionów przygranicznych funduszami europejskimi (programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej i bardzo duże środki na Cel Konwergencja);
- Istnienie euroregionów ułatwiających działania transgraniczne;
- Dobre możliwości bezpośredniego dostępu do rynku w kraju i za granicą ze względu na bliskość dużych centrów miejskich (w Saksonii np. Görlitz, Budziszyn, Drezno; na Dolnym Śląsku: Wrocław, Wałbrzych, Jelenia Góra);
- Podjęcie działań w kierunku utworzenia Europejskiego Ugrupowania Współpracy Transgranicznej (Euroregion Nysa i Glacensis);
- Edukacja na poziomie uniwersyteckim - Polska, a zwłaszcza Dolny Śląsk jest w wyraźnie lepszej sytuacji w porównaniu ze stroną niemiecką i czeską, jeśli chodzi o liczbę studentów (jednak brak badań na temat udziału kierunków info-techno-bio w ofercie kształcenia oraz dopasowania struktury kształcenia do potrzeb rynku pracy);
- Wrocław sklasyfikowany jako ośrodek metropolitalny typu słaby MEGA (podobnie jak Poznań, Szczecin) według ESPON; Berlin jako lokomotywa rozwoju Europy Wschodniej (klasyfikacja funkcjonalnych obszarów miejskich – FUA wg ESPON).

**Bariery i wyzwania rozwoju:**

- Słabnąca rola współpracy euroregionalnej, asymetria w zakresie zainteresowania współpracą (zwłaszcza ze strony Niemiec);
- Niewielkie środki na współpracę transgraniczną w kontekście problemów z wkładem własnym;
- Asymetria rozwojowa obszarów po stronie Polski, Czech i Niemiec;
- Niski udział transportu kolejowego w kreowaniu dostępności pogranicza (stan infrastruktury oraz organizacja transportu stanowi barierę dla rozwoju kooperacji Wrocławia z miastami Czech);
- Marginalna rola kolei w komunikacji transgranicznej (Polska-Czechy i Polska-Niemcy);

- Brak ciągłości przestrzennej oferty przewozowej w głąb kraju;
- Bariera językowa;
- Drenaż wysokokwalifikowanych specjalistów (lekarze, informatycy) przez niemiecki rynek pracy;
- Rozbudowany system koncesji, licencji i pozwoleń na niemieckim rynku drobnych usług świadczonych przez polskich rzemieślników i usługodawców (należy wzmocnić tych nacisk na usunięcie barier dostępowych); podobne problemy polskich firm z dostępem do rynku budowlanego, zwłaszcza berlińskiego, w sytuacji swobody działania niemieckich firm na polskim rynku dużych inwestycji infrastrukturalnych
- Słaba harmonizacja sieci komunikacyjnej Polski południowo-zachodniej z resztą kraju;
- Brak strategicznej koncepcji funkcjonowania sieci transportowej i logistycznej (z naciskiem na kolej);
- Brak akceptacji ze strony Niemiec dla projektów po stronie polskiej, wyludnienie Węglińca (dawniej kolejowy węzeł graniczny);
- Niewystarczająca transgraniczna wymiana doświadczeń na poziomie władz lokalnych; Niedostateczne wyposażenie w infrastrukturę techniczną i społeczną, szczególnie w małych gminach przygranicznych.

**Kierunki oddziaływań w obszarach przygranicznych:**

- Wykorzystanie istniejącego potencjału transportowego (PLK jako właściciel) do ożywienia rozwoju w skali lokalnej (Sudecki Okręg Przemysłowy);
- Wdrożenie koncepcji „tiry na tory” (ciężki transport np. kopalin tyko koleją) przy zaangażowaniu środków inwestorów prywatnych (Ścinawka Średnia);
- Przywrócenie połączenia Sudetów z Polską (szynobusy jako tani i ekologiczny środek transportu);
- Uruchomienie linii kolejowej Wałbrzych – Jelenia Góra – Zgorzelec – Szklarska Poręba – Harrachov;
- Budowa centrów logistycznych w obszarze przygranicznym jako podstawa realizacji koncepcji transportu multimodalnego w zakresie tranzytowych przewozów towarowych;
- Finansowe wsparcie samorządu jako zarządcy kolei w skali lokalnej ze środków publicznych;

- Zmiana ustawowych warunków przeprowadzania inwestycji w zakresie sieci i transportu kolejowego, zwłaszcza w fazie ich przygotowania (cel generalny);
- Zmiana kryteriów wyboru wykonawcy w PZP – termin zamiast najniższej ceny (cel generalny);
- Budowa systemu multimodalnego transportu i logistyki opartego na wykorzystaniu Odry;
- Zwiększenie zaangażowania kapitału prywatnego i funduszy UE w finansowanie infrastruktury techniczno-ekonomicznej (wzrost znaczenia PPP);
- Wzrost zainteresowania turystów niemieckich atrakcyjnymi obszarami górskimi;
- Wspólne tworzenie transgranicznego systemu planowania przestrzennego (społeczno-gospodarczego, regionalnego, ochrony środowiska, zapobiegania klęskom i zagrożeniom);
- Wykreowanie miast granicznych na centra rozwoju;
- Rozbudowa partnerstwa pomiędzy miastami przygranicznymi (bliźniacze, europamiasto);
- Wzrost konkurencyjności sektora MSP dzięki wdrażaniu i dyfuzji nowych technologii i innowacji (cel ogólny);
- Poprawa infrastruktury handlowej typowej dla obszarów przygranicznych;
- Kompleksowa i zintegrowana współpraca turystyczna firm i organizacji z obszarów przygranicznych Polski, Czech i Niemiec
- Rozwój i wzmocnienie funkcji turystycznej na obszarach wiejskich (agro- i ekoturystyka);
- Rozwój i wzmocnienie funkcji turystycznej na bazie obiektów pałacowych, poprzemysłowych, historycznych, itp. (turystyka sentymentalna, historyczna, edukacyjna).

Problemy wynikają także z więzi kooperacyjnych i transportowych. **Pola niezbędnej współpracy zostały wyznaczone przez ekspertów w następujący sposób**[3]:

- Polska Zachodnia nie jest strategicznym kierunkiem kooperacji Republiki Czeskiej. Główne osie rozwoju przebiegają równolegle do bariery Sudetów - z Pragi przez Pardubice do Ołomuńca i z Pragi do Brna. Jedyną osią rozwojową przebiegającą w

[3] Z. Mogiła, J. Zaleski, M. Zathey, *Wykorzystanie przygranicznego położenia terenów znajdujących się w zachodniej części Polski dla rozwoju społeczno-gospodarczego,* Wrocław 2011, s. 140-146; Ekspertyza na zamówienie MRR,

kierunku Polski Zachodniej jest oś z Hradca Kralove w kierunku Lubawki. Oś Praga Liberec przedłuża się przez Hradek i Zittau z ominięciem terytorium Polski, co wskazuje, że aktualne uwarunkowania wynikające z polityki nie sprzyjają transgranicznym przedsięwzięciom integracyjnym o ponadregionalnym znaczeniu. Także Hamburg, a nie Szczecin jest macierzystym portem marynarki czeskiej.

- Koncepcja korytarza transportowego CETC traci na znaczeniu wobec koncepcji projektu SONORA, w którym całość proponowanego korytarza północ – południe przebiega po stronie landów niemieckich z pozostawieniem połączeń równoleżnikowych w kierunku Wrocławia, Jeleniej Góry. Trudno po polskiej stronie zadecydować także o południowym przebiegu połączenia drogowego S3, będącego elementem korytarza CETC bez uzgodnienia, że podobne rozwiązanie autostradowe lub odpowiednio wysokiej klasy zostanie do tego samego punktu granicznego realizowane przez stronę czeską.
- Trudności z wdrożeniem przedsięwzięć ponadregionalnych (m.in. brak porozumienia w sprawie zmiany trasy dla pociągu Wrocław – Berlin).
- Otwarcie Berlin Brandenburg International Airport (BBIA) – dużego huba po wschodniej stronie Berlina, potencjalnie odbierze część pasażerów regionalnym lotniskom międzynarodowym, w tym we Wrocławiu. Należy oczekiwać, że w okresie do roku 2020 BBIA osiągnie status porównywalny z portem lotniczym w Monachium i wobec powyższego wyzwaniem jest dostatecznie wczesne zintegrowanie tego portu lotniczego z potrzebami Polski Zachodniej. Dobrym wzorem może być przykład zintegrowania Strasburga i portu lotniczego we Frankfurcie, które nie naruszyło pozycji portu lotniczego tego ośrodka europejskiego.
- Wyzwaniem pogranicza zachodniego jest także konieczność wypracowania własnej atrakcyjnej weekendowej oferty turystycznej jako odpowiedzi na ogromny potencjał Berlina oraz Saksonii (m.in. poprzez marketing turystyki przyrodniczej, turystyki wielkomiejsko–historycznej, czy ofercie turystycznej zwiedzania Sudetów).
- Dotyczy to także Pogranicza polsko-czeskiego. Z racji przewag infrastrukturalnych dla turystyki po stronie czeskiej trwa głównie rywalizacja o klienta polskiego. Jest jednak realna współpraca dla wypracowania wspólnego (z Czechami) produktu turystycznego dla Sudetów oraz zwiększenia dostępności Kotliny Kłodzkiej.Rozwój farm wiatrowych na pograniczu - problem wymaga dużej współpracy władz publicznych po obu stronach, aby takie rozwiązania, które nie są neutralne dla środowiska naturalnego

oraz komfortu życia mieszkańców i atrakcyjności turystycznej nie były realizowane po obu stronach granicy bez pełnej synchronizacji lokalizacji.

- Rozwój miast bliźniaczych poprzez wspólną infrastrukturę komunalną, komunikację publiczną, rozwój handlu transgranicznego, etc.
- Rozwój społeczno–gospodarczy w układzie RFN-PL-CZ dla worka turoszowskiego i jego transgranicznego otoczenia,
- Działania na rzecz zapobiegania powodziom w dorzeczu Odry (*Bezpieczeństwo i przyszłość dla regionu odrzańskieg*o 1998; *Przyszłość i bezpieczeństwo dla dorzecza Odry* 2000),
- Rozwój handlu przygranicznego bazującego na ciągle występującej różnicy w poziomie cen (np. benzyna po stronie polskiej, etc.) oraz różnicy w jakości produktów (np. produkty chemii domowej po stronie niemieckiej, etc.)
- Wykorzystanie pomocy strukturalnej UE i wspólne aplikowanie w ramach EUWT w perspektywie finansowej 2014-2020.

**SWOT dla Pogranicza polsko-niemieckiego**

Analiza SWOT dla pogranicza powstała na bazie podstawowych kryteriów, do których zaliczono: Położenie geograficzne i środowisko naturalne, Ludność, Osadnictwo, Rozwój społeczny, Gospodarka, Infrastruktura techniczna, Turystyka. Odpowiednio do tych kryteriów wyznaczone zostały mocne i słabe strony obszaru Pogranicza polsko-niemieckiego.

**MOCNE STRONY**

<u>Położenie geograficzne i środowisko naturalne</u>

- Strategiczne położenie na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych
- Położenie w zasięgu korytarzy transeuropejskich (osi rozwoju)
- Sąsiedztwo i bliskość dużych europejskich rynków
- Stosunkowo dobra dostępność komunikacyjna niemieckich ośrodków ponadregionalnych i Berlina

<u>Korzystna struktura demograficzna</u>

- Wysoki udział młodych ludzi w strukturze zaludnienia (wyższy od średniej krajowej i lepszy niż po stronie niemieckiej);

- Wyższy od średniej krajowej i lepszy niż po stronie niemieckiej odsetek ludności w wieku produkcyjnym;
- Niższe od średniej krajowej i lepsze niż po stronie niemieckiej odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym i niższe tempo starzenia ludności;
- Niższe od średniej krajowej i lepsze niż po stronie niemieckiej współczynniki obciążenia ludności;
- Istnienie ośrodków miejskich pełniących rolę centrów rozwoju (miasta bliźniacze, podzielone).

Rozwój społeczny

- Duża liczba miejsc w instytucjach kształcących;
- Dobry średni i wyższy poziom wykształcenia ludności;
- Duże zasoby kapitału ludzkiego o wysokich kwalifikacjach;
- Stosunkowo dobrze rozwinięta służba zdrowia i służby socjalne;
- Konkurencyjna oferta wysokiej jakości usług medycznych oraz kosmetyczno-fryzjerskich.

Gospodarka

- Zróżnicowana struktura branżowa przemysłu bazująca na zasobach lokalnych;
- Zróżnicowana struktura przestrzenna przemysłu;
- Mocny sektor MSP o orientacji proinnowacyjnej i proeksportowej;
- Duży potencjał leśnictwa na obszarach niezniszczonych;
- Duży odsetek (powyżej średniej krajowej) pracujących w sektorze usług;
- Wysoka chłonność niemieckiego rynku zbytu na towary nietrwałe (kwiaty, owoce, żywność).

Infrastruktura techniczna

- Stosunkowo dobra sieć dróg lokalnych;
- Stosunkowo dobrze rozwinięta komunalna infrastruktura techniczna (sieć wodociągowa, kanalizacyjna);
- Rosnące inwestycje w zakresie infrastruktury technicznej, komunikacyjnej;
- Modernizacja struktury grzewczej w kierunku wzrostu wykorzystania źródeł ekologicznych.

Turystyka

- Istniejące walory przyrodnicze dla rozwoju turystyki (rezerwaty, parki, pomniki);
- Istniejące walory związane z rozwojem turystyki historycznej, sentymentalnej;
- Tradycja działalności uzdrowiskowej i wypoczynkowej (Sudety);
- Dobre warunki dla rozwoju turystyki kwalifikowanej poza centrami turystycznymi (piesza, rowerowa, konna, sporty zimowe, kajakarstwo) - SOP, Obszary Północno-Wschodnie (Dolina Baryczy);
- Rozwinięta baza infrastrukturalna turystyki w Sudetach.

**SŁABE STRONY**

Położenie

- Słabe wykorzystanie Odry jako drogi transportowej;
- Brak wspólnej koncepcji zapobiegania powodziom (powtarzające się zniszczenia powodziowe);
- Wysokie koszty utrzymania i budowy wiaduktów, mostów i przepraw (rzeki jako granica zachodnia);

Ludność i sieć osadnicza

- Stosunkowo słaba sieć osadnicza;
- Wysoki stopień dekapitalizacji zasobów mieszkaniowych;
- Stosunkowo niskie współczynniki mobilności przestrzennej ludności;
- Niski odsetek ludności z wyższym wykształceniem (poza północną częścią pogranicza);
- Wysoka stopa bezrobocia.

Rozwój społeczny

- Malejąca rola współpracy transgranicznej w zakresie rozwoju sfery społecznej, kultury, edukacji;
- Natężenie zjawisk patologicznych pospolitych oraz typowych dla pogranicza.

Gospodarka

- Wysoki stopień dekapitalizacji majątku trwałego;

- Tradycyjna struktura branżowa przemysłu (duży odsetek branż schyłkowych, tradycyjnych);
- Niekorzystna struktura gruntów rolnych (duży odsetek niewykorzystane lub odłogowane);
- Niska wydajność pracy w rolnictwie, brak alternatywnych źródeł dochodów poza rolnictwem;
- Asymetria dochodów ludności po obu stronach granicy;
- Brak strategii rozwoju i promocji pogranicza.

Infrastruktura techniczna

- Niedorozwój infrastruktury drogowej po polskiej stronie (brak dróg szybkiego ruchu, obwodnic, połączeń miast nadgranicznych);
- Niedostateczne wykorzystanie kolei do rozwoju transportu towarowego i osobowego, brak koncepcji transportu multimodalnego;
- Braki w infrastrukturze telekomunikacyjnej, zwłaszcza w rejonach wiejskich;
- Niedostateczna sieć lokalna komunikacji transgranicznej;

Turystyka

- Niewystarczająca jakość infrastruktury turystycznej, zwłaszcza o standardzie międzynarodowym;
- Niewystarczający marketing turystyczny pogranicza;
- Słaba współpraca partnerów branży turystycznej, brak powiązań transgranicznych w dziedzinie turystyki.

W dalszej kolejności została przeprowadzona **analiza SWOT Pogranicza polsko-czeskiego[4].**

Poziom PKB w Polsce i w Republice Czeskiej jest znacząco niższy niż średnia dla Unii Europejskiej. W regionach obszaru Pogranicza polsko-czeskiego sytuacja jest jednak nieco korzystniejsza po stronie czeskiej.

[4] *Studium zagospodarowania przestrzennego pogranicza polsko-czeskiego. Synteza dokumentów krajowych*. Na zlecenie Ministerstwo Budownictwa Rzeczypospolitej Polskiej, Departament Ładu Przestrzennego i Architektury; Ministerstvo pro místní rozvoj české republiky. Odbor územních vazeb
Wykonawcy: Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne we Wrocławiu, Atelier T-plan, spol. s r.o., Praha
Wrocław, Praga – czerwiec 2006

Struktura zatrudnienia na Pograniczu polsko-czeskim jest zróżnicowana. Biorąc pod uwagę udział trójsektorową strukturę zatrudnienia (rolnictwo, przemysł i usługi), po stronie czeskiej w ciągu ostatnich 10 lat zanotowano ogólny wyraźny spadek zatrudnienia, szczególnie w rolnictwie, w przeciwieństwie do wzrostu udziału w sektorze usług, charakter przemysłowy utrzymuje się przede wszystkim w rejonie Liberca. W polskiej części obszaru można wyróżnić rejony wyraźnie wyspecjalizowane (pozostałe obszary nie wykazują takiej dominacji sektorów):

- przemysłowe: powiat zgorzelecki, dzierżoniowski,
- usługowe: miasto Jelenia Góra, powiat kłodzki.

Zdecydowanie negatywnym zjawiskiem jest wysoki poziom bezrobocia na obszarze Pogranicza polsko-czeskiego. Dotyczy to głównie jego polskiej części, która negatywnie kontrastuje z obszarami po stronie czeskiej. Dla porównania stopa bezrobocia dla Czech wynosi 6,8%, dla Polski oraz UE 27 po 10,2% (a dla Niemiec 5,7%; dane za luty 2012 r.). Analogicznie do stopy bezrobocia kształtuje się współczynnik pracujących. Korzystniejsza sytuacja występuje po czeskiej stronie pogranicza, gdzie wartość tego współczynnika mieści się dla wszystkich okresów (czeskich jednostek administracyjnych) w przedziale od 177 do 425 na 1000 osób, choć wciąż jest to sytuacja gorsza niż przeciętna dla całej Republiki Czeskiej (gdzie wskaźnik wynosi ponad 315).

Istotnym czynnikiem rozwoju gospodarki opartej na wiedzy jest dostęp społeczeństwa do edukacji. W czeskiej części pogranicza funkcjonują uczelnie wyższej w Libercu (5000 studentów). W bezpośrednim sąsiedztwie pogranicza znajdują się kolejne: Hradcu Králové (5600), Pardubicach (6900), Ołomuńcu (10000), Opavie (3500). W polskiej części pogranicza, które jest gęściej zaludnione i gdzie znajduje się więcej ośrodków miejskich, zlokalizowanych jest więcej uczelni wyższych; 4 w Jeleniej Górze, 4 w Wałbrzychu, także w Świdnicy. W bezpośrednim sąsiedztwie znajduje się potężny wrocławski ośrodek akademicki.

**Obszar Pogranicza polsko-czeskiego na tle Unii Europejskiej – w świetle wybranych badań ESPON**

Na podstawie wybranych wskaźników społeczno-ekonomicznych zawartych w badaniach Europejskiej Sieci Obserwacyjnej Planowania Przestrzennego (ESPON) można stwierdzić, że pasmo Pogranicza polsko-czeskiego stanowi wyraźne „odgałęzienie" europejskiego obszaru wzrostu (tzw. europejskiego banana), charakteryzującego się wysoką

dynamiką rozwoju gospodarczego, głównie w oparciu o czynnik innowacji i wiedzy. Badania ESPON ujawniły na obszarze Pogranicza polsko-czeskiego charakterystyczne zjawiska i procesy, w tym m.in.:

• typologia funkcjonalna regionów wykazuje, iż Pogranicze polsko-czeskie należy do obszarów o wysokim stopniu urbanizacji oraz wysokim stopniu antropopresji (cechę tę potwierdza również wysoki udział sztucznych powierzchni w strukturze użytkowania terenu);

• obszar Pogranicza polsko-czeskiego na tle Europy odznacza się wysoką gęstością zaludnienia i wysokim wskaźnikiem urbanizacji;

• w obrębie Pogranicza polsko-czeskiego zarysowuje się zjawisko depopulacji. Zdecydowana większość polskich powiatów i czeskich okresów charakteryzuje się spadkiem liczby ludności, który spowodowany jest zarówno ujemnym bilansem naturalnym, jak i ujemnym bilansem migracyjnym;

• w porównaniu z państwami Europy Zachodniej, w krajach Europy Środkowo-Wschodniej (w tym również w paśmie pogranicza polsko-czeskiego) nie występuje zjawisko silnego „starzenia się" ludności, co potwierdza relatywnie niski odsetek mieszkańców w wieku powyżej 64 lat w strukturze wiekowej ludności;

• polskie powiaty i czeskie okresy w obrębie Pogranicza polsko-czeskiego (szczególnie po jego polskiej stronie) charakteryzują się wyższą gęstością sieci kolejowej (w stosunku do średnich krajowych) niż drogowej, jednak nie jest ona w pełni wykorzystywana;

• Pogranicze polsko-czeskie jako subregion Europy Środkowo-Wschodniej cechuje się wyższa od przeciętnej w tej części kontynentu wartością PKB per capita.

**Kierunki działań zewnętrznych w celu rozwijania funkcjonowania obszaru Pogranicza polsko-czeskiego**

Pogranicze polsko-czeskie posiada znaczący potencjał endogeniczny, który poprzez wzrost powiązań zewnętrznych może przyczynić się do ekspansji gospodarczej tego obszaru, jako ważnego subregionu Unii Europejskiej. Ważnym atutem jest potencjał demograficzny – relatywnie wysoka gęstość zaludnienia i korzystna struktura wieku ludności. Zagrożeniem rozwoju mogą być jednak takie czynniki, jak: dominacja produkcji przemysłowej przestarzałej pod względem technologicznym, niedorozwój sektora usług, niski poziom wyposażenia infrastrukturalnego oraz słabe zróżnicowanie strukturalne gospodarki. Czynniki te mogą doprowadzić do ekonomicznej i społecznej degradacji regionu.

Szczególną szansą dla rozwoju społeczno-ekonomicznego Pogranicza polsko-czeskiego jest jego korzystne położenie geograficzne w centralnym obszarze Europy Środkowo-Wschodniej. Strategiczne położenie obszaru pogranicza wynika również z sąsiedztwa z Wolnym Krajem Związkowym Saksonii. Cześć regionów znajdujących się w obszarze Pogranicza polsko-czeskiego ma możliwość jednoczesnej współpracy (np. w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej) z partnerami pochodzącymi z dwóch państw członkowskich Unii Europejskiej. Ponadto bliskość obszarów metropolitalnych: Pragi, Wrocławia, Brna, Katowic, a także Berlina i Wiednia stwarza możliwość powiązań zewnętrznych Pogranicza polsko-czeskiego, na przykład w zakresie badań naukowych i rozwoju nowych technologii.

Priorytetem działań rozwojowych winno stać się prowadzenie właściwej polityki rozwoju polegającej na wzmocnieniu powiązań zewnętrznych obszaru. Przyczynią się one do wzmocnienia związków kooperacyjnych, większej dostępności rynków zewnętrznych, spowodują napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych i rozwój turystyki. Szczególna uwaga powinna być zwrócona na obszary tzw. trójstyku państw, czyli obszar pogranicza polsko-czesko-niemieckiego Brak właściwych działań strategicznych, nakierowanych na wzmocnienie spójności zewnętrznej, może doprowadzić do wystąpienia fali negatywnych zjawisk w obszarze, tj.: bezrobocia strukturalnego, rozwoju patologii społecznych, depopulacji obszaru i spadku jego konkurencyjności na tle regionów europejskich.

Odpowiedni lobbing Pogranicza polsko-czeskiego przy wykorzystaniu potencjału wewnętrznego przyczyni się do wzrostu konkurencyjności regionu w oparciu o kapitał ludzki oraz czynnik innowacji i wiedzy.

# Statystyczna identyfikacja mocnych i słabych stron Dolnego Śląska

## I. Metoda

Podstawą każdej analizy statystycznej jest zdefiniowanie analizowanych kategorii statystycznych, zakresu czasowego, punktu odniesienia, przyjętych mierników i sposobu pomiaru zjawisk. Dla potrzeb analizy SWOT ujęcia zagregowane mają ograniczoną przydatność, natomiast celowe jest stosowanie wielu ujęć analitycznych.

Wybór analizy o charakterze statycznym umożliwia ukazanie dystansu dzielącego Dolny Śląsk w stosunku do kraju i innych regionów. Dystans może być identyfikowany zarówno jako mocna (silna), jak i słaba strona. Zasadniczymi punktami odniesienia będą więc Polska i inne województwa (regiony). W tym ujęciu analizie podlegają ostatnie opublikowane oficjalne dane GUS (zwykle dla 2010 roku, a w przypadku PKB dla 2009 r.)[5]. Jedynie uzupełniający charakter może mieć analiza dynamiczna pozwalająca na wychwycenie korzystnych bądź niekorzystnych tendencji oraz sformułowanie na tej podstawie prostej projekcji.

Wnioskowanie na podstawie danych bezwzględnych jest utrudnione, gdyż określenie miejsca Dolnego Śląska w kraju więcej mówi o jego potencjale demograficznym niż o rzeczywistości społeczno-gospodarczej. Wynika to z dużego zróżnicowania liczby ludności polskich województw.

Tab. 1. Ludność w ujęciu wybranych województw

| Województwo | Liczba ludności (2010) | | W tym w miastach (%) |
|---|---|---|---|
| | W tys. | Polska =100 | |
| 1. Mazowieckie | 5243 | 13,7 | 64,6 |
| 2. Śląskie | 4634 | 12,1 | 78,0 |
| 3. Wielkopolskie | 3419 | 9,,0 | 55,9 |
| 4. Małopolskie | 3310 | 8,7 | 49,2 |
| 5. Dolnośląskie | 2878 | 7,5 | 70,1 |
| 6. Łódzkie | 2534 | 6,6 | 64,0 |
| … | | | |
| 16. Lubuskie | 1011 | 2,6 | 63,5 |

Źródło: *Rocznik statystyczny województw 2011*, Warszawa, GUS 2011.

[5] Jeśli nie podano inaczej, źródłem danych jest Rocznik statystyczny województw 2011, GUS, Warszawa 2011, s. 38-93.

Wysoka korelacja liczby ludności z miejscem zajmowanym przez województwo w kraju w odniesieniu do najważniejszych przekrojów danych ekonomicznych i społecznych decyduje o ograniczonej przydatności takiej analizy. Jest on zwykle zbieżna z ocenami rozsądkowymi.

Niezbędne jest stosowanie ujęć pozwalających na identyfikację **przewag względnych.**

Podstawą pierwszej z możliwych do zastosowania metod jest porównanie procentowych wskaźników udziału Dolnego Śląska w kraju w danej kategorii w stosunku do udziału ludności Dolnego Śląska w ogólnej liczbie ludności w kraju.

1. Jeżeli wskaźnik danej kategorii jest wyższy niż wskaźnik udziału ludności, to oznacza to przewagę względną i zawsze oznacza wyższe od średniej krajowej wskaźniki na 1 mieszkańca;
2. Jeżeli jest niższy – to sytuacja jest odwrotna.

Powyższe dotyczy informacji (danych) wyrażanych w wartościach bezwzględnych (PKB w mld zł, liczba samochodów czy łóżek szpitalnych). Gdy porównujemy dane, które mają postać wskaźników (np. nakłady na B+R w stosunku do PKB), to wnioskować możemy o przekroczeniu (lub nie) średniej krajowej, lecz nie pozwala to oceniać danych na 1 mieszkańca.

Prostszą metodą jest mierzenie dystansu w stosunku do średniej krajowej, gdyż automatycznie ilustruje to wielkość przewagi lub niedoboru względnego. Niezbędne jest tu jednak pamiętanie o pewnej kwestii interpretacyjnej. Najczęściej średnia krajowa przekraczana jest przez mniej niż połowę województw (dla PKB tylko 4), a pozostałe są poniżej średniej (dla PKB aż 12). Można to zilustrować na wykresie przedstawiającym jednocześnie kilka cech, co pozwala zauważyć dystans między Dolnym Śląskiem, a innymi województwami, czyli lepsze i gorsze strony.

Nie jest zaskoczeniem, że w większości kryteriów Dolny Śląsk plasuje się powyżej średniej, lecz zwykle daleko za Mazowszem. Mogą natomiast zaskakiwać sytuacje, gdy Dolny Śląsk jest poniżej średniej (dla cech określanych jako stymulanty), co oznacza słabą stronę, lub znacznie powyżej średniej – tu mówimy o bardzo silnej stronie.

Populacja prawie 10 mln ludności zamieszkująca województwo mazowieckie i śląskie (czyli najlepiej rozwinięte i uprzemysłowione regiony) powoduje, że średnia krajowa jest ciągnięta w górę, wobec czego większość województw automatycznie znajduje się poniżej tej

średniej. Dolny Śląsk pod względem większości kryteriów ekonomicznych znajduje się powyżej średniej krajowej, czyli należy do grupy województw o najlepszych wskaźnikach. Jest to zarazem element powszechnej świadomości i z tego punktu widzenia **porównania wobec regionów słabiej rozwiniętych mają znikomą wartość poznawczą.** Z drugiej strony, jedynym regionem w kraju, który ma wskaźniki rozwojowe zbliżające się do średniej unijnej jest Mazowsze. Warszawa skupiająca siedziby największych firm, przynoszących największą wartość dodaną, stanowiąca polityczne oraz administracyjne centrum kraju decyduje (pomimo słabego wzrostu na pozostałych obszarach województwa mazowieckiego) o tym, że Mazowsze zdecydowanie odbiega poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego od innych województw.

Z powyższego wynika, że podstawowymi punktami odniesienia w identyfikacji statystycznej są:

- średnia krajowa,
- wskaźniki dla województwa śląskiego, wielkopolskiego (niekiedy też pomorskiego, małopolskiego i łódzkiego).

Wymienione województwa wraz z Dolnym Śląskiem i Mazowszem obejmują 7 największych aglomeracji miejskich w kraju. Są one regionalnymi centrami politycznymi i administracyjnymi, głównymi ośrodkami akademickimi, o największym kapitale ludzkim i społecznym, przyciągającymi kapitał krajowy i zagraniczny. Zwykle można poprzestać na wypunktowaniu województw, które znajdują się przed Dolnym Śląskiem. Kategorie ekonomiczne, dla których Dolny Śląsk ustępuje większej liczbie województw należy uznać za słabe strony. Natomiast najważniejszymi punktami odniesienia są województwa śląskie i wielkopolskie, które można traktować jako naturalnych konkurentów Dolnego Śląska.

Aglomeracja krakowska jest większa od wrocławskiej, lecz należy oczekiwać, że wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego będą lepsze dla Dolnego Śląska; głównym powodem są różnice w poziomie urbanizacji.

Tabela 1 pozwala zidentyfikować pierwszą **mocną (silną) stronę** Dolnego Śląska poziom urbanizacji (drugi w kraju za woj. śląskim wskaźnik urbanizacji; Małopolska jest zdecydowanie poniżej średniej krajowej). Skala zróżnicowań rozwojowych obszarów miejskich i wiejskich nie tylko w Polsce jest bardzo duża. Chociaż występują tu pewne odmienności regionalne, poziom urbanizacji wykazuje dużą korelację z ogólnym poziomem rozwoju. Naturalną przesłanką różnic jest specjalizacja rolnicza terenów wiejskich, a rolnictwo cechuje najniższa w ujęciu przedmiotowym (sekcji PKD) wartość dodana,

wydajność pracy i poziom dochodów. Współczesne przekształcenia obszarów wiejskich prowadzą do zmniejszania skali dysproporcji miasto - wieś dzięki osłabieniu specjalizacji rolniczej na rzecz delokalizacji z miast funkcji przemysłowych, usługowych i mieszkaniowych. Dotyczy to głównie najbliższego otoczenia dużych miast.

Jednocześnie wysokiemu poziomowi urbanizacji Dolnego Śląska towarzyszą negatywne skutki w postaci obniżania jakości życia w rezultacie czynników środowiskowych i transportowych. Historyczny charakter zabudowy wielu miast śląskich utrudnia modernizację wewnętrznego systemu komunikacyjnego (**słaba strona**), a duża liczba miast nadal nie posiada obwodnic przenoszących ruch tranzytowy (zwłaszcza na obszarze SOP, gdzie czynnikiem niesprzyjającym jest ukształtowanie terenu).

Drugą stroną wysokiej urbanizacji jest słabo rozwinięta sieć osadnicza na terenach wiejskich. Gęstość zaludnienia obszarów wiejskich we wszystkich częściach funkcjonalnych województwa zdecydowanie ustępuje sytuacji w Małopolsce, Polsce centralnej i wschodniej oraz w Wielkopolsce (**słaba strona**). Trwa proces wyludniania się dolnośląskich wsi i małych miasteczek.

Opisanie w części metodycznej opracowania jednej ze szczegółowych kategorii analitycznych ma uzasadnienie, gdyż powyższe stwierdzenia determinują znaczną część płaszczyzn analitycznych.

Identyfikacja silnych i słabych stron bazuje na ujęciach statycznych, ale można i należy je wzbogacać o inne ujęcia m.in. dynamiczne. Można porównywać wskaźniki z kilku lat, co pozwala na ocenę tendencji i można mówić o wzmacnianiu lub osłabianiu mocnych/słabych stron. Spectrum dostępnych danych jest niemałe – w rocznikach jest kilkadziesiąt cech, które mogą być uwzględnione w analizie; można je uporządkować na ekonomiczne, społeczne, ekologiczne i pozostałe (łączące różne kategorie).

Oprócz głównego toku analizy można brać pod uwagę także inne dane (strukturalne), np. dysproporcje wewnątrz województwa. Dysproporcje wewnątrzwojewódzkie mają charakter naturalny, gdyż aglomeracja – stolica województwa zawsze jest znacznie lepiej rozwinięta niż pozostała część. Także i w tym ujęciu trzeba wskazać punkt odniesienia dla oceny - dysproporcje obserwowane w innych dobrze rozwiniętych województwach, np. w województwie śląskim czy wielkopolskim (wiemy, że dysproporcje w Mazowieckiem są największe w kraju).

Twarda statystyka nie pozwala na oceny jakościowe (chociaż częściowo je umożliwia). Wiemy, że wskaźniki dostępności /gęstości infrastruktury transportowej są dla Dolnego Śląska dobre (**mocna strona**), ale jej jakość jest często gorsza niż w Polsce Wschodniej (**słaba strona**). Poza autostradą prawie nie ma dwujezdniowych dróg albo z dwoma pasami w każda stronę, podczas gdy w woj. pomorskim, kujawsko-pomorskim czy warmińsko-mazurskim są one standardem. Podobnie niekorzystnie kształtuje się ocena infrastruktury kolejowej – trasa łącząca 3 największe miasta województwa dolnośląskiego jest zdekapitalizowana; dopuszczony jest jedynie ruch pociągów osobowych, brak pociągów pospiesznych.

## II. Wyniki badań

### A. Rozwój społeczno-gospodarczy

Podstawowe wielkości makroekonomiczne obrazujące poziom rozwoju gospodarczego można rozpatrywać w układzie następujących pięciu wzajemnie ze sobą powiązanych kategorii makroekonomicznych:

- produkt krajowy brutto - najbardziej syntetyczny wskaźnik odnoszący się do procesów wzrostu gospodarczego, jednak nie obrazujący poziomu zgromadzonego bogactwa;
- wartość brutto środków trwałych wskazująca na stan trwałego zagospodarowania obszaru, stanowiąca wyraz zakumulowanego w okresie historycznym majątku jednostek gospodarujących;
- wartość dodana brutto na 1 pracującego - stanowi wyraz efektywności działania i wydajności pracy jako głównego czynnika decydującego o procesach wzrostu;
- liczba pracujących na 1000 ludności odzwierciedla z jednej strony rzeczywistą aktywność ekonomiczną społeczeństwa (formalnie aktywność obejmuje także bezrobotnych)[6], z drugiej strony strukturę demograficzną, zwłaszcza udział ludności w wieku produkcyjnym w całej populacji;

[6] Standardowa stopa zatrudnienia dotyczy ludności w wieku produkcyjnym; powyższy wskaźnik można określić mianem pełnej stopy zatrudnienia.

- przeciętne wynagrodzenie brutto jest głównym elementem generowania dochodów społeczeństwa i tym samym popytu wewnętrznego pobudzającego procesy wzrostu.

W powyższym układzie następuje łączenie rezultatów procesów rozwojowych (PKB, wartość środków trwałych, wynagrodzenia) z ich przyczynami – źródłami (wartość dodana na 1 pracującego, liczba pracujących, częściowo także wartość środków trwałych). Chociaż wskaźniki te mają charakter agregatowy, to żaden z nich nie ma charakteru autonomicznego i jednoznacznie określającego poziom rozwoju gospodarczego.

Tylko 4 województwa przekraczają średnią krajową pod względem PKB na mieszkańca: Mazowieckie, Dolnośląskie, Śląskie i Wielkopolskie, ale Dolny Śląsk notuje tu największy postęp (tab. 2).

Tab. 2. PKB per capita w najbogatszych województwach

| Wyszczególnienie | 2003 | 2005 | 2007 | 2008 | 2009 |
|---|---|---|---|---|---|
| POLSKA | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 | 100,0 |
| Mazowieckie | 153,2 | 158,4 | 160,1 | 157,7 | 160,1 |
| Dolnośląskie | 102,9 | 103,3 | 108,7 | 107,6 | 109,0 |
| Śląskie | 111,0 | 107,9 | 106,1 | 108,0 | 107,2 |
| Wielkopolskie | 104,2 | 106,9 | 104,5 | 104,4 | 106,3 |

Źródło: jak w tabeli 1

Można sformułować główne wnioski związane z PKB per capita jako miernikiem rozwoju:

**- drugie miejsce w kraju oraz tendencję wzrostową w zakresie PKB per capita należy uznać za silne strony województwa dolnośląskiego**. Ocenę tę nieznacznie osłabia niestabilność widoczna w wynikach 2008 r.; jednak nieliniowość procesów rozwojowych występuje też w przypadku innych województw.

- materialny wyraz procesów rozwojowych jest wynikiem zróżnicowanych w czasie nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw (majątek trwały brutto nie obejmuje majątku indywidualnego). Tym samym środki trwałe nabyte wcześniej posiadają niższą wycenę niż

składniki majątkowe o podobnych parametrach i wartości użytkowej przyjęte do użytkowania w okresie późniejszym. Dzieje się tak mimo posługiwania się kategorią brutto, czyli bez uwzględnienia amortyzacji. Ten czynnik zaważył na ocenie, gdyż uprzemysłowione województwo śląskie znajduje się nieznacznie poniżej średniej krajowej (5 miejsce w kraju), natomiast Dolny Śląsk jest na drugim miejscu. Jednak dystans dzielący nasz region od Mazowsza jest tu większy niż w przypadku PKB**. Jest to mocna strona Dolnego Śląska**. Należy zauważyć, że występuje tu pewna dysproporcja strukturalna – dominują środki trwałe w przemyśle i budownictwie, których udział wynosi 42% (wyższy mają tylko województwa śląskie i opolskie), podczas gdy na Mazowszu stanowi zaledwie 24,2% przy średniej w Polsce wynoszącej 34%. W efekcie możemy stwierdzić na Dolnym Śląsku względne niedoinwestowanie szeroko rozumianego sektora usługowego, traktowanego często jako wyraz nowoczesności gospodarki (**słaba strona).**

PKB jest rezultatem powstawania w poszczególnych branżach wartości dodanej brutto (WDB). Porównanie PKB i WDB wyraża pewne zróżnicowanie poziomu opodatkowania produktów, czyli dotyczy podatków pośrednich. Jeśli wskaźniki WDB (w stosunku do średniej krajowej) są wyższe niż wskaźniki PKB, to oznacza to redystrybucyjny charakter wytwarzania produktu w regionie, a więc świadczenie na rzecz budżetu państwa i innych regionów kraju. Średnia krajową przekracza 5 województw (kolejno: Mazowieckie, Dolnośląskie, Śląskie, Pomorskie, Zachodniopomorskie). Brakuje tu Wielkopolski, a Mazowsze ma znacznie niższy wskaźnik niż dla PKB (132,2% wobec 160,1%). Województwa te korzystają więc, podobnie jak słabo rozwinięte regiony na mechanizmie redystrybucyjnym. Jednak WDB charakteryzuje lepiej niż PKB proces generowania dochodu i dlatego **wysoki wskaźnik WDB dla Dolnego Śląska należy uznać za silną stronę.** Ważniejsze wyjaśnienie różnic – jak zaznaczono uprzednio – wynika z odmienności efektywności ekonomicznej społeczeństwa, a zwłaszcza stopy zatrudnienia. Wysoki poziom WDB na 1 pracującego jest zatem odzwierciedleniem **wydajności pracy** (**silna strona Dolnego Śląska**) i informacją o tym, że **stopa zatrudnienia jest niska (słaba strona)**.

**Liczba pracujących na 1000 mieszkańców** jest na Dolnym Śląsku niższa od średniej krajowej **(słaba strona)**. Stopa zatrudnienia jest więc odzwierciedleniem sytuacji w innych kategoriach rynku pracy – stopy bezrobocia i stopy bierności zawodowej. **Bezrobocie** na Dolnym Śląsku przekracza średnią krajową **(słaba strona).** Obserwowane obecnie tendencje są korzystne, ale do niedawna bezrobocie na Dolnym Śląsku było najwyższe nie tylko w

kraju, ale i wśród wszystkich 259 europejskich regionów NUTS2 Unii Europejskiej (poza grupą 9 regionów pozaeuropejskich). Dotyczy to lat 2002-2003 (dane Eurostatu opublikowane po wejściu Polski do UE, w latach 2005 i 2006) oraz bezrobocia liczonego według metodologii UE i MOP (pod względem stopy bezrobocia rejestrowanego Dolny Śląsk zawsze był wyprzedzany przez regiony północne kraju). Sytuacja na rynku pracy jest więc problemem ekonomicznym (wytwarzanie produktu) i społecznym (dochody, jakość życia, wykluczenie).

Należy podkreślić, że wyciąganie daleko idących wniosków z analizy odrębnie traktowanych mierników rynku pracy jest nieuprawnione i daje niepełny lub fałszywy obraz rzeczywistości, i dlatego konieczna jest jednoczesna analiza wszystkich kategorii rynku pracy. Stopa zatrudnienia rzeczywiście decyduje o znacznej części procesów rozwojowych. Nie należy jej jednak fetyszyzować, gdyż najwyższy poziom osiąga na Mazowszu i w Wielkopolsce oraz w rolniczych i słabo rozwiniętych regionach kraju, m.in. w woj. podkarpackim, małopolskim, lubelskim (wynika to ze statystycznych zasad liczenia pracujących w rolnictwie).

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto pracowników zatrudnionych w ramach stosunku pracy jest na Dolnym Śląsku nieznacznie niższe od średniej krajowej, ale jednocześnie pozwala to regionowi na zajęcie trzeciego miejsca w kraju (średnią przekraczają tylko Mazowieckie i Śląskie). Porównanie tego wskaźnika z WDB na 1 pracującego wskazuje na **niepełne opłacanie wydajności pracy (słaba strona).** Jest to jednak także efektem krajowego mechanizmu redystrybucji i wyrównawczej roli wynagrodzeń w sektorze publicznym (administracja, oświata, służba zdrowia, itp.).

Poniżej przedstawione są wykresy radarowe odnoszące się do mierników rozwoju społeczno-gospodarczego w stosunku do średniej krajowej (dotyczy to także mierników względnych) dla Dolnego Śląska i dwóch województw na zbliżonym poziomie rozwoju – śląskiego i wielkopolskiego.

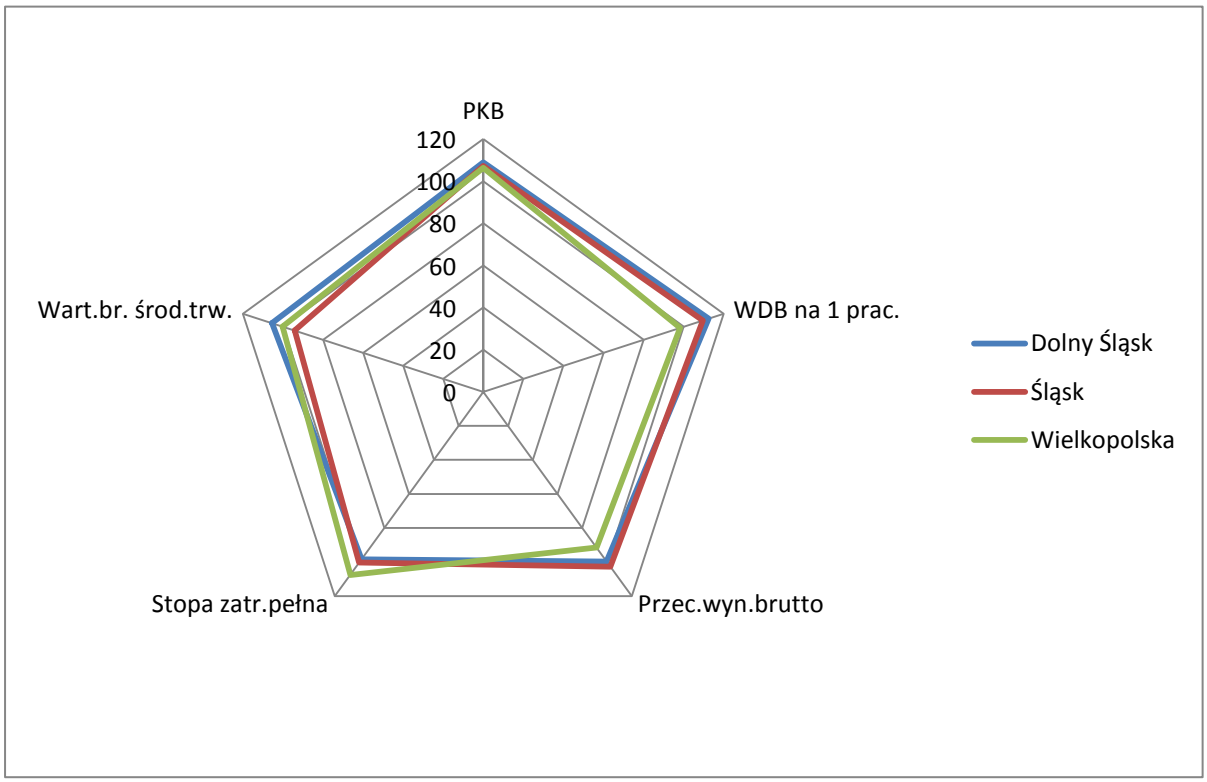


Rys. 1. Pięciokąt rozwoju

Dolny Śląsk zajmuje drugie miejsce w kraju we wszystkich trzech przekrojach makroekonomicznych mierników rozwojowych – PKB, WDB i wartości majątku trwałego. Jednak pod względem przeciętnych wynagrodzeń ustępuje Śląskowi, co oznacza niepełne przenoszenie efektów rozwojowych na możliwosci wewnętrznego stymulowania popytu (**słaba strona**). Czynnik ten jest wzmacniany przez względnie niską stopę zatrudnienia (**słaba strona**). Widać to zwłaszcza w grupie głównych czynników określających poziom życia (rys. 3).

Wartość dodaną brutto wytwarzają wszystkie sektory. Rys. 2 nie obejmuje szerokiego sektora uslug, ale zawiera dane dla rolnictwa, przemysłu i budownictwa. W ujęciu czynników wzrostu zasadnicze znaczenie mają inwestycje. Nakłady inwestycyjne oraz częściowo skorelowana z nimi wartość robót budowlano-montażowych jest na Dolnym Ślasku wysoka (**mocna strona**). Nie dziwi, że najbardziej uprzemysłowione woj. śląskie posiada wysoką produkcję sprzedaną przemysłu. Pomimo wieloletniego okresu dezindustrializacji, ogólny poziom rozwoju funkcji przemysłowej na Dolnym Śląsku można uznać również za jego **mocną stronę**. Jednak rolnictwo regionu ma charakter wybitnie ekstensywny (**słaba strona**) w ujęciu wydajności (globalnej produkcji rolniczej) z 1 hektara (wskaźniki na 1 pracującego w rolnictwie wykazują mniejszy poziom dysproporcji). Wynika

to zarówno z warunków naturalnych (trudne warunki gospodarowania w Sudetach), jak i słabo rozwiniętej sieci osadnictwa wiejskiego i niskiego odsetka pracujących w rolnictwie. To z kolei oznacza korzystną strukturę zatrudnienia w ujęciu sektorowym (**silna strona**) i dlatego mała produkcja rolnictwa nie wpływa istotnie na obniżenie wskaźnika WDB w regionie.

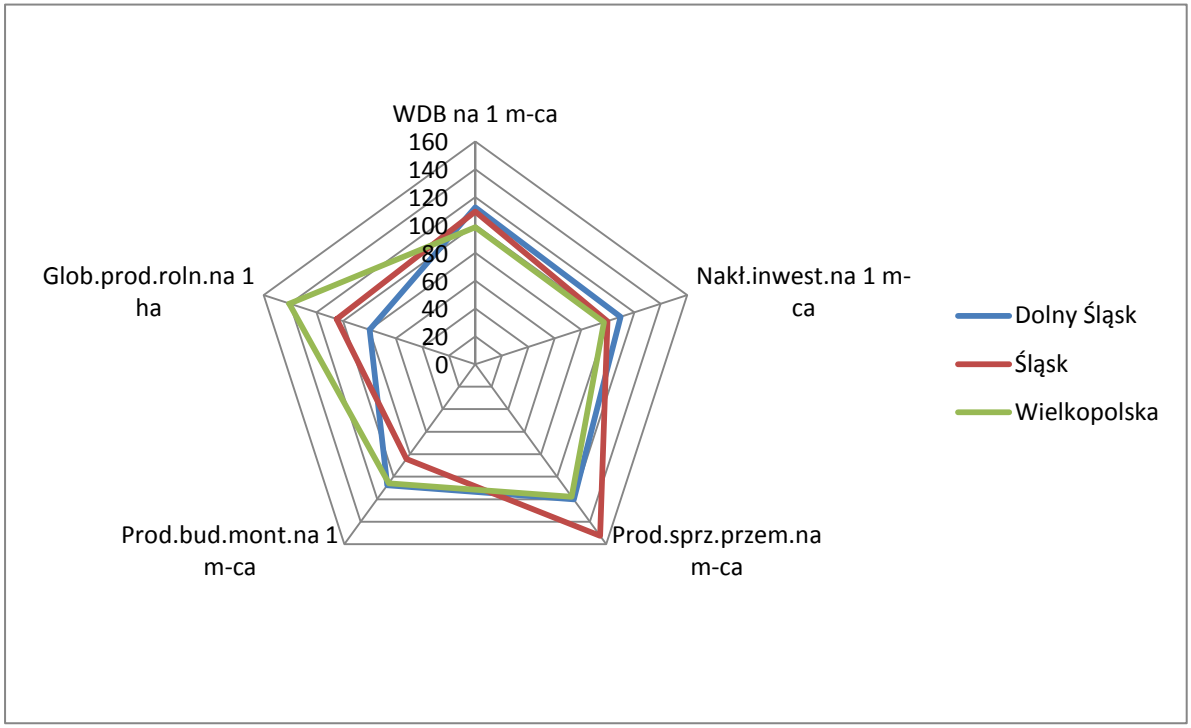


Rys. 2. Pięciokąt tworzenia produktu

Analiza pięciokąta jakości życia bazuje na 3 stymulantach (przeciętne wynagrodzenia, renty i emerytury, dochód do dyspozycji gospodarstw domowych) oraz dwóch destymulantach (stopa bezrobocia i wskaźnik zagrożenia ubóstwem)[7]. Z powodu niepełnego odzwierciedlania ocen makroekonomicznych Dolny Śląsk ustępuje dla wszystkich trzech stymulant woj. śląskiemu, lecz wysoka pozycja w kraju pozwala ocenić te kategorie ekonomiczne neutralnie albo wręcz jako mocne strony. Na poziom dochodów gospodarstw domowych w regionie wpływa jednak wysokie bezrobocie i bierność ekonomiczna. Również neutralny charakter ma czynnik zagrożenia ubóstwem.

[7] Wskaźniki względne zostały również przeliczone w stosunku do średniej krajowej.

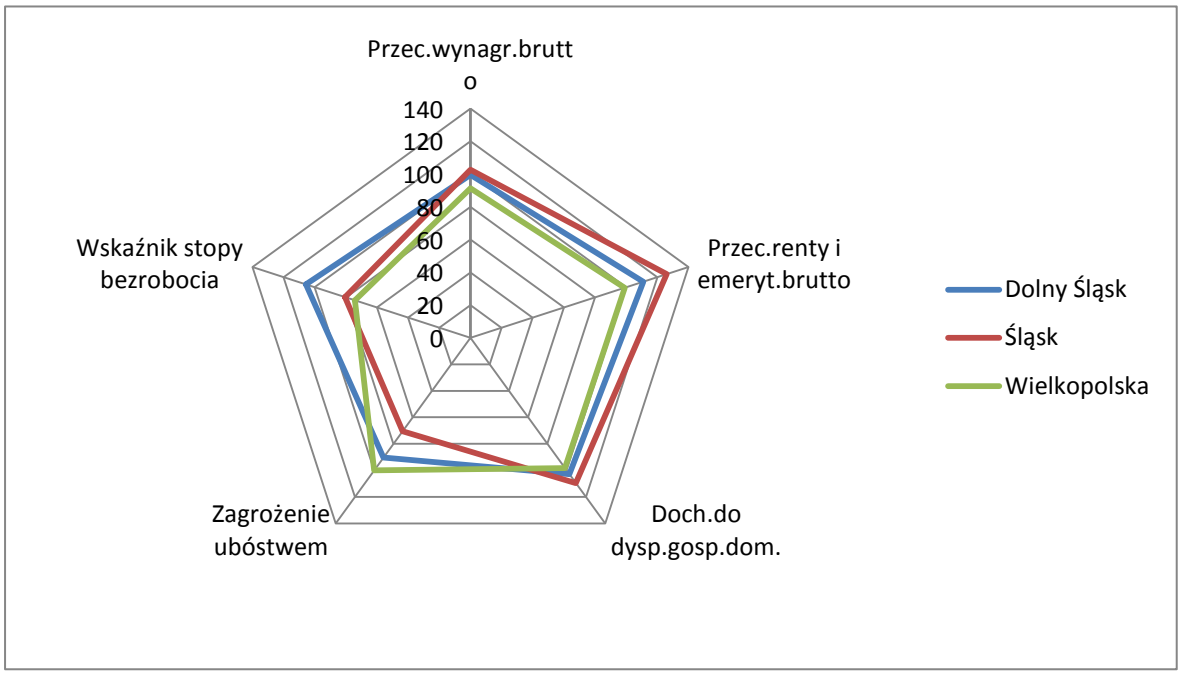


Rys. 3. Pięciokąt poziomu życia

Dolny Śląsk posiada dobrze rozwinięte szkolnictwo wyższe, a liczba studentów w stosunku do populacji jest większa jedynie na Mazowszu (**mocna strona**). Jednak efekty gospodarcze tego faktu są niezadowalające. Z pewnością **słabą stroną** województwa dolnośląskiego są niskie nakłady na B+R (niższe od średniej krajowej wobec PKB). Pod tym względem Dolny Śląsk ustępuje nie tylko czołówce województw, ale także łódzkiemu i lubelskiemu, co każe zweryfikować powszechne sądy o Wrocławiu jako prężnym ośrodku akademickim współpracującym z gospodarką (jeszcze mniej korzystnie kształtuje się sytuacja w nakładach na B+R poza szkolnictwem wyższym). Jedynie odsetek firm ponoszących nakłady na innowacje jest nieco powyżej średniej krajowej, ale wielkość tych nakładów jest bardzo niska. Tu naturalnymi konkurentami nie są jednak Wielkopolska i Śląsk, lecz inne, słabiej rozwinięte województwa.

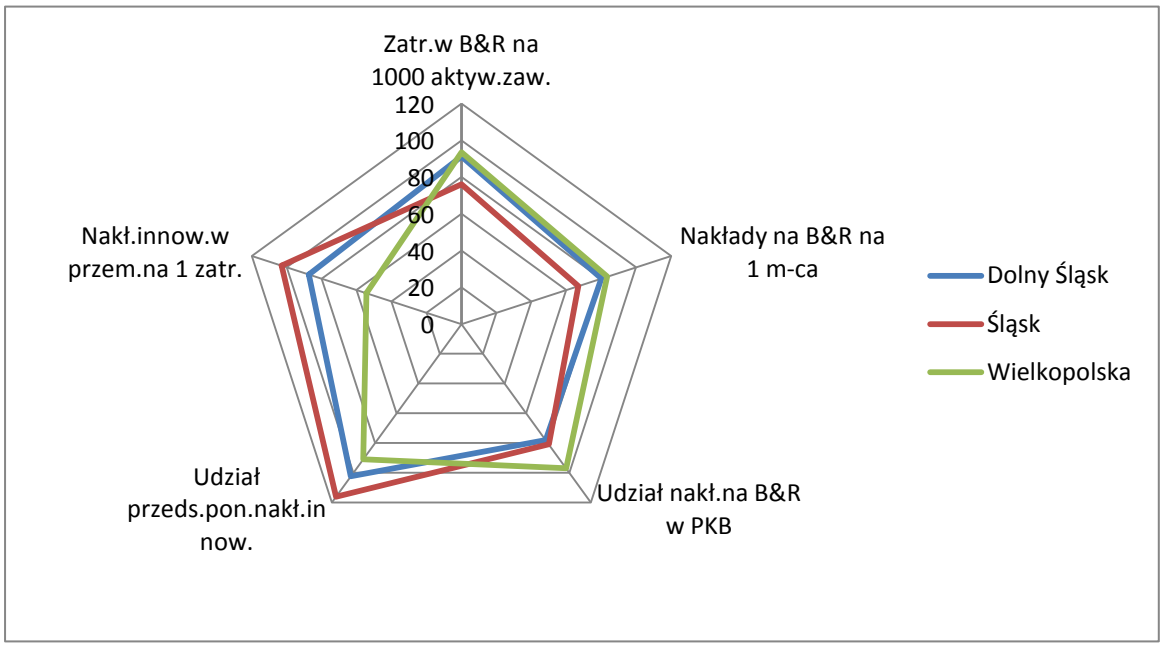


Rys. 4. Pięciokąt innowacji

**Zróżnicowanie wewnątrzregionalne**

Słabą stroną Dolnego Śląska są znaczne dysproporcje w PKB per capita, co charakteryzuje zestawienie:

| | | **2007** | **2008** | **2009** |
|---|---|---|---|---|
| | Polska | 100,0 | 100,0 | 100,0 |
| | Dolny Śląsk | 108,7 | 107,6 | 109,0 |
| Podregiony | | | | |
| | Legnicko-Głogowski | 168,8 | 150,4 | 159,5 |
| | m. Wrocław | 147,8 | 153,6 | 153,0 |
| | Wrocławski | 83,3 | 86,8 | 86,8 |
| | Jeleniogórski | 77,7 | 78,7 | 79,7 |
| | Wałbrzyski | 79,2 | 77,3 | 77,4 |

Główne uwagi interpretacyjne:

- „Tąpnięcie" wskaźnika dla podregionu Legnicko-Głogowskiego w 2008 r. spowodowane było wynikami KGHM (cenami srebra i miedzi);
- Sytuacja dla podregionu Legnicko-Głogowskiego w okresie 2007-2009 niestabilna;
- Sytuacja m. Wrocław - stabilna;
- Sytuacja dla podregionu wrocławskiego poprawia się dzięki przenoszeniu aktywności poza Wrocław (Kobierzyce, Długołęka);
- Sytuacja podregionu wałbrzyskiego (biednej części województwa) jest zbliżona do województwa świętokrzyskiego (ma też zbliżoną liczbę ludności), które jako jedno z najbiedniejszych otrzymało specjalne wsparcie w ramach PO Polska Wschodnia.

Dla oceny sytuacji podregionów można tez użyć innych miar poza PKB.

# Analiza szans i zagrożeń rozwoju Dolnego Śląska

Szanse i zagrożenia dotyczą tego, na co region nie ma bezpośredniego wpływu, ponieważ jest zewnętrzne w stosunku do jego granic. Ponadto dotyczą one przyszłości i powinny być brane pod uwagę przy tworzeniu strategii rozwoju. Szanse wskazują na te czynniki, które powinny być wykorzystane dla wzmocnienia poziomu rozwoju regionu. Natomiast zagrożenia muszą być brane pod uwagę ze względu na zabezpieczenie regionu przed negatywnymi skutkami, jakie mogą wystąpić w przyszłości. Oczywiście region przewidując daną sytuację może być przygotowany do łagodzenia wpływu negatywnych czynników, nie mogąc ich w całości wyeliminować. Część zagrożeń wynika z regulacji na szczeblu centralnym, czy ponadkrajowym, na które władze regionu nie mają wpływu, choć ich rolą może być lobbowanie na rzecz regionu. Na przykład brak skutecznych (spójnych) regulacji i wsparcia dot. działalności innowacyjnej dotyczy regulacji centralnych. Działalność innowacyjna wymaga wsparcia ze strony władz publicznych. Dotyczy to m.in. sfery regulacyjnej – w tym m.in. ochrony własności intelektualnej; finansowej – np. publiczny venture capital, rynkowej – skracanie dystansu między sferą B+R a przedsiębiorstwami, itp.

ANALIZA SZANS

**Gospodarka**

1. Rosnące zainteresowanie regionem jako dobrą lokalizacją inwestycji

Dolny Śląsk ze względu na położenie na mapie Europy powinien wykorzystać swoją szansę dobrej lokalizacji dla inwestycji. O potencjale regionu stanowi szereg czynników atrakcyjności inwestycyjnej, określających główne obszary działalności naukowej, gospodarczej i politycznej:

- dostępność transportowa,
- zasoby pracy i nauki,
- chłonność rynku,
- infrastruktura gospodarcza,
- infrastruktura społeczna,
- aktywność województwa wobec inwestorów,
- wsparcie samorządu regionalnego i polityka gospodarcza regionu,
- dostępność instytucji wspierających rozwój biznesu.

Obszary oferujące optymalną kombinację czynników lokalizacji są atrakcyjne inwestycyjnie, gdyż pozwalają na redukcję nakładów inwestycyjnych i bieżących kosztów funkcjonowania przedsiębiorstwa, ułatwiając maksymalizację zysków i zmniejszając ryzyko niepowodzenia inwestycji. Podstawowe znaczenie mają bezpośrednie (tzw. twarde) czynniki lokalizacji. To przede wszystkim one zapewniają korzyści pozwalające na redukcję kosztów.

Bardzo ważnym czynnikiem jest dostępność transportowa**.** Na obszarze regionu krzyżują się główne europejskie szlaki handlowe, tranzytowe, komunikacyjne. Dolny Śląsk leży bowiem na skrzyżowaniu szlaków tranzytowych wschód-zachód i północ-południe. Lokalizacja u zbiegu głównych polskich i europejskich dróg oraz niewielka odległość i dobre połączenia ze stolicami Europy Środkowej powodują, że odgrywa on rolę regionalnego ośrodka o znaczeniu międzynarodowym. W promieniu 350 km od Wrocławia znajduje się pięć stolic: Warszawa, Berlin, Praga, Wiedeń i Bratysława. Bliskość granicy z południowymi sąsiadami Czechami, a zwłaszcza Niemcami, najczęściej decyduje o wyborze lokalizacji przyszłych inwestycji.

Wewnętrzna sieć komunikacyjna jest dość dobrze rozwinięta. Infrastruktura ta jest wzmacniana. Modernizacja autostrady A4, rozbudowa dróg S3 i S8 oraz obwodnic Wrocławia i innych miast regionu (np. Oleśnicy) znacznie ułatwia transport wewnątrz regionu.

Dolny Śląsk znajduje się też na trasie ważnych szlaków kolejowych, z których najistotniejszym jest paneuropejski korytarz transportowy Berlin-Kijów.

Ważnym punktem w transportowej infrastrukturze regionu jest międzynarodowe lotnisko we Wrocławiu, z lotami m.in. do Warszawy, Eindhoven, Bristolu, Londynu, Frankfurtu, Monachium, Doncaster Sheffield, Dortmundu, Kopenhagi.

Dodatkowy rozwój umożliwia położenie regionu nad Odrą, która mogłaby być wykorzystywana jako wodny szlak dla przewozów towarowych.

Region stracił swoje peryferyjne położenie wraz z przystąpieniem do UE, co sprzyja wykorzystaniu renty położenia. Ponadto Dolny Śląsk sprzyja przyciąganiu inwestycji ze względu na wysoką jakość kapitału ludzkiego, rozumianego jako zasób wiedzy, umiejętności, zdrowia i energii witalnej zawarty w danym narodzie. Podstawowymi czynnikami wzmacniającymi kapitał ludzki jest nakład czasu inwestujących w siebie, nakład pieniądza oraz nakład usług specjalistycznych sektorów: edukacyjnego, ochrony zdrowia, badań naukowych, których jakość zależy od nakładów kierowanych na te sektory. Kolejnym czynnikiem sprzyjającym przyciąganiu inwestycji jest dobrze rozwinięty ośrodek naukowo-

badawczy (dotyczy to szczególnie obszaru Aglomeracji Wrocławskiej). Niewątpliwie jednym z czynników decydujących o rentowności przedsięwzięcia są zasoby pracy i nauki. Dla inwestora ważniejsza jest w tym wypadku różnica w kosztach pracy pomiędzy Polską, a innymi krajami Europy Zachodniej, a także rozlokowanie ośrodków naukowych, udostępniających wykształconą kadrę. W odniesieniu do poziomu wykształcenia, Dolny Śląsk prezentuje się bardzo dobrze. Dolnośląskie uczelnie zajmują czołowe miejsca w rankingach uczelni i absolwentów w Polsce. Perspektywy i Rzeczpospolita zaprezentowały ranking szkół wyższych 2011. Najwyżej notowaną wrocławską uczelnią jest Politechnika Wrocławska (5). Kolejne miejsca zajęły Uniwersytet Wrocławski (7), Akademia Medyczna we Wrocławiu (27), Uniwersytet Ekonomiczny (29), Uniwersytet Przyrodniczy (33). W rankingu głównym uczelni wyższych brane pod uwagę były: prestiż, innowacyjność, warunki studiowania, umiędzynarodowienie, potencjał i efektywność naukowa.

Z punktu widzenia inwestora istotną kwestią jest dostęp do rynku zbytu. Jednak w rezultacie postępującej globalizacji produkcji przemysłowej lokalny rynek nie jest bardzo istotny. Czynnik ten ma większe znaczenie w usługach, które mimo rozwoju technologii informacyjnych, w dużej mierze sprzedawane są na rynku lokalnym. Redukcję kosztów działalności umożliwia również dobrze rozwinięta infrastruktura gospodarcza. Duże korzyści w tym zakresie przynosi lokalizacja w specjalnych strefach ekonomicznych (SSE).

Dolny Śląsk w rankingu atrakcyjności inwestycyjnej w 2011 r. pogorszył swoją pozycję o 1 miejsce względem 2010 r. i zajął 3 lokatę w kraju.

Wraz ze zmieniającą się strukturą inwestycji rośnie rola pośrednich (miękkich) czynników atrakcyjności inwestycyjnej, mimo że nie przekładają się one wprost na sytuację finansową danego przedsięwzięcia. Do takich czynników niewątpliwie zaliczyć można poziom rozwoju gospodarczego, od którego zależą możliwości kooperacji z lokalnymi partnerami. Dla działalności zaawansowanych technologicznie istotny jest wysoki poziom rozwoju infrastruktury społecznej zapewniający satysfakcjonujące warunki życia i będący jednym z niezbędnych elementów tworzących atmosferę innowacyjności.

Lokalizacja aż trzech specjalnych stref ekonomicznych na terenie województwa powoduje również mobilność terenów, objętych preferencjami. Łatwiejsze niż w innych regionach jest bowiem przenoszenie obszarów pod przyszłą inwestycję w obręb danej SSE. Należy pamiętać, że strefy będą funkcjonować do 2017 roku. Szansą dla rozwoju Dolnego Śląska będzie wykorzystanie istniejącej infrastruktury i powiązań sieciowych w Strefach i możliwość przekształcenia ich w różnego rodzaju parki: przemysłowe, naukowe,

technologiczne. Obszary SSE mogłyby się stać szeroko rozumianymi inkubatorami innowacyjnej przedsiębiorczości.

2. Możliwość inicjacji i wsparcia przez samorząd województwa procesu tworzenia grup producenckich;

W ramach przeprowadzanych analiz podkreślono znaczenie kooperacji przedsiębiorstw dla wzmocnienia pozycji gospodarczej regionu. Wzmocnieniu powinny podlegać ułatwienia czy pomoc w tworzeniu nowych form współpracy opartych na sieciach czy klastrach. Eksperci podkreślili, że ma to szczególne znaczenie na obszarach rolniczych i turystycznych. Szczególną rolę mogą odegrać sieci, powiązania kooperacyjne, klastry w sferze produkcyjnej, a nie wdrożeniowej czy badawczej (przykłady już istniejących to klaster stolarsko-meblarski na Obszarze Północno-Wschodnim, czy ceramiczny w okolicach Bolesławca).

3. Wzrost popytu na rynkach zewnętrznych na dobra i usługi produkowane, wydobywane, wytwarzane na bazie regionalnych zasobów i potencjału wytwórczego;

Szansą dla rozwoju Dolnego Śląska będzie wykorzystanie rosnącego popytu na surowce, które obecnie nie posiadają substytutów. W tym kontekście nadal duże znaczenie dla rozwoju będzie miało wydobycie miedzi i srebra oraz rozwój LGOM-u, jak i wydobycie surowców skalnych – Sudecki Okręg Przemysłowy (SOP).

4. Wykreowanie marki Dolnego Śląska w oparciu o produkty regionalne (zdrowa, ekologiczna żywność);

Dużą szansą dla Dolnego Śląska jest rosnące znaczenie tzw. żywności ekologicznej, produktów lokalnych i regionalnych. Wzrost popytu zauważa się zarówno na rynku wewnętrznym, jak i na rynkach zewnętrznych, w tym na rynku zagranicznym. Działania jakie mogą doprowadzić do oczekiwanych zmian tkwią w wykorzystaniu instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej (WPR), a szczególnie II-go filaru. Tworzy on trwałe podwaliny dla zintegrowanego i wieloletniego programowania wsparcia finansowego rozwoju obszarów wiejskich. Cele jakie wyznacza drugi filar WPR to w szczególności:

- poprawa struktury w gospodarstwach rolnych służących przetwórstwu i sprzedaży produktów rolnych,
- konwersja i reorientacja potencjału produkcji rolniczej,
- wprowadzanie nowych technologii i poprawa jakości produktów,
- zachęcanie do prowadzenia produkcji innej niż produkcja żywności,
- zrównoważony rozwój lasów,

- zróżnicowanie działalności w celu wprowadzenia uzupełniających się bądź alternatywnych form działalności,
- utrzymanie i wzmocnienie struktur społecznych na terenach wiejskich,
- rozwój działalności gospodarczej, utrzymanie i tworzenie miejsc pracy w celu zapewnienia lepszego wykorzystania istniejącego potencjału,
- poprawa warunków pracy i życia,
- utrzymanie i promocja niskonakładowych systemów gospodarowania rolniczego,
- zachowanie i promocja wysokich wartości przyrody oraz zrównoważonego rolnictwa respektującego wymagania środowiska,
- zlikwidowanie nierówności i promocja równych szans dla kobiet i mężczyzn.

Działania te mają szczególne znaczenie dla Obszaru Północno-Wschodniego i SOP.

5. Wykorzystanie krajowego systemu informacji przestrzennej (dyrektywa INSPIRE) dla zintegrowanego systemu zarządzania rozwojem regionu;

Jako członkowie społeczeństwa informacyjnego coraz powszechniej jesteśmy wyposażeni w elektroniczne urządzenia do lokalizacji przestrzennej - od indywidualnych odbiorników GPS, poprzez urządzenia nawigacji samochodowej, do internetowych serwisów kartograficznych. W ten sposób w coraz większym zakresie wykorzystuje się cyfrową informację przestrzenną zarówno do celów zawodowych, jak i prywatnych. Kluczową kategorią tego ogromnego zbioru danych jest informacja o stanie środowiska. Obecnie bez systemu informacji przestrzennej nie można mówić o planowaniu przestrzennym, zarządzaniu kryzysowym czy ochronie przyrody. Na Dolnym Śląsku jest już realizowany projekt „*Karkonosze w INSPIRE – wspólny GIS w ochronie przyrody*" we współpracy: Dyrekcja Karkonoskiego Parku Narodowego w Vrchlabí, Karkonoski Park Narodowy, Jelenia Góra, Centrum Informacji o Środowisku UNEP/GRID Warszawa – Zakład Narodowej Fundacji Ochrony Środowiska. Szansą dla regionu jest możliwość współtworzenia systemu na poziomie krajowym.

6. Włączenie oferty turystyki uzdrowiskowej do ponadregionalnych systemów promocji turystyki;

Region Dolnego Śląska jest dość dobrze rozpoznawany pod względem turystycznym zarówno w kraju, jak i w Europie. Dzięki wielu inicjatywom, w jakie włącza się region, ze szczególnym uwzględnieniem Aglomeracji Wrocławskiej, możliwe było zwiększenie świadomości społecznej w regionie. Ważne jest jednak wykorzystanie szansy, jaką dają ponadregionalne systemy promocji turystyki i włączenie do oferty turystycznej również ofert

turystyki uzdrowiskowej, co pozwoli wzmocnić rozwój szczególnie na obszarze SOP. Jest to również szansa dla Obszaru Północno-Wschodniego, gdzie należy wzmocnić funkcje ekonomiczną i turystyczną obszaru. Funkcja ekonomiczna i usługowa wiąże się ze wzrostem wykorzystania Stawów Milickich, a funkcja turystyczna to wykorzystanie Doliny Baryczy i szlaku Cystersów.

Eksperci zauważyli tzw. akcyjną a nie systemową politykę w tym obszarze. Istnieje potrzeba wydobycia i ukazania spuścizny historycznej jako pomnika architektury (również przemysłowej) i europejskiego mikrokosmosu (bioróżnorodności).

7. Wzmocnienie wydatków na politykę wiejską w ramach WPR (tworzenie miejsc pracy poza sektorem rolniczym);

O polityce rolnej wspomniano wyżej. Duże znaczenie dla SOP i Obszaru Północno-Wschodniego regionu – agroturystyka, produkty regionalne, ekologiczna żywność.

8. Rosnący popyt na turystykę historyczną, sentymentalną, zdrowotną, ekologiczną;

Rosnąca potrzeba zaspakajania potrzeb społeczeństwa w zakresie aktywnego odpoczynku umożliwia wykorzystanie potencjału, jakim dysponuje Dolny Śląsk w tym zakresie. Turystyka sportowa, a szczególnie górska i sporty zimowe to obszar SOP, również na tym obszarze wzrasta zainteresowanie turystyką zdrowotną i uzdrowiskową. Na Obszarze Północno-Wschodnim szansą rozwoju może być turystyka ekologiczna, czy kajakowa.

9. Lokowanie korporacji transnarodowych głównie finansowych i technologicznych na terenie województwa;

Wzrost inwestycji zagranicznych, wykorzystanie kapitału ludzkiego, wzrost znaczenia i rozpoznawalności regionu na świecie.

**Innowacyjność**

Rośnie rola miękkich czynników atrakcyjności inwestycyjnej. Do takich czynników niewątpliwie zaliczyć można poziom rozwoju gospodarczego, od którego zależą możliwości kooperacji z lokalnymi partnerami. W rozwiniętych gospodarkach rynkowych przedsiębiorstwa wysokotechnologiczne wykazują tendencję do koncentrowania swojej działalności w ściśle określonych lokalizacjach (klastrach technologicznych). Obecność takich form współpracy stanowi także istotny czynnik lokalizacyjny. Sektor wysokich technologii wymaga ciągłej i intensywnej działalności innowacyjnej oraz wysokich nakładów na badania i rozwój.

1. Zwiększenie skuteczności udziału w programach ramowych UE;

Programy Ramowe od lat wspierają badania i rozwój technologiczny w UE. Poprzez realizację międzynarodowych grantów wdrażane są innowacje i podnoszona jest ranga europejskiej nauki na arenie międzynarodowej. Stosunkowo dużą liczbą realizowanych przedsięwzięć w ramach 6PR wyróżniła się Politechnika Wrocławska (12), Uniwersytet Wrocławski (4), ELDOS Sp. z o.o. we Wrocławiu (1 projekt). Badania są częścią trójkąta wiedzy (łączącego obszary badań naukowych, szkolnictwa oraz biznesu w zintegrowaną sieć innowacji), który musi wzmocnić wzrost gospodarczy i zatrudnienie. Programy ramowe są finansowane ze składek państw członkowskich do budżetu UE. Polska uzyskała najsłabszy wynik spośród wszystkich państw i nasze dofinansowanie stanowiło w 6PR tylko 60 proc. proporcjonalnego udziału Polski w budżecie tego programu. Oznacza to, że jesteśmy w tym zakresie płatnikiem netto, a np. Estonia miała dwukrotny zwrot wkładu.

Aktualnie realizowane są cele zawarte w 7 Programie Ramowym w zakresie badań i rozwoju technologicznego (7PR), o budżecie wynoszącym prawie 54 miliardy euro. W związku z tym, iż niedługo skończy się trwający od 2007 roku okres programowania, Unia Europejska podejmuje pierwsze kroki w celu przygotowania nowego, 8. Programu Ramowego o nazwie Horyzont 2020. Według nakreślonych przez Komisję planów, budżet programu Horyzont 2020 o wartości 80 mld EUR skoncentruje się na wspieraniu doskonałości bazy naukowej, rozwiązywaniu problemów społecznych oraz zapewnieniu przywództwa przemysłowego i konkurencyjnych ram dla działalności.

2. Usieciowienie współpracy władz lokalnych i regionalnych

Warunkiem powstania, sprawnego działania i dalszego rozwoju środowiska innowacyjnego jest obecność na danym terytorium sieci kooperujących ze sobą przedsiębiorstw produkcyjnych oraz współpracujących z nimi jednostek sektora publicznego. Cechą współczesnej gospodarki jest wzrost znaczenia poziomych struktur administracyjnych w ramach dobrowolnej współpracy jednostek samorządu terytorialnego. Jedną z przesłanek podejmowania współpracy jest fakt, iż przestrzeń funkcjonalna wykracza często poza granice administracyjne. Rodzi to skłonności do formowania sieci organizacyjnych zwiększających operatywność i efektywność działania. Rozwój sieci, będącej zbiorem połączonych relacji (wymiany) między jednostkami samorządu terytorialnego, cechują stadia/etapy ukierunkowane na tworzenie długookresowego środowiska zaufania, począwszy od stadium współpracy nieformalnej, po zaawansowane partnerstwo. Sieci współpracy samorządów mogą tworzyć różne typy funkcjonalne, nie zawsze równoznaczne z formami prawnymi.

Wyróżnić można m.in. sieci wielostronne (organizacje międzynarodowe, euroregiony, zrzeszenia krajowe, regionalne i lokalne) lub dwustronne (miasta podzielone, jednostki nadgraniczne, przygraniczne, sąsiedzkie i pozostałe związki dwustronne). Jednostki zrzeszone w sieci mogą tworzyć struktury rozproszone lub zwarte przestrzennie. W pierwszych przeważa niematerialny wymiar współpracy (wymiana informacji, wymiana kulturalna, lobbing etc.), natomiast w formach zwartych terytorialnie – wymiar materialny (zagadnienia komunalne i gospodarka zasobami lokalnymi). Nowoczesna gospodarka wymaga współpracy wielu podmiotów

3. Usieciowienie współpracy przedsiębiorstw w kraju i za granicą;

Sieci są tworzone dzięki inicjatywom przedsiębiorców, ale trzeba podkreślić, że ważnym czynnikiem pobudzającym jest wciąż aktywność promocyjna zagadnienia współpracy prowadzona przez Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego.

4. Wykorzystanie istniejącej bazy naukowo-badawczej;

Szansą na rozwój obszarów Dolnego Śląska jest wyszukanie nisz dla działalności innowacyjnej i wykorzystanie w tym zakresie bazy naukowo-badawczej, która głównie zlokalizowana jest w Aglomeracji Wrocławskiej, choć nie można zapominać o szkołach wyższych publicznych i prywatnych zlokalizowanych w innych miastach (wyższe szkoły zawodowe, oddziały zamiejscowe wyższych uczelni, szkoły i uczelnie prywatne, szkoły współfinansowane przez przemysł i sektor prywatny).

5. Rosnące znaczenie e-gospodarki, e-usług i e-handlu;

Wysoki poziom kwalifikacji społeczeństwa Dolnego Śląska sprzyja możliwości wykorzystania potencjału tkwiącego w tzw. e-gospodarce. Model dwóch przenikających się gospodarek globalnej i lokalnej jest obecny we wszystkich gospodarkach. Region powinien wykorzystać szanse wynikające z renty położenia oraz poziomu wykształcenia swoich obywateli dla działalności globalnej. Należy jednak pamiętać o konieczności stworzenia odpowiedniej infrastruktury i podnoszeniu świadomości społecznej w tym względzie.

**Środowisko naturalne**

1. Wykorzystanie doświadczeń w zakresie zrównoważonego rozwoju i wzrost świadomości społecznej;

Zrównoważony rozwój w gminie jest realizowany m.in. poprzez decyzje administracyjne, projekty infrastrukturalne, prawo lokalne, rozwój świadomości społecznej.

2. Wykorzystanie nowych technologii energetycznych bazujących na odnawialnych źródłach energii;

Szansą rozwoju gospodarki regionalnej jest wykorzystanie potencjału energetycznego tkwiącego w małych hydroelektrowniach. Ich wielkość wskazuje na małe zakłócenia w środowisku. Hydroelektrownie mają szczególnie duże znaczenie w zakładach produkcyjno-usługowych typu tartaki, młyny. Eksperci wskazali na potrzebę wykorzystania tego typu energii ze względu na zobowiązania Polski wobec UE i realizację pakietu klimatycznego. Obszarem, gdzie byłoby możliwe wykorzystanie hydroelektrowni jest SOP. Jest to możliwe również ze względu na niski poziom regulacji rzek górskich.

Szansą rozwoju może być wykorzystanie zasobów węgla brunatnego, ze względu na stale rosnące potrzeby energetyczne. Eksploatacja tych złóż pozwoliłaby podtrzymać rozwój LGOM-u (wyspecjalizowana siła robocza), ale pod warunkiem wykorzystania technologii, które nie dopuszczą do degradacji środowiska naturalnego (przyjęcie strategii tzw. minimalizacji strat – związanej z zanieczyszczeniem wody, zmianą walorów krajobrazowych itp.).

3. Zintegrowany system zarządzania gospodarką odpadami;

Wykorzystanie tej szansy wiąże się z obniżeniem kosztów gospodarki odpadami i wzrostem ochrony środowiska naturalnego. Integracja powinna odbywać się w sferze publicznej oraz społecznej poprzez zwiększanie świadomości i odpowiedzialności na rzecz przyszłych pokoleń. Równocześnie nie można zapomnieć o negatywnych skutkach, takich jak upadek małych firm MPO oraz mniejszej konkurencji na tym rynku, w wyniku przeniesienia obowiązku odbioru odpadów przez gminę.

**Rozwój społeczny**

Wysoki poziom rozwoju infrastruktury społecznej, a więc przede wszystkim szkolnictwa, ochrony zdrowia, instytucji kultury, rozrywki i wypoczynku w dużym stopniu kształtuje dobre warunki życia. Decydują one z kolei o atrakcyjności osiedleńczej. Napływ ludności przyczynia się zaś do pozytywnych zmian w zakresie zasobów pracy, co ma szczególne znaczenie dla sektora usługowego i zaawansowanych technologii. Aglomeracja Wrocławska jest obszarem przyciągającym wielu młodych ludzi, korzystających z atutów edukacyjnych, a także szerokiej bazy pracodawców.

Bezrobocie w wypadku Dolnego Śląska jest często postrzegane jako atut z punktu widzenia inwestorów zewnętrznych. Inwestujące w regionie firmy mają bowiem zapewnioną

dobrze wykwalifikowaną siłę roboczą. Na dawnych obszarach przemysłowych, które w wyniku przemian zostały dotknięte silnym kryzysem, jak Wałbrzych czy Jelcz-Laskowice, istnieją zasoby wykwalifikowanej i doświadczonej siły roboczej. Natomiast Wrocław dzięki swojemu potencjałowi akademickiemu jest w stanie zapewnić kadry dla inwestycji o charakterze usługowym.

1. Wzrost zaangażowania społeczeństwa w sprawy regionu;

Społeczeństwo obywatelskie obejmuje w Polsce dwa obszary: obywatelską aktywność grupową – działalność organizacji pozarządowych, wspólnot lokalnych i samorządowych, nieformalnych grup i ruchów społecznych oraz świadomość obywatelską Polaków.

Organizacje społeczeństwa obywatelskiego są uznawane za najlepsze podłoże rozwoju współczesnej demokracji. Stanowią one nie tylko wzmocnienie i urzeczywistnienie prawa obywateli do uczestnictwa w życiu publicznym, ale również umożliwiają właściwe wypełnianie ról społecznych oraz samorealizację we wszystkich sferach życia.

Zauważalna jest duża koncentracja kapitału społecznego w Karkonoszach, południowej części Kotliny Kłodzkiej i zachodniej części LGOM. Szczególnie w dwóch pierwszych przypadkach można stwierdzić, że walory przyrodnicze, stanowiąc istotny element identyfikacji z miejscem, w znacznym stopniu wpływać mogą na zdolność do współpracy. Stowarzyszenia mające na celu podkreślanie, promowanie, chronienie obszarów o szczególnych walorach, stanowią początkową platformę działalności zorientowanej na rozwój społeczno – gospodarczy. W przypadku LGOM-u dużą aktywność społeczną tłumaczyć należy wzrostem świadomości ekologicznej mieszkańców żyjących na obszarach szczególnie zagrożonych degradacją środowiska

Coraz większego znaczenia nabiera aktywność społeczności poszczególnych obszarów w zabieganiu o inwestora. Przykłady wielu udanych inwestycji wskazują na wagę zdolności władz samorządowych do współpracy z inwestorem. Również sukces specjalnych strefy ekonomicznych, które oprócz ulg finansowych oferują obsługę inwestora na wysokim poziomie, potwierdza znaczenie tego czynnika.

Eksperci podkreślają jednak, że na Dolnym Śląsku mamy do czynienia głównie z tożsamością lokalną. Jest to uwarunkowane historycznie – migracjami całych grup społecznych. Kolejnym typem tożsamości jaki wykazuje społeczność regionu jest tożsamość europejska, w kształtowaniu której szczególne znaczenie miały uwarunkowania ekonomiczne, psychologiczne, społeczne, historyczne, itp. Szansą dla rozwoju będzie wzmacnianie tożsamości lokalnej, tworzącej podwaliny społeczeństwa obywatelskiego.

2. Skuteczne zintegrowanie systemu zarządzania kryzysowego (112);

Szansą dla rozwoju społeczno-gospodarczego będzie wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa w regionie, poprzez stworzenie skutecznego systemu zarządzania kryzysowego.

3. Wzrost aktywności organizacji pozarządowych;

Funkcjonowanie organizacji pozarządowych jest ważnym elementem społeczeństwa obywatelskiego, świadomego roli jaką pełni w danym otoczeniu.

4. Wysoki poziom tolerancji wobec odmienności, szczególnie wśród młodzieży

Tolerancja wobec odmienności otwiera nas na świat. Sprzyja podnoszeniu zaufania społecznego wobec danego obszaru, a więc ma kontekst społeczny, jak i gospodarczy.

**Kapitał ludzki**

1. Rosnący odsetek ludzi wykształconych i poprawa warunków ich zatrudnienia

Jak wspomniano wyżej, jednym z czynników wskazujących na atrakcyjność inwestycyjną regionu jest jakość kapitału ludzkiego. Na Dolnym Śląsku znaczną koncentracją ludności z wyższym wykształceniem odznaczają się głównie duże miasta wraz z bezpośrednim otoczeniem (Aglomeracja Wrocławska, LGOM, Jelenia Góra, Wałbrzych) oraz gminy miejskie. Najmniejszym obciążeniem demograficznym (ludność w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym) odznaczają się Wrocław wraz z otoczeniem oraz pozostałe miasta. Wynika to z dużego udziału ludności w wieku produkcyjnym – znajdującej miejsce zatrudnienia właśnie w dużych bądź mniejszych miastach. Niekorzystnie wygląda sytuacja powiatów: górowskiego, wołowskiego oraz części obszarów wiejskich powiatów polkowickiego, trzebnickiego, strzelińskiego. Wynika ona z odpływu ludności w wieku produkcyjnym w kierunku miast (przesunięcie kapitału ludzkiego), zwłaszcza ludności młodej i dobrze wykształconej. Pozostają na tych obszarach w większości ludzie starsi.

2. Wzrost umiejętności pozyskiwania środków na cele badawcze, wdrożeniowe, itp.;

Szansą rozwoju jest realizacja założeń strategii Europa 2020, a więc m.in. innowacyjnej gospodarki. Będzie to możliwe przez wspieranie wybranych, kluczowych, rokujących dziedzin wiedzy. Do roku 2020 nie da się zmienić gospodarki i przejść na wyższy poziom rozwoju, a więc do typowej gospodarki opartej na wiedzy. Można jednak zmienić proporcje przez wzmocnienie potencjalnego postępu technologicznego w pewnych niszach,

zmniejszając dystans od lepiej rozwiniętych regionów europejskich, np. tworząc nowoczesne systemy informatyczne dla obsługi biznesu.

3. Łatwość migracji zarobkowych rozwiązująca problemy na lokalnym rynku pracy;

**Dostępność**

Analizując technologie wykorzystywane w warstwie szkieletowej i dystrybucyjnej sieci można stwierdzić, że na terenie województwa dolnośląskiego zdecydowanie dominują rozwiązania oparte na łączach światłowodowych. Na podstawie informacji uzyskanych od przedsiębiorców telekomunikacyjnych można zauważyć, że na terenie każdej gminy znajduje się przynajmniej jeden węzeł sieciowy zasilany łączem światłowodowym. Z kolei w miejscowościach będących siedzibą powiatów zazwyczaj istnieje kilka takich węzłów. Sytuacja taka korzystnie wpływa na dostępność usług na terenie województwa dolnośląskiego. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że jedno zakończenie światłowodowe na terenie gminy to zdecydowanie za mało, aby można było świadczyć usługi szerokopasmowe na całym jej obszarze.

1. Możliwość włączenia wewnętrznych systemów infrastruktury technicznej w dostępne przestrzennie ponadregionalne systemy tranzytowe liniowe (kolejowe, drogowe, rzeczne) i punktowe;

Infrastruktura i sieć drogowa zostały opisane wyżej (zob. Gospodarka).

2. Rosnąca rozpoznawalność regionu ze względu na udział w międzynarodowych i światowych imprezach, wydarzeniach itp.

Komercyjny charakter targów nie może przysłonić ich warstwy niekomercyjnej istotnej dla jednostek, grup i większych zbiorowości uczestniczących bezpośrednio, czy też pośrednio w targach. W kategoriach niekomercyjnych należy postrzegać przyczynianie się targów do szeroko zakrojonej popularyzacji miasta, regionu i kraju, do kształtowania świadomości społeczno-geograficznej - krzewienia wiedzy geograficznej, historycznej, politycznej, do kształtowania więzi społecznych w ich wymiarze oficjalnym, nieoficjalnym i całkowicie prywatnym.

3. Występowanie wód powierzchniowych umożliwiających zagospodarowanie szlaków wodnych, kajakowych, żeglarskich oraz uruchomienie pasażerskiej żeglugi turystycznej na Odrze i niektórych jej dopływach (szczególnie w Dolinie Baryczy);

Szczególnego znaczenia dla rozwoju funkcji turystycznych i usługowych w przyszłości ma wykorzystanie istniejących wód powierzchniowych na Dolnym Śląsku. Ma to bardzo duże znaczenie w aktywizowaniu i podnoszeniu znaczenia Obszaru Północno-Wschodniego regionu.

4. Rozszerzenie oferty turystycznej o nietypowe propozycje turystyczne, np. zwiedzanie obiektów architektury przemysłowej, drewnianej architektury przysłupowej;

Rozszerzanie oferty turystycznej o propozycje nietypowe wpływa na zwiększenie liczby turystów oraz wiedzy ogólnej i specyficznej o regionie.

**Współpraca transgraniczna i międzyregionalna**

1. Tworzenie wspólnych transgranicznych kompleksów turystycznych.

Ma to szczególne znaczenie na Pograniczu polsko-czeskim. Wzrost znaczenia turystyki (sportowej, historycznej, ekologicznej) oraz możliwość wzmocnienia działalności uzdrowiskowej.

2. Wzrost aktywności władz lokalnych w podejmowaniu współpracy zewnętrznej i wewnętrznej;

Większa aktywność władz przyczynia się do skracania dystansu między przedsiębiorstwami i władzami samorządowymi. Jest to poziome podejście do zarządzania, gdzie władza staje się partnerem i efektywnie wpływa na rozwój danego obszaru.

3. Wzbogacenie współpracy międzyregionalnej o przedsięwzięcia o charakterze gospodarczym i ze sfery polityki społecznej;

Dotychczasowa współpraca międzyregionalna opierała się szczególnie na inicjatywach kulturalnych i/lub ekologicznych. Większe znaczenie w przyszłości dla rozwoju obszarów przygranicznych mogłyby mieć inicjatywy o charakterze gospodarczym i ze sfery polityki społecznej.

4. Wdrożenie programu operacyjnego Polska Zachodnia;

Wdrożenie programu Polska Zachodnia ma wielkie znaczenie dla rozwoju regionu. Znaczenie to ma wymiar zarówno społeczno-gospodarczy, w tym poprawa sieci transportowej (drogowej, kolejowej i rzecznej) oraz ekologiczny. Wielką szansą rozwoju byłoby przywrócenie spławności Odry. Niewątpliwą korzyścią byłoby uatrakcyjnienie całej Doliny Odry pod względem usługowym, jak i w przyszłości niosłoby pozytywne efekty środowiskowe (związane z mniejszym obciążeniem środowiska transportem drogowym).

ANALIZA ZAGROŻEŃ

**Gospodarka**

Obecnie system gospodarki przestrzennej:

- generuje koszty dla budżetu gminy, stawia gminy w sytuacji dłużnika,
- demotywuje gminy do planowania (miejscowego) na obszarach zurbanizowanych, wymusza populistyczną politykę nadmiernego przeznaczania nowych terenów budowlanych na obszarach rolniczych, sprzyja ekstensywnemu wykorzystywaniu terenów, bezproduktywnemu użytkowaniu terenów budowlanych, sprzyja spekulacji na rynku nieruchomości w skali globalnej i lokalnej,
- sprzyja korupcji i narastaniu barier biurokratycznych,
- nie sprzyja parcelacji i reparcelacji gruntów budowlanych, nie motywuje do użytkowania terenów zgodnie z przeznaczeniem, nie pozwala na skuteczną ochronę interesu publicznego,
- brak całościowej reformy sprzyja niespójności prawa i komplikowaniu aktów prawnych i narastaniu bariery biurokratycznej. Deprecjonuje sens planowania przestrzennego;

1. Niewystarczające reformy poprawiające stan budżetów jednostek samorządu terytorialnego (JST) (szczególnie byłych miast wojewódzkich).

Wraz z decentralizacją i przenoszeniem obowiązków na niższe szczeble, konieczne wydaje się być wypracowanie narzędzi zwiększających dochody budżetów JST. Kryzys finansów publicznych utrwalił się w Polsce na skutek przyjęcia i utrzymywania wadliwego systemu wydatków publicznych. Są to w pewnej części wydatki niepotrzebne lub nieuzasadnione co do wysokości (np. w administracji publicznej, w wojsku, w publicznych mediach), natomiast w innej - niewystarczające dla pełnej realizacji zadań państwa (np. w zakresie ubezpieczeń społecznych, ochrony zdrowia, oświaty).

2. Rosnące zadłużenie miast regionu, zwłaszcza Wrocławia

Wrocław zajmuje pierwsze miejsce w Polsce pod względem stosunku długu do przychodów.

3. Zmiana dotychczasowych zasad polityki spójności (zasada koncentracji i współfinansowania) ograniczająca udział regionu w środkach UE.

Dostęp do środków finansowych w kolejnej perspektywie finansowej na lata 2014-2020 wiązać się będzie z nowymi zasadami wdrażania polityki spójności. Debata nad jej kształtem trwa już od kilku lat, co wskazuje na zmiany w realizacji tej polityki. Zmiany te wynikają z przyczyn strategicznych, programowych, technicznych, np. przyjęcia dokumentu

strategicznego UE jakim jest *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, debaty nad *Sprawozdaniem ws. Polityki Spójności,* przeglądu budżetu UE za okres 2007 – 2009 oraz dostępu do wniosków z analiz i badań ewaluacyjnych prowadzonych przez Komisję Europejską i państwa członkowskie. Właściwie wszystkie dokumenty podkreślają potrzebę wzrostu efektywności i koncentracji środków polityki spójności dla osiągania sprecyzowanych celów rozwojowych.

Pierwszym aspektem skuteczności wydatkowania środków jest spójny, zintegrowany system, natomiast drugi to właściwy dobór obszarów interwencji, adekwatnych do celów ograniczonych ilościowo. Ograniczenie tematyczne ma odbyć się na poziomie UE, natomiast każdy kraj członkowski powinien dokonać wyboru najkorzystniejszych, najbardziej rozwojowych dla siebie obszarów interwencji i na nich skoncentrować wydatkowanie środków europejskich. Im bardziej rozwinięty kraj, czy region tym mniej obszarów wymagających interwencji polityki spójności.

Zapewnieniu skuteczności ma służyć wprowadzenie zasady warunkowości, na którą składają się tzw. warunki wejściowe dla otrzymania środków w kolejnym okresie programowania:

- przyjęcie odpowiednich regulacji prawnych, np. dyrektyw UE,

- zdolność instytucjonalna tj. przygotowanie instytucji zarządzających i beneficjentów do realizacji programów i projektów,

- przygotowanie odpowiednich strategii rozwoju, stanowiących podstawę do ukierunkowania interwencji środków.

4. Obniżenie atrakcyjności inwestycyjnej regionu (w szczególności SOP) głównie w wyniku zaniechania inwestycji w system transportowy i infrastrukturę

Zagrożeniem dla rozwoju Dolnego Śląska szczególnie z punktu widzenia atrakcyjności inwestycyjnej i inwestycji zagranicznych może być zaniechanie inwestycji w system transportowy i infrastrukturę. Przestarzała infrastruktura i nieuwzględnianie potrzeby rozbudowy i odnowienia systemu transportowego dotyczy szczególnie obszaru SOP. Brak dobrego skomunikowania i spójnego systemu transportowego wpływa na podniesienie kosztów funkcjonowania przedsiębiorstw i wydłużenie czasu dojazdu.

5. Wycofywanie inwestorów z SSE (słaba więź inwestorów z regionem)

Zagrożeniem w przyszłości może być masowe wycofywanie się inwestorów, szczególnie z obszarów obecnie atrakcyjnych (ze względu na ułatwienia jakie istnieją w

prowadzeniu działalności gospodarczej w SSE). Inwestorzy zawsze poszukują atrakcyjnej lokalizacji dla swoich przedsięwzięć: z punktu widzenia kosztów prowadzenia działalności, dostępu do kapitału, poziomu regulacji czy jakości siły roboczej.

6. Mniejsza liczba turystów i krótszy czas pobytu

W wyniku przeprowadzonych analiz i warsztatów uznano, że cecha ta ma małe znaczenie dla obszarów turystycznych. Jednak należy wziąć pod uwagę rosnącą konkurencję i podnoszenie atrakcyjności turystycznej w pozostałych regionach kraju oraz za granicą (m.in. ekspansja i rozwój turystyki w Czechach).

Ze względu na zmieniający się model życia, należy również zwrócić uwagę na skrócenie czasu pobytu turystów w danym miejscu, co przekłada się na wielkość sprzedaży, poziom dochodów z działalności usługowej, itp.

7. Zatrzymanie prac nad ustawą o partnerstwie publiczno-prywatnym (PPP)

Obecnie ustawa określa jedynie zasady zlecania zadań samorządu przedsiębiorstwom prywatnym wykluczając wspólną realizację zadań przez sektor publiczny i prywatny, co stanowi zagrożenie w kontekście kończącego się finansowania zadań z budżetu UE po 2020 r.

8. Szczególnie duże negatywne skutki dla regionu wprowadzenia podatku od kopalin.

PKB Dolnego Śląska i jego dochody kształtowane są głównie przez KGHM SA. Jest to również główny czynnik warunkujący pozycję regionu w rankingu konkurencyjności regionów.

9. Wysoki udział kapitału obcego w kształtowaniu nowoczesnej struktury handlowej i produkcyjnej

Inwestycje tego typu mają charakter krótkookresowy i spekulacyjny.

**Innowacyjność**

1. Ocena i podział środków na granty na poziomie UE (dot. oceny projektów i podziału środków na poziomie unijnym).

Zagrożeniem dla finansowania szeroko rozumianej innowacyjności w regionie może być zmiana zasad pozyskiwania funduszy na cele badawcze, inwestycje w innowacje, itp. Jeśli w przyszłym okresie programowania ocena projektów odbywać się będzie na poziomie UE, to istnieje potrzeba dalszego podniesienia umiejętności wnioskowania i skuteczniejszego pozyskiwania funduszy.

2. Rosnące usieciowienie gospodarek UE przy niskim poziomie zaangażowania polskich podmiotów.

Gospodarka oparta na wiedzy (GOW) to gospodarka sieciowa. Niestety w Polsce, a w tym również na Dolnym Śląsku, nie wytworzyła się kultura współpracy, zaufania, kooperacji, która jest podstawą nowoczesnych gospodarek opierających swój rozwój na nowych formach działalności gospodarczej, np. klastrach.

Konkurencyjność sieci zależy od efektywności ośrodków przemysłowych oraz gęstości efektów zewnętrznych. Jest to przede wszystkim poziom intensywności współdziałania z uniwersytetami, instytucjami szkoleniowymi, sferą badawczą, systemami informacji technologicznej, firmami konsultingowymi, firmami handlowymi, instytucjami finansowymi, itp. Wynikiem tego jest wzrost wymagań wobec lokalnego, regionalnego i krajowego otoczenia biznesu.

Na szczeblu regionalnym istnieje potrzeba tworzenia regionalnej sieci innowacji dla wspierania przedsiębiorczości lokalnej i regionalnej. Funkcjonowanie sieci polega m.in. na kształtowaniu współpracy między różnymi podmiotami działającymi w regionie, pomagając w nawiązaniu współpracy między przedsiębiorstwami, instytucjami naukowymi i finansowymi. Dlatego rozwój regionalny i lokalny ściśle wiąże się z rozwojem nowoczesnych, w szerokim tego słowa znaczeniu, małych i średnich przedsiębiorstw. Do zadań, jakie są podejmowane, aby osiągnąć zamierzony cel należą m.in. rozbudowa lub poprawa funkcjonowania infrastruktury informacyjnej, technicznej, finansowej, komunikacyjnej, tworzenie sieci współpracy i partnerstwa podmiotów współdziałających na rzecz rozwoju regionalnego i lokalnego, ułatwienia w dostępie do kapitału, promocja regionu (należy przy tym zauważyć rosnącą rolę synergii przedsiębiorczości i innowacji w rozwoju regionalnym). Mają one istotny wpływ na zasoby niewidzialne, takie jak renoma regionu, panująca kultura organizacji i pracy, a przede wszystkim zdolność do wytwarzania unikalnych dóbr mających charakter regionalnych produktów[8]. Rozwój regionalny poprzez wzrost umiejętności adaptacji i transferu innowacji jest podstawą wzrostu nowoczesności i konkurencyjności całej gospodarki.

3. Rosnący poziom kultury kooperacji na zewnątrz regionu, szczególnie za granicą kraju.

Gospodarka krajów wysoko rozwiniętych to gospodarka oparta na wiedzy. Teoria i praktyka wykazały, że dla powodzenia wdrażania innowacji konieczna jest interakcja pomiędzy różnymi czynnikami zaangażowanymi w proces innowacji. Regułą jest

[8] K. Kuciński, T. Kudłacz, T. Markowski, Z. Ziobrowski: *Zintegrowany rozwój aglomeracji a konkurencyjność polskiej przestrzeni.* PAN KPZK t. CXI. Warszawa 2002, s. 59.

występowanie sieci innowacyjnych, ponieważ zapewnienie powodzenia działań innowacyjnych czyni przedsiębiorstwa coraz bardziej uzależnionymi od wiedzy komplementarnej i praktycznej (know-how) w innych niż one same przedsiębiorstwach i instytucjach. Innowacja nie jest działalnością pojedynczej firmy, lecz wymaga intensywnego procesu poszukiwań dla znalezienia nowych źródeł wiedzy czy technologii i zastosowania ich w odniesieniu do produktów i procesów produkcyjnych. Konkurencyjność przedsiębiorstwa staje się bardziej uzależniona od jego zdolności do stosowania nowej wiedzy i technologii w produktach oraz w procesach technologicznych. Równolegle zauważa się wzrost specjalizacji. Z tego względu podmioty gospodarcze opracowują strategie działania w celu sprostania wzrastającemu uzależnieniu od elementów swego środowiska. Stają się bardziej elastyczne poprzez nawiązywanie współpracy, realizację wspólnych przedsięwzięć i konsorcja. Podział pracy między komplementarnymi firmami oparty jest na wyborze jaki musi być dokonany pomiędzy „zachowaniem dla siebie wiedzy" a dzieleniem się informacjami z pozostałymi podmiotami. Głównym celem takiej współpracy jest zdobycie dostępu do nowej i komplementarnej wiedzy oraz przyspieszenie procesu uczenia się. Dla określenia rozwoju nowoczesnych systemów ekonomicznych w literaturze stosuje się tzw. koncepcję kapitalizmu aliansowego, charakteryzującego się współistnieniem konkurencji, która zostaje zaostrzona przez procesy globalizacyjne i liberalizację, przy wzrastającej liczbie połączeń sieciowych i porozumień strategicznych.

4. Niewłaściwe uregulowania w zakresie komercjalizacji wiedzy, GOW - szczególnie w jednostkach naukowo-badawczych i szkołach wyższych.

Jednym z elementów świadczących o konkurencyjności i innowacyjności danego obszaru jest poziom komercjalizacji wiedzy. Zagrożeniem dla tworzenia nowoczesnej gospodarki regionu może być brak lub niewystarczający poziom regulacji chroniących autorów, niesprzyjające uwarunkowania prowadzenia działalności naukowo-badawczej, czy niewłaściwe regulacje dot. możliwości nawiązywania współpracy (szczególnie w wymiarze ponadnarodowym).

5. Rosnący odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry.

Pogłębianie się kryzysu, niewystarczająca liczba miejsc pracy, niedostosowanie umiejętności pracowników do wymagań rynku pracy, wadliwy system ubezpieczeń społecznych – z jednej strony, a możliwość uzyskania wyższych dochodów, wyższego poziomu zabezpieczenia społecznego, czy inne zachęty (niższe koszty i większe możliwości

zakupu nieruchomości) mogą przyczynić się do odpływu wysoko wykwalifikowanej kadry za granicę. Dotyczy to szczególnie obszarów Pogranicza polsko-niemieckiego.

Zgodnie z prognozami migracje wewnętrzne nie będą wpływać na liczbę ludności – napływ ludności będzie równoważył odpływ, a liczba migrantów sytuować się będzie na poziomie około 30.000-40.000 rocznie. Nieco inaczej wyglądać będzie zjawisko migracji zagranicznych. Zgodnie z prognozami znacząca przewaga emigracji nad imigracją utrzyma się jeszcze przez kilka lat, a następnie trendy te ulegną odwróceniu – emigracja będzie malała, a imigracja rosła tak, że około roku 2018-2019 rozmiary tych zjawisk się wyrównają, a następnie nastąpi ich stabilizacja, zgodnie z którą emigracja będzie kształtowała się na poziomie około 2.200, a wyższa od niej imigracja na poziomie około 3.250 osób rocznie.

6. Powiększająca się luka technologiczna.

W XXI wieku wiedza i myśl naukowo-techniczna stanowi najcenniejszy zasób, a jego jakość decyduje o tempie rozwoju społeczno-gospodarczego zarówno krajów wysoko rozwiniętych, jak też rozwijających się i zapóźnionych w rozwoju. Lukę technologiczną definiuje się jako dystans pomiędzy tymi, którzy mają dostęp do technologii i potrafią je efektywnie wykorzystywać, a tymi, którzy nie dają sobie z tym rady. Może ona być rozważana z perspektywy kreowania nowej technologii w kraju macierzystym i z perspektywy jej transferu z innych krajów oraz efektywnego przystosowywania do potrzeb i krajowych możliwości. Kreacja technologii i innowacyjność są częściami procesu produkcyjnego i są silnie skorelowane z krajowymi bądź regionalnymi zdolnościami produkcyjno-badawczymi. Wiążą się one z dużymi wydatkami i wymagają odpowiednio dobrze wykształconych naukowców, specjalistów i inżynierów, drogiego sprzętu i ciągłości finansowania.

Transfer technologii jest natomiast ujmowany jako proces przeniesienia z kraju dawcy określonej wiedzy oraz zastosowania jej, po koniecznych zabiegach adaptacyjnych, w kraju odbiorcy. Jest więc to wiadomy akt wykorzystania w jednym kraju wiedzy materialnej i niematerialnej, która jest lub była uprzednio wykorzystana w innym kraju. Transfer technologii następuje zwykle za pośrednictwem kilku podstawowych kanałów: bezpośrednich inwestycji zagranicznych, partnerskich aliansów i przejęć kontroli nad podmiotami gospodarczymi, handlu dobrami i sprzętem o dużej zawarto ci wysokiej techniki, licencji. Nieformalne metody transferu technologii obejmują natomiast wymianę personelu naukowego i technologicznego, konferencje naukowe i techniczne, pokazy targowe i wystawy, kształcenie i szkolenie obcokrajowców, misje handlowe oraz wywiad przemysłowy.

**Środowisko naturalne**

1. Brak realizacji kompleksowych rozwiązań w zakresie ochrony przeciwpowodziowej (problem ubezpieczenia obowiązkowego, brak współpracy międzynarodowej, brak środków na infrastrukturę).

Dolny Śląsk jest obszarem, który jest narażony na różnego rodzaju klęski żywiołowe, szczególnie powodzie i huragany, jako najcieplejszy region kraju możliwe są również klęski suszy. Brak uregulowań dotyczących obowiązkowych ubezpieczeń stanowi poważne niebezpieczeństwo szczególnie dla budżetów lokalnych JST oraz całego województwa.

2. Niewystarczający poziom środków na rewitalizację, renowację, rewalidację, rekultywację środowiska.

Zaniechanie działań w zakresie rewitalizacji, renowacji, rewalidacji, rekultywacji środowiska może przyczynić się do zmniejszenia atrakcyjności inwestycyjnej regionu.

Ze względu na uwarunkowania historyczne i duże nagromadzenie na obszarze regionu zakładów przemysłowych, ale też dóbr kultury i występowanie obszarów cennych pod względem bioróżnorodności istnieje potrzeba dużych nakładów finansowych na rewitalizację, renowację, rewalidację, rekultywację środowiska. Należy tu wymienić również obszary bogate w surowce naturalne takie jak srebro i miedź, skalne czy węgiel brunatny, których eksploatacja wymaga zwiększonych nakładów związanych z ochroną środowiska. Zmiany w regulacjach na poziomie państwowym dotyczące wielkości środków i sposobu ich rozdysponowania mogą poważnie zagrozić rozwojowi regionu, ze szczególnym wskazaniem na LGOM – srebro i miedź, a w przyszłości węgiel brunatny, Obszar Północno- Wschodni – obszary cenne ze względu na bioróżnorodność, SOP – surowce skalne.

3. Brak sprzyjających regulacji dla funkcjonowania i rozbudowy obszarów chronionych.

Zagrożeniem może być niewłaściwa gospodarka gruntami. Rozbudowa obszarów chronionych zawsze wiąże się z dokonaniem wyboru, który często nie leży w interesie społeczności lokalnych. Minimalizacja konsekwencji wynikających z poszerzania obszarów chronionych wiąże się z uwidocznieniem korzyści kompensaty za utracone możliwości. Takim obszarem jest szczególnie Dolina Baryczy, która stanowi potencjał bioróżnorodności dla UE.

4. Szkody krajobrazowe w wyniku wykorzystania elektrowni wiatrowych

Wraz z pogorszeniem walorów krajobrazowych ma miejsce także pogorszenie atrakcyjności turystycznej. Poza tym nieruchomości lokowane w pobliżu elektrowni

wiatrowych tracą na wartości. Taki spadek może przypuszczalnie dotyczyć walorów agroturystycznych.

**Rozwój społeczny**

1. Niekorzystne trendy demograficzne;

Starzenie się społeczeństwa dotyka również region Dolnego Śląska. Stan i struktura demograficzna w regionie zmienia się. W okresie 1995-2009 liczba ludności Dolnego Śląska spadła o ponad 100.000, z 2.988.278 do 2.876.627 (wg Banku Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego). Spadek liczby ludności to wynik niekorzystnych trendów demograficznych. W latach 2002-2009 obserwujemy wzrost liczby urodzeń, przy jednoczesnym wzroście liczby zgonów. W tym czasie zauważa się również negatywne trendy dotyczą migracji. Spadek liczby ludności Dolnego Śląska nie oznacza ubytku na całym obszarze województwa. Są bowiem obszary cechujące się znaczącym spadkiem ludności, ale i takie, gdzie w latach 2000-2009 zanotowano przyrost. Największy spadek ludności dotyczył podregionu wałbrzyskiego, największy zaś wzrost podregionu wrocławskiego. W układzie powiatowym największy spadek liczby ludności zanotowały miasto Jelenia Góra, powiat wałbrzyski i kłodzki, a największy wzrost powiaty trzebnicki i wrocławski. Ten ostatni cechował 17-procentowy wzrost liczby ludności, podczas gdy samo miasto Wrocław spadek o 1,3%. Wynika to z tendencji rozwojowej Aglomeracji Wrocławskiej i zjawiska suburbanizacji – osiedlania się w pobliżu dużego miasta. Wynika on z jednej strony z wysokiej atrakcyjności inwestycyjnej terenów, którymi dysponują gminy położone w pobliżu Wrocławia, m. in. dla zabudowy mieszkaniowej (w tym zwłaszcza jednorodzinnej: wolnostojącej, bliźniaczej, szeregowej), z drugiej zaś z niższych niż w samym mieście cen nieruchomości.

Z kolei spadek liczby ludności dotyczy szczególnie pozostałych większych miast regionu (Wałbrzych, Jelenia Góra, Legnica), które nie dają mieszkańcom takich możliwości, jak stolica regionu oraz terenów peryferyjnych (powiat kłodzki, lubański, lwówecki, zgorzelecki, kamiennogórski).

Obserwowaną w Polsce, jak i na Dolnym Śląsku tendencją jest wzrost udziału ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym oraz spadek udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym w społeczeństwie. Tendencja ta jest trwała i te niekorzystne proporcje będą się jeszcze pogłębiały. Najniższy odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym – poniżej 15,0% w 2009 roku odnotować należy w miastach Wrocław i Jelenia Góra, najwyższy – powyżej 20,0% w powiatach: górowskim, polkowickim, milickim i wrocławskim. To

najmłodsze pod względem struktury wiekowej powiaty w regionie. W całym województwie obserwujemy systematyczny spadek udziału osób w wieku przedprodukcyjnym w populacji. Najniższy ubytek osób najmłodszych – w porównaniu do roku 2003 roku – nastąpił w powiatach: jeleniogórskim i głogowskim, natomiast najwyższy w powiatach: jaworskim, lwóweckim, złotoryjskim, ząbkowickim i wołowskim.

Najwyższy odsetek ludności w wieku produkcyjnym – powyżej 67,0% – cechuje powiaty złotoryjski i głogowski, najniższy, poniżej 64,0%, powiat górowski. Liczba ludności w wieku produkcyjnym, w porównaniu z rokiem 2003, spadła w powiatach głogowskim, lubińskim i mieście Wrocław, w pozostałych powiatach wzrosła, najbardziej w powiatach lwóweckim, górowskim i wrocławskim (ryc. 10.). Najniższy odsetek ludności najstarszej, w wieku poprodukcyjnym - poniżej 14,0% – odnotować należy w powiatach: głogowskim, polkowickim i wrocławskim, zaś najwyższy odsetek – 19,0% i więcej – w powiecie wałbrzyskim oraz miastach Wrocław i Jelenia Góra. Największy wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym – w odniesieniu do roku 2003 – nastąpił w powiatach: głogowskim i lubińskim, powiat wrocławski zaś jest jedynym, w którym nastąpił spadek ludności w wieku poprodukcyjnym – o 1,5%

O starzeniu ludności Dolnego Śląska, a także występujących w tym zakresie różnicach w układzie powiatowym, przekonuje również analiza wskaźnika obciążenia demograficznego w wariancie rozpatrującym liczbę osób w wieku poprodukcyjnym przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym. Na Dolnym Śląsku współczynnik ten wzrósł z 23,8 w roku 2003 do 25,3 w 2009 roku. Jednocześnie w 2009 roku w powiatach o najmłodszej strukturze ludności – głogowskim, polkowickim i wrocławskim nie przekroczył on 20,0, w powiecie wałbrzyskim zaś oraz miastach Wrocław i Jelenia Góra wynosił 29,0 i więcej. Największy wzrost – w stosunku do roku 2003 współczynnik obciążenia demograficznego zanotował w powiatach głogowskim i lubińskim, a spadek współczynnika odnotowano w powiatach: wrocławskim, średzkim, strzelińskim, złotoryjskim i lwóweckim.

2. Niekonsekwencja w zakresie reform służby zdrowia (z wyłączeniem Aglomeracji Wrocławskiej i LGOM);

Niestabilność i brak konsekwencji w przeprowadzaniu reform skutkować będzie spadkiem zaufania zarówno społecznego jak i do rynku. Ze względu na strukturę demograficzną, społeczeństwo Dolnego Śląska jest społeczeństwem starzejącym się, a wiec wymagającym opieki zdrowotnej i społecznej.

3. Rosnący poziom instytucjonalizacji trzeciego sektora;

Współpraca władz lokalnych z organizacjami społecznymi działającymi w tzw. trzecim sektorze jest jedną z najbardziej skutecznych form partycypacji społecznej. Organizacje społeczne stają się coraz bardziej znaczącym aktorem życia społecznego.

Instytucjonalizacja organizacji, czyli utrwalanie w świadomości ludzi celów, struktury i zasad działań organizacyjnych. Wpisanie trzeciego sektora w pewne ramy, które będą formalizować sposób i zakres współpracy z sektorem publicznym może spowodować zatarcie istoty funkcjonowania trzeciego sektora.

4. Zahamowanie rozwoju e-administracji;

Obecnie wiele zależy od tego, w jaki sposób zasoby lokalne (istniejąc i potencjalne) są postrzegane i wykorzystywane przez podmioty publiczne, prywatne i obywatelskie, ale również od tego, czy administracja i przedsiębiorstwa myślą i działają jednocześnie lokalnie i globalnie. Lokalnie, ponieważ najistotniejsze zasoby, takie jak ludzie i instytucje, mają w dużej mierze wymiar lokalny, a globalnie, ponieważ konkurencja, handel i inwestycje mają dziś wymiar o charakterze globalnym. Tak naprawdę to nowe rodzaje wzajemnego oddziaływania w skali lokalnej i globalnej, w tym także rola ICT, składają się na nową platformę regionalną.

Komisja Europejska co roku sprawdza, jak wyglądają postępy państw europejskich pod względem rozwoju e-administracji. W swoim ostatnim raporcie za 2010 rok Polska pod względem dostępności w sieci 20 najważniejszych usług oferowanych przez administrację (takich jak: rejestracja samochodu, zgłaszanie danych do urzędu statystycznego, zapisy do szkoły wyższej) zajęła 19. miejsce. Dolny Śląsk jest w czołówce regionów polskich. Zajmuje pierwsze miejsce w kraju pod względem e-administracji w tym w celu w pełni elektronicznej obsługi procedur administracyjnych.

5. Rosnąca asymetria w dostępności do usług społecznych w mieście i na wsi;

Zjawisko metropolizacji i towarzyszące mu procesy suburbanizacji i kontrurbanizacji rozpatrywane są zazwyczaj z pominięciem roli otaczających obszarów wiejskich; te ostatnie traktowane są jako otoczenie systemu osadniczego, a nie jego integralna część: stanowią tło, niekiedy przeszkodę, najczęściej zaplecze i rezerwę terenów, stanowiącą pole manewru dla ekspansji ośrodka miejskiego. Tego rodzaju podejście wielokrotnie prowadziło do polaryzacji procesów rozwoju kosztem pogorszenia warunków życia części mieszkańców, a w konsekwencji do obniżenia sprawności całego systemu osadniczego i marnotrawnego użytkowania przestrzeni.

Konsekwencją rosnącej asymetrii będzie coraz szybsze starzenie się społeczeństwa na wsi, ze względu na migracje i przenoszenie się ludzi młodych do miast, lub w ich pobliże m.in. ze względu na dostępność usług społecznych, zdrowotnych, kulturalnych, itp.

6. Trwałe migracje i odpływ kadry wykwalifikowanej z regionu;

**Kapitał ludzki**

1. Brak zmiany postaw społeczeństwa wobec kształcenia przez całe życie;

Pomimo tego, że wskaźnik kształcenia ustawicznego osób w wieku 25-64 w 2010 r. na Dolnym Śląsku był powyżej średniej krajowej i wyniósł 5,6% (dla Polski 5,3%), to w odniesieniu do średniej w UE (ponad 9%) wskazuje na potrzebę intensywniejszych działań w tym zakresie.

2. Niewłaściwe kształtowanie stosunków sfery B+R i przedsiębiorstw;

Brak kompleksowych rozwiązań w zakresie mobilności pracowników (współpraca B2B, B2B+R);

Gospodarka konkurencyjna, innowacyjna, oparta na wiedzy to gospodarka charakteryzująca się wysokim poziomem mobilności pracowników zarówno między przedsiębiorstwami, szczególnie kooperującymi w sieci, jak i pomiędzy przedsiębiorstwami i sferą naukowo-badawczą. Brak szczegółowych rozwiązań, wysoki poziom instytucjonalizacji jednostek B+R oraz brak doświadczeń oddziałują negatywnie na zwiększanie poziomu mobilności pracowników.

3. Pogłębienie niedoborów wykwalifikowanych robotników i kadry technicznej;

Zagrożeniem pogłębiającym niedobór wykwalifikowanej siły roboczej może być zmiana w tradycyjnej formule wydatkowania środków z Europejskiego Funduszu Społecznego na szkolenia. Ponadto czynnikiem pogłębiającym ten negatywny efekt może być brak działań w zakresie reaktywacji szkół zawodowych i technicznych w regionie.

**Dostępność**

1. Niedostateczne uwzględnienie potrzeb transportowych regionu w krajowej polityce transportowej (transport drogowy, kolejowy, rzeczny);

Region nie posiada dobrego połączenia drogowego i kolejowego z Warszawą, co jest niewątpliwą wadą, jeżeli chodzi o przyciągnięcie potencjalnych inwestorów. Sieć powiązań regionu z jego otoczeniem jest lepiej rozbudowana poza granice kraju niż regionu z wnętrzem kraju.

2. Rozwój regionalnych portów lotniczych w kraju i za granicą;

W gospodarce globalnej zwiększa się dostępność do wielu obszarów, co jednocześnie powoduje wzrost konkurencyjność innych obszarów.

3. Nieuwzględnianie obszarów granicznych w polityce skutkujące asymetrią w skomunikowaniu z terytorium regionu vs. zagranica;

4. Wydłużanie czasu dojazdu do regionu;

**Współpraca transgraniczna i międzyregionalna**

1. Mała rola transportu kolejowego (zwłaszcza towarowego);

2. Brak zintegrowania komunikacyjnego z resztą kraju;

3. Opóźnienie prac nad powołaniem EUWT;

Europejskie ugrupowanie współpracy terytorialnej (EUWT) jest nowym instrumentem wspólnotowym umożliwiającym zakładanie na terytorium Wspólnoty ugrupowań, których zadaniem jest ułatwianie i upowszechnianie współpracy transgranicznej, transnarodowej i międzyregionalnej w celu wzmocnienia spójności ekonomicznej i społecznej. Przyczyną funkcjonowania niewielkiej liczby ugrupowań są opóźnienia w przyjmowaniu krajowych przepisów prawnych o EUWT w państwach UE. Na podstawie art. 16 ust. 1 rozporządzenia 1082/2006 „Państwa członkowskie ustanawiają takie przepisy, jakie są właściwe do zapewnienia skutecznego stosowania niniejszego rozporządzenia". Proces zakładania EUWT jest długotrwały, skomplikowany i wymaga zaangażowania wszystkich partnerów. Przepisy regulujące funkcjonowanie ugrupowań mają charakter innowacyjny. Trudności w implementacji tych przepisów związane są często z odmiennymi systemami prawnymi w państwach członkowskich UE.

4. Asymetria w nakładach na B+R;

Jedną z miar innowacyjności gospodarki są nakłady na działalność B+R. Nakłady te na Dolnym Śląsku plasują się na średnim poziomie w stosunku do nakładów ponoszonych w innych województwach. Jednak należy zauważyć, że nie ma tu stałego rosnącego trendu. Wyższe nakłady notowane są w 2008 r. w woj. mazowieckim, małopolskim, łódzkim, wielkopolskim i lubelskim.

5. Brak realizacji programu operacyjnego dla Polski Zachodniej;

6. Konkurencyjność terenów turystycznych za granicą;

7. Globalizacja jako czynnik zmniejszający, niwelujący integrację regionalną i poczucie tożsamości;

# SWOT

| MOCNE STRONY | SŁABE STRONY |
|---|---|
| **Gospodarka**<br>• Atrakcyjne położenie (renta położenia) na styku trzech państw.<br>•Różnorodność przemysłu dająca szansę na stabilny i zrównoważony rozwój.<br>• Dobrze rozwinięta struktura branżowa przemysłu:<br>– górnictwo i przetwórstwo rud miedzi,<br>– węgla brunatnego,<br>– wydobycie surowców skalnych mineralnych,<br>– produkcja tkanin lnianych (przemysł lniarski)<br>– produkcja artykułów spożywczych i napojów, wód mineralnych,<br>– produkcja wyrobów z drewna,<br>– produkcja wyrobów chemicznych,<br>– produkcja maszyn i urządzeń elektrycznych,<br>– produkcja elektroniki użytkowej i sprzętu AGD,<br>– produkcja wyrobów szklarsko-ceramicznych,<br>– produkcja podzespołów i części pojazdów mechanicznych.<br>• Silna pozycja i perspektywy KGHM na światowym rynku miedzi i srebra.<br>• Relatywnie wysoka atrakcyjność inwestycyjna; występowanie dogodnych | **Gospodarka**<br>• Stosunkowo duża liczba przedsiębiorstw przeżywających trudności gospodarcze.<br>• Niska przeżywalność przedsiębiorstw sektora MSP.<br>• Rozdrobniony, słaby kapitałowo krajowy handel prywatny.<br>• Występowanie schyłkowych i restrukturyzowanych gałęzi przemysłu i ich wpływ na inne dziedziny gospodarki.<br>• Istnienie schyłkowych ośrodków przemysłu.<br>• Wysoki poziom przedsiębiorczości lokalnej (ale wymuszony sytuacją na rynku pracy – samo zatrudnianie przy dochodach mniejszych niekiedy od płacy minimalnej).<br>• Niska aktywność inwestycyjna przedsiębiorstw lokalnych (trudności z dostępem do kapitału).<br>• Wysoki udział kapitału obcego w kształtowaniu nowoczesnej struktury handlowej i produkcyjnej.<br>• Duże dysproporcje rozwojowe w województwie.<br>• Nieuporządkowane stosunki własnościowe w zakresie nieruchomości ziemskich.<br>• Zły stan techniczny wielu zabytków, |

| | |
|---|---|
| obszarów dla inwestycji gospodarczych i tworzenia miejsc pracy.<br>• Istnienie terenów przeznaczonych pod rozwój funkcji gospodarczych z dobrze rozwiniętą infrastrukturą techniczną (gm. Kobierzyce, Długołęka) oraz wzdłuż A4.<br>• Istnienie silnych ośrodków przemysłowych: Wrocław, Legnica, Lubin, Świdnica, Głogów oraz Jelenia Góra i Wałbrzych (z mniejszym potencjałem).<br>• Aktywna działalność i rozwój specjalnych stref i podstref ekonomicznych.<br>• Silny, zdywersyfikowany sektor MSP bazujący na lokalnych zasobach.<br>• Dobrze rozwinięty sektor usług okołobiznesowych.<br>• Proeksportowa orientacja przedsiębiorstw.<br>• Stosunkowo duża koncentracja inwestycji zagranicznych.<br>• Lokalizacja dużych, łatwo dostępnych ośrodków handlu hurtowego i detalicznego z szerokim asortymentem produktów (Aglomeracja Wrocławska).<br>• Korzystne warunki glebowo–klimatyczne dla prowadzenia wielokierunkowej produkcji rolniczej (gospodarki rybackiej, rolnictwa ekologicznego i agroturystyki).<br>• Różnicowanie się funkcji obszarów wiejskich (szczególnie w pobliżu miast). | głównie rezydencjonalnych, obniżający ich atrakcyjność turystyczną.<br>• Niedoinwestowanie urządzeń rekreacyjnych i infrastruktury turystycznej na obszarach wypoczynkowych.<br>• Brak centrów wystawienniczych o zasięgu krajowym i międzynarodowym.<br>• Dekapitalizacja bazy uzdrowiskowej.<br>• Niski poziom usług wsparcia rolnictwa.<br>• Dominacja gospodarstw nietowarowych.<br>• Niska rentowność gospodarstw rolnych.<br>• Brak kapitału własnego gospodarstw rolnych.<br>• Niska aktywność grup oraz organizacji producenckich i rynkowych.<br>• Duże zróżnicowanie wewnętrzne regionu pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego (LGOM i Aglomeracja Wrocławska a reszta regionu).<br>• Większy niż średnio w kraju poziom dekapitalizacji majątku trwałego (przemysł, rolnictwo, sieć transportowa, gospodarka komunalna, turystyka).<br>• Niewystarczające wykorzystanie Odry do celów gospodarczych, transportowych, turystycznych, energetycznych, usługowych.<br>• Wysokie zadłużenie budżetów samorządowych.<br>• Pas obszarów górskich i podgórskich o gorszych warunkach gospodarowania. |

| | |
|---|---|
| • Stosunkowo duży areał gruntów w zasobie ANR (duże możliwości do poprawy struktury obszarowej gospodarstw).<br>• Restrukturyzacja rolnictwa w kierunku wzmocnienia funkcji pozaprodukcyjnych na obszarach rolnych (z wykorzystaniem instrumentów polityki wiejskiej).<br>• Produkcji ekologicznej rolnictwa (3 miejsce pod względem powierzchni, wyższy od średniej odsetek produkcji ekologicznej w całości upraw).<br>• Stosunkowo dobrze rozwinięta funkcja turystyczna<br>• Wartości kulturowe o znaczeniu europejskim (zabytki, zespoły pałacowo–klasztorne).<br>• Dobre warunki naturalne dla turystyki zimowej z licznymi ośrodkami sportów zimowych zagospodarowanymi i przystosowanymi dla narciarzy.<br>• Liczne zasoby zabytkowe oraz pamiątki historyczne, jak: obiekty architektury i budownictwa, muzea i skanseny, stanowiska archeologiczne, miejsca pielgrzymkowe, obiekty martyrologii, imprezy kulturalne i turystyczne.<br>• Występowanie najwyższej klasy miejskich zespołów zabytkowych oraz zabytków pocysterskich o znaczeniu międzynarodowym, atrakcyjnych dla turystów zagranicznych. | • Wyludnianie się terenów wiejskich.<br>• Zdekapitalizowana i skąpa baza skupu i przemysłu rolno-spożywczego.<br>• Brak zintegrowanych projektów i programów gospodarowania przestrzenią rolniczą.<br>• Wzrastająca liczba gospodarstw nieprowadzących działalności rolniczej (dotacje UE, KRUS) .<br>• Mała specjalizacja produkcji zwierzęcej. |

| | |
|---|---|
| • Silna baza uzdrowiskowa i wypoczynkowa, przystosowana do obsługi ruchu turystycznego w okresie całorocznym o różnym standardzie.<br>• Dogodna infrastruktura dla rozwoju funkcji turystycznej na obszarach górskich i podgórskich (miejscowości turystyczne z XIX–wiecznymi tradycjami letniskowymi i zabudową sanatoryjno–pensjonatową).<br>• Rosnący potencjał instytucji wspierania biznesu oraz ich wpływ na rozwój gospodarczy.<br>• Cykliczne imprezy targowe i wystawiennicze w większych miastach Dolnego Śląska.<br>• Duży regionalny rynek konsumencki (chociaż przeciętnie poziom dochodów niższy od innych regionów).<br>• Efektywne wykorzystanie środków europejskich w jednostkach samorządu terytorialnego. | |
| **Innowacyjność**<br>• Świadomość konieczności modernizacji i gotowości do wprowadzania innowacji w wielu dziedzinach gospodarki.<br>• Utrzymujące się zainteresowanie kapitału zagranicznego inwestycjami na Dolnym Śląsku. | **Innowacyjność**<br>• Niski poziom usieciowienia gospodarki regionu.<br>• Brak powiązań sieciowych i kooperacji między przedsiębiorstwami.<br>• Zbyt wolne tempo i mały zakres wprowadzania innowacji w przedsiębiorstwach.<br>• Niski udział technologii informatycznych i telekomunikacyjnych w usługach. |

| | |
|---|---|
| | • Mała efektywność współpracy szkół wyższych z podmiotami gospodarki.<br>• Niski poziom nakładów na B+R.<br>• Niski poziom komercjalizacji wiedzy w uczelniach wyższych.<br>• Brak centrów projektowych w dużych firmach o kapitale zagranicznym.<br>• Mały udział firm wprowadzających innowacje produktowe, procesowe, organizacyjne. |
| **Środowisko naturalne**<br>• Bogate i zróżnicowane walory krajobrazowe – rzeźba terenu, szata leśna, wody powierzchniowe sprzyjające rozwojowi turystyki (m.in. wypoczynkowej, krajoznawczej, leczniczej, uzdrowiskowej, historyczno-kulturowej, sentymentalnej).<br>• Specyficzne warunki klimatyczne stanowiące podstawę rozwoju rolnictwa i turystyki.<br>• Obfite zasoby leczniczych wód mineralnych, w tym termalnych, z rezerwami do zagospodarowania i wykorzystania do celów lecznictwa uzdrowiskowego.<br>• Interesujące przyrodnicze walory krajoznawcze o charakterze wielkoprzestrzennym – parki narodowe i krajobrazowe, a także rezerwaty i osobliwości przyrody.<br>• Bogata sieć hydrograficzna i ukształtowanie terenu sprzyjające | **Środowisko naturalne**<br>• Niewystarczające wykorzystywanie odnawialnych zasobów energetycznych, w tym biomasy.<br>• Problem krajobrazów pogórniczych wynikający z zaniedbań rekultywacyjnych (hałdy, osadniki i wyrobiska, kamieniołomy).<br>• Niski poziom rekultywacji i rewalidacji obszarów poeksploatacyjnych.<br>• Problemy szkód górniczych (LGOM, Wałbrzych, Nowa Ruda).<br>• Konsekwencje zniszczeń z lat 80. lasów na wartościowych obszarach turystycznych (Karkonosze, Góry Izerskie, Góry Bystrzyckie).<br>• Nie zrekultywowane tereny poprzemysłowe.<br>• Miejscowe i okresowe wysokie stężenie pyłów i zanieczyszczeń gazowych.<br>• Degradacja naturalnej rzeźby terenu spowodowana działalności gospodarczą.<br>• Niewystarczający system zbiorników |

| | |
|---|---|
| retencjonowaniu wód i poprawie bezpieczeństwa przeciwpowodziowego.<br>• Duże zwarte obszary ekosystemów leśnych i rolniczych.<br>• Wzrastający stopień lesistości terenu oraz powierzchni obszarów zielonych na terenach miejskich, fauna, flora, siedliska ptaków.<br>•Poprawiająca się jakość powietrza<br>• Stale rosnąca zasobność i średnia wieku drzewostanów województwa dolnośląskiego. | retencyjnych uregulowań potoków i rzek na obszarze Sudetów i obszarów zalewowych.<br>• Zły stan urządzeń melioracyjnych, brak urządzeń nawadniających oraz niedostatek zbiorników małej retencji.<br>• Brak zintegrowanego systemu zarządzania gospodarką odpadami.<br>• Niska świadomość ekologiczna ludności wiejskiej. |
| **Kapitał ludzki**<br>• Duży potencjał demograficzny.<br>• Duża koncentracja wysoko wykwalifikowanej kadry (naukowej, technicznej, ekonomicznej i medycznej) Aglomeracja Wrocławska.<br>• Relatywnie wysoki odsetek ludności w wieku produkcyjnym (60,6% ogółu ludności).<br>• Wysoki poziom kwalifikacji zawodowych ludności.<br>• Rozwinięta sieć instytucji szkoleniowych, ośrodków kształcenia ustawicznego i podnoszenia kwalifikacji.<br>• Niski poziom bezrobocia i rosnąca liczba ofert pracy (wyłącznie Aglomeracja Wrocławska).<br>• Dobrze rozwinięta sieć szkół ponadgimnazjalnych i rosnące wskaźniki skolaryzacji na poziomie pełnej szkoły średniej. | **Kapitał ludzki**<br>• Niski przyrost naturalny, ujemne saldo migracji, rosnące wskaźniki obciążenia demograficznego.<br>• Duże zróżnicowanie struktury zatrudnienia i bezrobocia w regionie<br>• Duża liczba osób bezrobotnych, w tym długotrwale, oraz ludzi młodych i kobiet.<br>• Niski poziom kwalifikacji osób bezrobotnych.<br>• Wysoki udział Romów zagrożonych wykluczeniem społecznym.<br>• Przestarzała baza i niska elastyczność szkolnictwa zawodowego jako efekt chybionych reform edukacji zawodowej.<br>• Słabo dopasowana do potrzeb rynku pracy oferta kształcenia ustawicznego.<br>• Niski poziom mobilności zawodowej.<br>• Niedostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy.<br>• Niska aktywność zawodowa ludności |

| | |
|---|---|
| • Wrocław jako silny i rozpoznawalny ośrodek akademicki z dużym potencjałem naukowo–badawczym.<br>• Rozwój szkolnictwa wyższego w innych miastach regionu Jelenia Góra, Legnica).<br>• Wzrost aspiracji edukacyjnych mieszkańców regionu (wysokie wskaźniki Long Life Learning (LLL).<br>• Rosnący poziom wykształcenia ludności na obszarach wiejskich.<br>• Dobry poziom wykształcenia mieszkańców (z tendencją wzrostową).<br>• Wysoka dostępność młodzieży do internetu w szkołach.<br>• Koncentracja specjalistycznych placówek służby zdrowia (klinik i szpitali specjalistycznych).<br>• Wysokie upowszechnienie szkolnictwa wyższego (liczba studentów na 1000 mieszkańców – 2 miejsce w kraju).<br>• Rozwinięta sieć szkół średnich, pomaturalnych i wyższych, kształcących kadry do obsługi dolnośląskich specjalności: turystyki, przemysłu wydobywczego, usług finansowych; | wiejskiej.<br>• Odpływ młodzieży z terenów wiejskich. Obniżanie się standardów kształcenia na poziomie wyższym w wyniku presji demograficznej. |
| **Rozwój społeczny**<br>• Różnorodność kulturowa regionu, wzrastające poczucie tożsamości (lokalnej, europejskiej ale też regionalnej) wśród społeczności lokalnych i tolerancja odmienności kulturowych. | **Rozwój społeczny**<br>• Duża liczba bardzo małych gmin, rozproszona struktura zasiedlenia, słaba siec osadnicza na terenach wiejskich.<br>• Niewystarczająca infrastruktura pomocy społecznej.<br>• Brak zintegrowanego podejścia do |

| | |
|---|---|
| • Duży potencjał środowisk twórczych.<br>• Znacząca i wzrastająca aktywność obywatelska wpływająca na rozwój trzeciego sektora i społeczeństwa obywatelskiego (Aglomeracja Wrocławska).<br>• Rosnąca aktywność społeczna środowisk lokalnych oraz organizacji pozarządowych.<br>• Dobra współpraca organizacji pozarządowych i instytucji administracji publicznej samorządowej (Aglomeracja Wrocławska).<br>• Dobra infrastruktura specjalistyczna oraz naukowa w dziedzinie ochrony zdrowia, turystyki uzdrowiskowej i rekreacji oraz rehabilitacji leczniczej, zawodowej i społecznej.<br>• Bogata infrastruktura związana z kulturą.<br><br>**Dostępność**<br>•Wrocław sklasyfikowany jako ośrodek metropolitalny typu słaby MEGA (podobnie jak Poznań, Szczecin) według ESPON (Berlin jako lokomotywa | rozwiązywania problemów społecznych.<br>• Niedoinwestowanie i zły stan infrastruktury społecznej.<br>• Niekorzystna struktura bazy szpitalnej (wiele szpitali o małej liczbie łóżek, wysokich kosztach funkcjonowania i dużym zadłużeniu).<br>• Wysoka gęstość zaludnienia na obszarach miejskich powodująca kumulację problemów społecznych.<br>• Niewystarczający wzrost liczby nowych mieszkań oraz niski standard zasobów mieszkaniowych.<br>• Dekapitalizacja bazy mieszkaniowej.<br>• Wewnątrzregionalne zróżnicowanie dochodowe, wysokie zagrożenie ubóstwem (SOP, Obszary Północno-Wschodnie).<br>• Narastające postawy roszczeniowe wśród bezrobotnych.<br>• Wysokie bezrobocie (zwłaszcza długookresowe) spowodowane gospodarczą recesją i przemianami strukturalnymi.<br>• Rozproszenie specjalistycznych placówek służby zdrowia (klinik i szpitali specjalistycznych).<br><br>**Dostępność**<br>• Brak skutecznego systemu promocji regionalnych zasobów (niewystarczający stopień znajomości u potencjalnych inwestorów). |

| | |
|---|---|
| rozwoju).<br>• Korzystne położenie w stosunku do zagranicznych rynków zbytu.<br>• Korzystne usytuowanie geograficzne województwa w strefie nadgranicznej.<br>• Gęsta sieć infrastruktury komunalnej.<br>• Wysoki wskaźnik urbanizacji (71%) w porównaniu z przeciętną w Polsce (60,0%). – 2 m. w kraju<br>• Przebieg europejskich korytarzy transportowych.<br>• Relatywnie gęsta sieć miast o interesującej historycznie zabudowie, które stanowić mogą dobrą bazę małych regionalnych centrów rozwoju.<br>• Bezpieczeństwo zaopatrzenia w energię (funkcjonowanie elektrowni Turów na obszarze województwa, złoża węgla brunatnego w podregionie LGOM).<br>• Istnienie rozwiniętego systemu zaopatrywania w ciepło scentralizowane w dużych miastach regionu.<br>• Sieć dróg o wskaźniku gęstości powyżej średniej krajowej.<br>• Duża gęstość sieci kolejowej powyżej średniej krajowej.<br>• Port Lotniczy Wrocław S.A. oraz lotniska sanitarne, sportowe i agrotechniczne.<br>• Oś transportowa Odry do przewozów turystycznych (Wrocław), towarowych i żeglugi pasażerskiej.<br>• Cztery ośrodki o oddziaływaniu | • Niskie dochody samorządów i możliwości finansowania tworzenia odpowiedniej infrastruktury techniczno-ekonomicznej.<br>• Słaba ogólnodostępna sieć do internetu.<br>• Słabo rozwinięta sieć komunikacji zbiorowej.<br>• Brak realizacji koncepcji transportu zintegrowanego.<br>• Niedostosowanie sieci infrastruktury transportowej do rosnących potrzeb oraz znaczna degradacja istniejącej sieci.<br>• Brak wystarczającej liczby obiektów mostowych na Odrze.<br>• Brak nowoczesnych obiektów targowych.<br>• Słabe powiązanie komunikacyjne i gospodarcze powiatów północnych z pozostałą częścią województwa.<br>• Brak dróg ekspresowych i dwujezdniowych.<br>• Niewystarczająca dla obsługi regionu liczba i stan przepraw mostowych na Odrze i dopływach.<br>• Zły stan techniczny infrastruktury ochrony przeciwpowodziowej.<br>• Sieć kolejowa zdekapitalizowana (zwłaszcza SOP), zawieszanie przewozów, brak połączeń z centrum kraju.<br>• Zdekapitalizowana infrastruktura żeglugowa, wyeksploatowane nabrzeża i urządzenia portowe (także w wyniku |

| | |
|---|---|
| subregionalnym w zakresie administracji, sądownictwa, kultury oraz szkolnictwa wyższego (Wrocław, Legnica, Jelenia Góra oraz Wałbrzych - słabsza funkcja szkolnictwa wyższego).<br>• Występowanie wód powierzchniowych umożliwiających zagospodarowanie szlaków wodnych, kajakowych i żeglarskich oraz uruchomienie pasażerskiej żeglugi turystycznej na Odrze.<br>• Inwestycje w dziedzinie infrastruktury technicznej (drogowej).<br>• Istniejąca sieć infrastruktury technicznej, w tym magistrali gazociągowych, umożliwiających wykorzystanie przemysłowe oraz stosowanie ekologicznych systemów grzewczych.<br>• Dolnośląski System Informacji Przestrzennej.<br><br>**Współpraca trans graniczna, międzyregionalna i ponadnarodowa**<br>• Rozbudowana współpraca międzyregionalna i międzynarodowa (liczne porozumienia, udział w pracach organizacji międzynarodowych, uczestnictwo w projektach współfinansowanych ze środków UE).<br>• Wspieranie regionów przygranicznych funduszami europejskimi (Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej). | powodzi).<br>• Zbyt małe wykorzystanie niekonwencjonalnych źródeł do wytwarzania energii i ogrzewania w miejscowościach uzdrowiskowych, klimatycznych i wypoczynkowych.<br>• Brak ładu przestrzennego w zagospodarowaniu miejscowości, obszarów i tras komunikacyjnych oraz niski poziom estetyki otoczenia na terenach mieszkaniowych.<br>• Brak wystarczającej informacji turystycznej, głównie oznakowania tras, obiektów do zwiedzania w dużych i średnich miastach.<br>• Brak elektronicznego spójnego systemu informacji turystycznej.<br>• Brak w ofercie turystycznej propozycji nietypowych, np. zwiedzania obiektów architektury przemysłowej, drewnianej architektury przysłupowej.<br><br>**Współpraca trans graniczna międzyregionalna i ponadnarodowa**<br>• Asymetria rozwojowa Pogranicza polsko-czeskiego i polsko-niemieckiego.<br>• Niewystarczająca transgraniczna wymiana doświadczeń.<br>• Niedostateczne wyposażenie w infrastrukturę techniczną i społeczną, szczególnie w małych gminach przygranicznych.<br>• Brak wspólnych programów |

| | |
|---|---|
| • Istnienie euroregionów ułatwiających działania transgraniczne.<br>• Dobre możliwości bezpośredniego dostępu do rynku w kraju i za granicą ze względu na bliskość dużych centrów miejskich (Berlin, w Saksonii np. Görlitz, Budziszyn, Drezno; Poznań, Konurbacja Górnośląska, Kraków).<br>• Podjęcie działań w kierunku utworzenia Europejskiego Ugrupowania Współpracy Transgranicznej (Euroregion Nysa i Glacensis).<br>•Rozwinięta współpraca miast partnerskich. | rozwojowych. |
| **SZANSE** | **ZAGROŻENIA** |
| **Gospodarka**<br>1. Rosnące zainteresowanie regionem jako dobrą lokalizacją inwestycji<br>2. Możliwość inicjacji i wsparcia przez samorząd województwa procesu tworzenia grup producenckich<br>3. Wzrost popytu na rynkach zewnętrznych na dobra i usługi produkowane, wydobywane, wytwarzane na bazie regionalnych zasobów i potencjału wytwórczego<br>4. Wykreowanie marki Dolnego Śląska w oparciu o produkty regionalne (zdrowa, ekologiczna żywność)<br>5. Wykorzystanie krajowego systemu | **Gospodarka**<br>1. Niewystarczające reformy poprawiające stan budżetów JST (szczególnie byłych miast wojewódzkich)<br>2. Rosnące zadłużenie miast regionu, zwłaszcza Wrocławia<br>3. Zmiana dotychczasowych zasad polityki spójności (zasada koncentracji i współfinansowania) ograniczająca udział regionu w środkach UE<br>4. Obniżanie atrakcyjności inwestycyjnej regionu (w szczególności SOP) głównie w |

| | |
|---|---|
| informacji przestrzennej (dyrektywa INSPIRE) dla zintegrowanego systemu zarządzania rozwojem regionu<br>6. Włączenie oferty turystyki uzdrowiskowej do ponadregionalnych systemów promocji turystyki<br>7. Wzmocnienie wydatków na politykę wiejską w ramach WPR (tworzenie miejsc pracy poza sektorem rolniczym)<br>8 Rosnący popyt na turystykę historyczną, sentymentalną, zdrowotną<br>9 Lokowanie korporacji transnarodowych głównie finansowych i technologicznych na terenie województwa | wyniku zaniechania inwestycji w system transportowy i infrastrukturę<br>5. Wycofywanie inwestorów, szczególnie z SSE (słaba więź inwestorów z regionem)<br>6. Mniejsza liczba turystów i krótszy czas pobytu<br>7. Zatrzymanie prac nad ustawą o Partnerstwie Publiczno-Prywatnym (PPP)<br>8. Negatywne skutki dla regionu wprowadzenia podatku od kopalin<br>9. Wysoki udział kapitału obcego w kształtowaniu nowoczesnej struktury handlowej i produkcyjnej |
| **Innowacyjność**<br>1. Zwiększenie skuteczności udziału w programach ramowych UE<br>2. Usieciowienie współpracy władz lokalnych i regionalnych<br>3. Usieciowienie współpracy przedsiębiorstw w kraju i za granicą<br>4. Wykorzystanie istniejącej bazy naukowo-badawczej<br>5. Rosnące znaczenie e-gospodarki, e-usług i e-handlu | **Innowacyjność**<br>1. Ocena i podział środków na granty na poziomie UE (dot. oceny projektów i podziału środków na poziomie unijnym)<br>2. Rosnące usieciowienie gospodarek UE przy niskim poziomie zaangażowania polskich podmiotów<br>3. Rosnący poziom kultury kooperacji na zewnątrz regionu, szczególnie za granicą kraju<br>4. Niewłaściwe uregulowania w |

| | |
|---|---|
| | zakresie komercjalizacji wiedzy, GOW – szczególnie w jednostkach naukowo-badawczych i szkołach wyższych<br>5. Rosnący odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry<br>6. Powiększająca się luka technologiczna |
| **Środowisko naturalne**<br>1. Wykorzystanie doświadczeń w zakresie zrównoważonego rozwoju i wzrost świadomości społecznej<br>2. Wykorzystanie nowych technologii energetycznych bazujących na odnawialnych źródłach energii<br>3. Zintegrowany system zarządzania gospodarką odpadami | **Środowisko naturalne**<br>1. Brak realizacji kompleksowych rozwiązań w zakresie ochrony przeciwpowodziowej (problem ubezpieczenia obowiązkowego, brak współpracy międzynarodowej, brak środków na infrastrukturę)<br>2. Niewystarczający poziom środków na rewitalizacje, renowacje, rewalidacje, rekultywacje środowiska<br>3. Brak sprzyjających regulacji dla funkcjonowania i rozbudowy obszarów chronionych<br>4. Szkody krajobrazowe w wyniku wykorzystania elektrowni wiatrowych |
| **Rozwój społeczny**<br>1. Wzrost zaangażowania społeczeństwa w sprawy regionu<br>2. Skuteczne zintegrowanie systemu zarządzania kryzysowego (112) | **Rozwój społeczny**<br>1. Niekorzystne trendy demograficzne<br>2. Niekonsekwencja w zakresie reform służby zdrowia (z |

| | |
|---|---|
| 3. Wzrost aktywności organizacji pozarządowych<br>4. Wysoki poziom tolerancji wobec odmienności, szczególnie wśród młodzieży | wyłączeniem Aglomeracji Wrocławskiej, LGOM)<br>3. Rosnący poziom instytucjonalizacji trzeciego sektora<br>4. Zahamowanie rozwoju e-administracji<br>5. Rosnąca asymetria w dostępności do usług społecznych w mieście i na wsi<br>6. Trwałe migracje i odpływ kadry wykwalifikowanej z regionu |
| **Kapitał ludzki**<br>1. Rosnący odsetek ludzi wykształconych i poprawa warunków ich zatrudnienia<br>2. Wzrost umiejętności pozyskiwania środków na cele badawcze, wdrożeniowe, rozwojowe itp.<br>3. Łatwość migracji zarobkowych | **Kapitał ludzki**<br>1. Brak zmiany postaw społeczeństwa wobec kształcenia przez całe życie<br>2. Niewłaściwe kształtowanie stosunków sfery B+R i przedsiębiorstw, a szczególnie<br>2a. brak kompleksowych rozwiązań w zakresie mobilności pracowników (współpraca B2B, B2B+R)<br>3. Pogłębienie niedoborów wykwalifikowanych robotników i kadry technicznej |
| **Dostępność**<br>1. Możliwość włączenia wewnętrznych systemów infrastruktury technicznej w dostępne przestrzennie ponadregionalne systemy tranzytowe liniowe (kolejowe, | **Dostępność**<br>1. Niedostateczne uwzględnienie potrzeb transportowych regionu w krajowej polityce transportowej (transport drogowy, kolejowy, rzeczny)<br>2. Rozwój regionalnych portów |

| | |
|---|---|
| drogowe, rzeczne) i punktowe<br>2. Rosnąca rozpoznawalność regionu ze względu na udział w międzynarodowych i światowych imprezach, wydarzeniach itp.<br>3. Występowanie wód powierzchniowych umożliwiających zagospodarowanie szlaków wodnych, kajakowych, żeglarskich oraz uruchomienie pasażerskiej żeglugi turystycznej na Odrze i niektórych jej dopływach (szczególnie w Dolinie Baryczy)<br>4. Rozszerzenie oferty turystycznej o nietypowe propozycje turystyczne | lotniczych w kraju i za granicą<br>3. Nieuwzględnianie obszarów granicznych w polityce skutkujące asymetrią w skomunikowaniu z terytorium regionu vs. zagranica<br>4. Wydłużanie czasu dojazdu do regionu |
| **Wpółpraca transgraniczna i międzyregionalna**<br>1. Tworzenie wspólnych transgranicznych kompleksów turystycznych<br>2. Wzrost aktywności władz lokalnych w podejmowaniu współpracy zewnętrznej i wewnętrznej<br>3. Wzbogacenie współpracy międzyregionalnej o przedsięwzięcia o charakterze gospodarczym i ze sfery polityki społecznej<br>4. Wdrożenie programu operacyjnego Polska Zachodnia | **Współpraca transgraniczna i międzyregionalna**<br>1. Mała rola transportu kolejowego (zwłaszcza towarowego)<br>2. Brak zintegrowania komunikacyjnego z resztą kraju<br>3. Opóźnienie prac nad powołaniem EUWT<br>4. Asymetria w nakładach na B+R<br>5. Brak realizacji programu Polski Zachodniej<br>6. Konkurencyjność terenów turystycznych za granicą<br>7. Globalizacja jako czynnik zmniejszający, niwelujący integrację regionalną i poczucie tożsamości |

# Załączniki

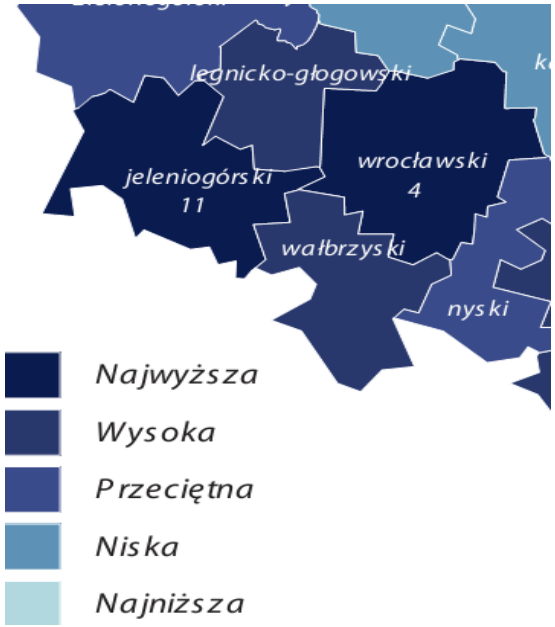


Ryc. Atrakcyjność inwestycyjna podregionów dla działalności przemysłowej w 2011 r.

Źródło: Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2011, red. M. Nowicki, IBnGR, Gdańsk 2011, s. 20

Tab. Wskaźniki określające jakość kapitału ludzkiego na poziomie NUTS 2

| | Absolwenci studiów mgr i I-go stopnia (łącznie z cudzoziemcami) w roku 2007/2008 | Zatrudnienie w działalności B+R (2007) | Zatrudnienie w działalności B+R w % ogółu zatrudnionych w GN (2007) | Zatrudnienie w sektorze high-tech (przedsiębiorstwa high-tech i usługi wiedzochłonne), na poziomie NUTS 2, jako % wszystkich zatrudnionycu | Zatrudnienie w działalności B+R wg poziomu wykształcenia stan na 31 XII | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | | Z tytułem naukowym profesora | Ze stopniem dr hab. | Ze stopniem dr |
| Polska | 100 | 100 | 1,2 | | 100 | 100 | 100 |
| dolnośląskie | 8,33 | 7,1 | 1,1 | 4,28 | 7,9 | 7,5 | 8,7 |
| mazowieckie | 17,99 | 27,7 | 1,6 | 5,51 | 26,4 | 23,6 | 22,2 |
| łódkie | 6,97 | 6,8 | 1,3 | 2,57 | 7,3 | 7,1 | 6,9 |
| małopolskie | 9,17 | 11,3 | 1,8 | 3,31 | 14,3 | 12,9 | 12,7 |
| śląskie | 10,03 | 9 | 0,9 | 3,24 | 7,6 | 8,7 | 10,6 |
| lubelskie | 5,4 | 5,7 | 1,8 | 1,88 | 6,0 | 6,2 | 6,8 |
| podkarpackie | 4,3 | 2,6 | 0,7 | 2,19 | 1,7 | 1,9 | 2,3 |
| podlaskie | 3,3 | 1,9 | 1 | 2,3 | 2,1 | 2,4 | 2,2 |
| świętokrzyskie | 3,33 | 1,1 | 0,5 | 1,41 | 0,9 | 1,5 | 1,3 |
| lubuskie | 1,65 | 0,9 | 0,5 | 1,84 | 0,6 | 1,4 | 1,0 |
| wielkopolskie | 9,65 | 10,4 | 1,3 | 2,42 | 9,9 | 9,3 | 8,6 |
| zachodniopomorskie | 4,04 | 3,2 | 1 | 3,54 | 3,3 | 3,3 | 3,7 |
| opolskie | 1,79 | 1,3 | 0,7 | 2,33 | 1,3 | 1,8 | 1,6 |
| kujawsko-pomorskie | 5,58 | 3,8 | 1 | 2,38 | 3,4 | 4,3 | 3,5 |
| Pomorskie | 5,39 | 5,4 | 1,2 | 4,85 | 4,7 | 5,7 | 5,7 |
| warmińsko-mazurskie | 3,48 | 1,9 | 0,8 | 2.02 | 2,6 | 2,4 | 2,3 |

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat 2009; GUS

Tab. Otoczenie instytucjonalno-prawne GOW

| | Liczba jednostek B+R | Inkubatory przedsiębiorczości | Parki naukoe, technologiczne | Inkubatory technologiczne (2009) | Akademickie inkubatory przedsiębiorczości | Centra transferu technologii (2009) | Fundusze kapitału zalążkowego | Sieci aniołów biznesu (2009) | Ośrodki szkoleniowo-doradcze (2009) | Lokalne i regionalne fundusze pożyczkowe |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Polska | 1144 | 46 | 30 | 17 | 52 | 85 | 10 | 7 | 309 | 83 |
| dolnośląskie | 90 | 2 | 4 | | 6 | 5 | 1 | | 19 | 6 |
| mazowieckie | 317 | 1 | 1 | | 10 | 14 | 3 | 1 | 27 | 5 |
| łódkie | 79 | 4 | 2 | 3 | 3 | 4 | | | 16 | 5 |
| małopolskie | 102 | 6 | 4 | 1 | 3 | 10 | 3 | 2 | 14 | 6 |
| śląskie | 135 | 11 | 5 | 3 | 7 | 5 | 1 | 1 | 38 | 9 |
| lubelskie | 42 | 1 | 2 | | 1 | 6 | | 1 | 31 | 4 |
| podkarpackie | 56 | 2 | 1 | 2 | 1 | 4 | | | 25 | 6 |
| podlaskie | 26 | | 1 | 1 | 2 | 5 | | | 19 | 5 |
| świętokrzyskie | 18 | 2 | 1 | | 1 | 2 | | | 12 | 3 |
| lubuskie | 18 | 4 | | | 1 | 2 | | | 8 | 4 |
| wielkopolskie | 105 | 2 | 2 | 2 | 4 | 11 | 1 | | 28 | 7 |
| zachodniopomorskie | 16 | 4 | 2 | 2 | 5 | 3 | | 1 | 15 | 7 |
| opolskie | 21 | 2 | | | 2 | 2 | | | 6 | 2 |
| kujawsko-pomorskie | 43 | 2 | 1 | | 3 | 5 | | 1 | 18 | 3 |
| pomorskie | 58 | 2 | 3 | 2 | 2 | 3 | 1 | | 17 | 5 |
| warmińsko-mazurskie | 18 | 1 | 1 | 1 | 1 | 4 | | | 16 | 6 |

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat 2009; GUS

Tab. Infrastruktura gospodarki opartej na wiedzy

| | szerokopasmowy dostęp do internetu w przedsiębiorstwach w 2009 r. | e-administracja | | |
|---|---|---|---|---|
| | | korzystanie przez przedsiębiorstwa | w tym w celu w pełni elektronicznej obsługi procedur administracyjnych | w tym w celu składania ofert w elektronicznym systemie zamówień publicznych |
| Polska | 58,1 | 89 | 27,66 | 7,18 |
| dolnośląskie | 61 | 89,5 | 31,5 | 5,8 |
| mazowieckie | 62,7 | 92,7 | 30,1 | 8 |
| łódkie | 53,7 | 89 | 24,4 | 5,8 |
| małopolskie | 58,6 | 87,3 | 27,7 | 5,4 |
| śląskie | 63 | 91,3 | 31,4 | 8,2 |
| lubelskie | 49,8 | 90,4 | 29,3 | 10 |
| podkarpackie | 57,1 | 90,7 | 31,3 | 11,7 |
| podlaskie | 58,7 | 85,3 | 19,8 | 3,1 |
| świętokrzyskie | 48,9 | 84,7 | 25,5 | 5,8 |
| lubuskie | 54,1 | 86,7 | 26 | 4,6 |
| wielkopolskie | 56,6 | 92,1 | 30 | 7,3 |
| zachodniopomorskie | 58,5 | 89,7 | 27,2 | 5,9 |
| opolskie | 54,7 | 89,9 | 27,8 | 9,4 |
| kujawsko-pomorskie | 53,3 | 86,4 | 24 | 6,1 |
| pomorskie | 59,5 | 93,2 | 27,3 | 5,3 |
| warmińsko-mazurskie | 49,1 | 85,8 | 29,2 | 12,4 |

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat 2009; GUS

Tab. Wskaźniki innowacyjności polskich regionów

| | Nakłady na działalność B+R (2007) | | Liczba wynalazków wg udzielonych patentów (2007) | Wnioski aplikacyjne do EPO. Liczba wniosków na mln mieszkańców (2006r.) | Przedsiębiorstwa, które poniosły nakłady na działalność innowacyjną w % przedsiębiorstw w przemyśle (2007) |
|---|---|---|---|---|---|
| | na mieszkańca w zł | w relacji do PKB w % | | | |
| Polska | 175 | 0,56 | 1575 | 1,54 | 31,8 |
| dolnośląskie | 137 | 0,35 | 219 | 2,14 | 33,3 |
| mazowieckie | 529 | 1,07 | 391 | 2,092 | 36,8 |
| łódkie | 146 | 0,54 | 107 | 1,552 | 24,7 |
| małopolskie | 244 | 0,92 | 154 | 3,046 | 32,2 |
| śląskie | 126 | 0,36 | 236 | 2,311 | 38,3 |
| lubelskie | 114 | 0,44 | 79 | 1,147 | 31,1 |
| podkarpackie | 75 | 0,39 | 44 | 2,178 | 38,7 |
| podlaskie | 46 | 0,25 | 14 | 0,45 | 29,7 |
| świętokrzyskie | 28 | 0,08 | 22 | | 30,2 |
| lubuskie | 26 | 0,1 | 12 | 1,486 | 26,7 |
| wielkopolskie | 166 | 0,46 | 92 | 0,495 | 28,2 |
| zachodniopomorskie | 66 | 0,19 | 37 | 1,198 | 23,3 |
| opolskie | 35 | 0,16 | 42 | 2,387 | 35,6 |
| kujawsko-pomorskie | 53 | 0,35 | 42 | 1,16 | 28,4 |
| pomorskie | 154 | 0,51 | 62 | 0,455 | 29,1 |
| warmińsko-mazurskie | 68 | 0,18 | 22 | 0,98 | 30,9 |

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat 2009; GUS

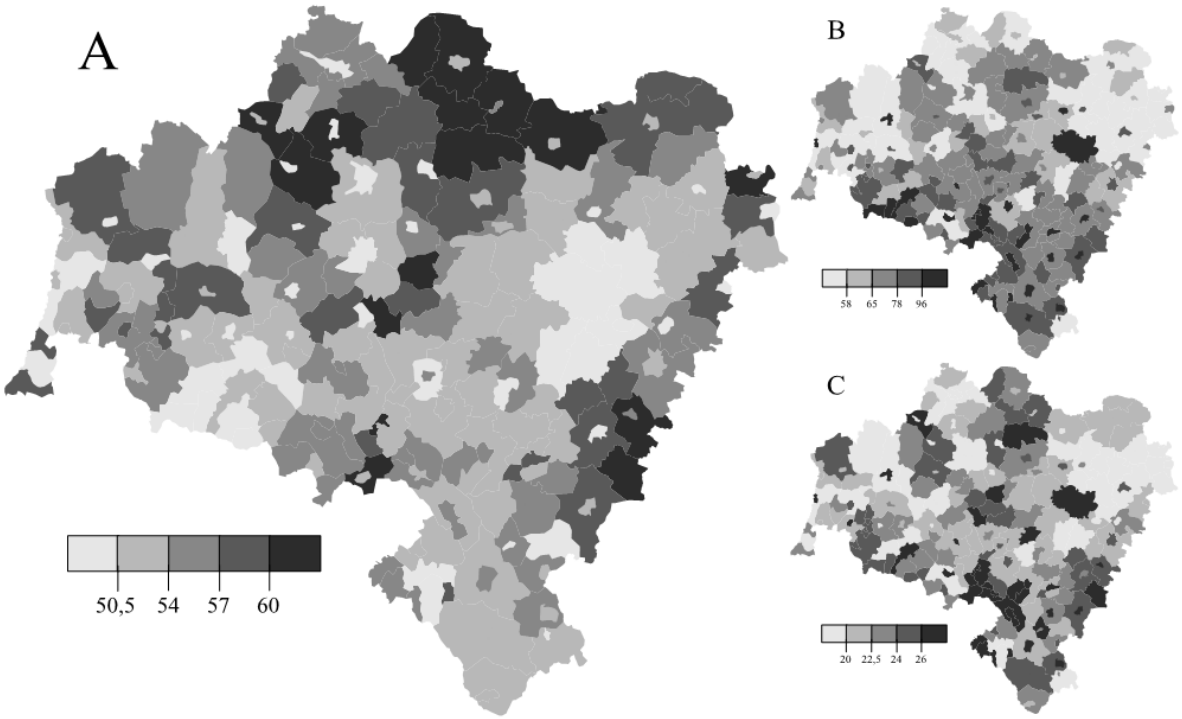


Ryc. Wskaźniki obciążenia demograficznego na Dolnym Śląsku w 2007 (A – ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym; B – ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym; C – ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym).

Źródło: Krzysztof Janc: Przestrzenne zróżnicowanie kapitału ludzkiego i społecznego na Dolnym Śląsku

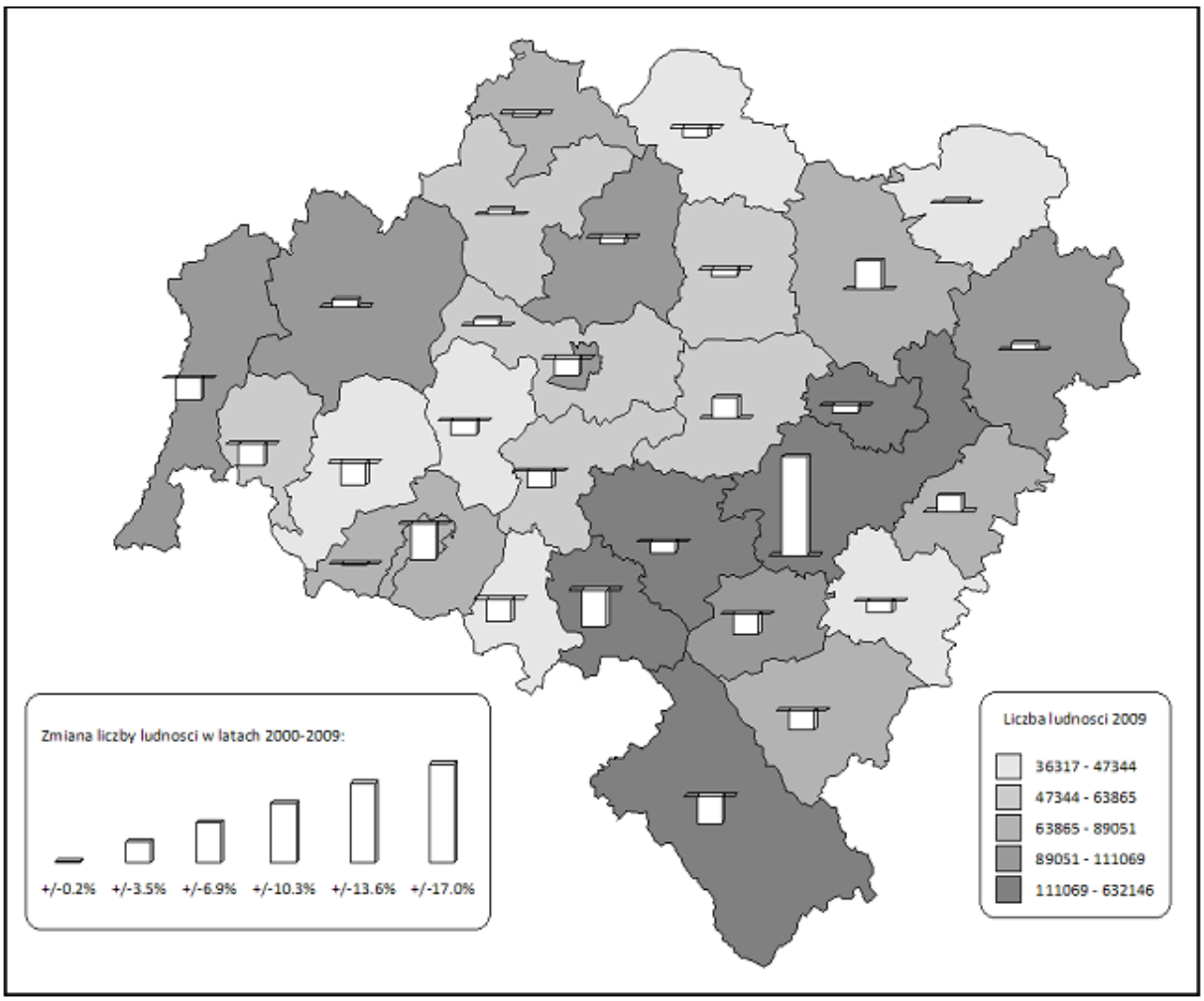


Ryc. Ludność i zmiany ludnościowe w powiatach w latach 2000-2009

Źródło: Analiza rozwoju społecznego w świetle programowania rozwoju gospodarczego, na podstawie prognoz zmian demograficznych i społecznych na rozwój gospodarczy Dolnego Śląska; Analiza współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach projektu „Analizy, badania i prognozy na rzecz Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego", Ł. Damurski, D. Moroń, A. Wiktorska-Święcka

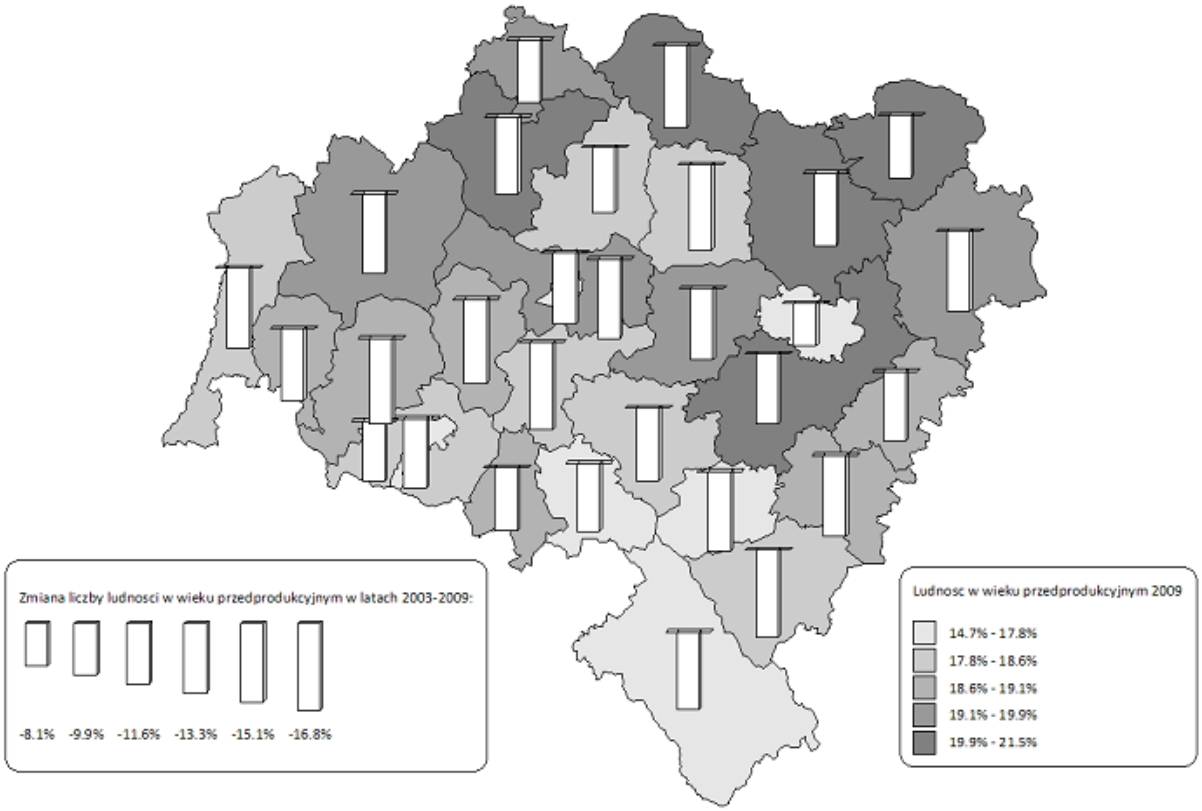


Ryc. Ludność w wieku przedprodukcyjnym i jej zmiany w powiatach w latach 2003-2009

Źródło: Analiza rozwoju społecznego w świetle programowania rozwoju gospodarczego, na podstawie prognoz zmian demograficznych i społecznych na rozwój gospodarczy Dolnego Śląska; Analiza współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach projektu „Analizy, badania i prognozy na rzecz Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego", Ł. Damurski, D. Moroń, A. Wiktorska-Święcka

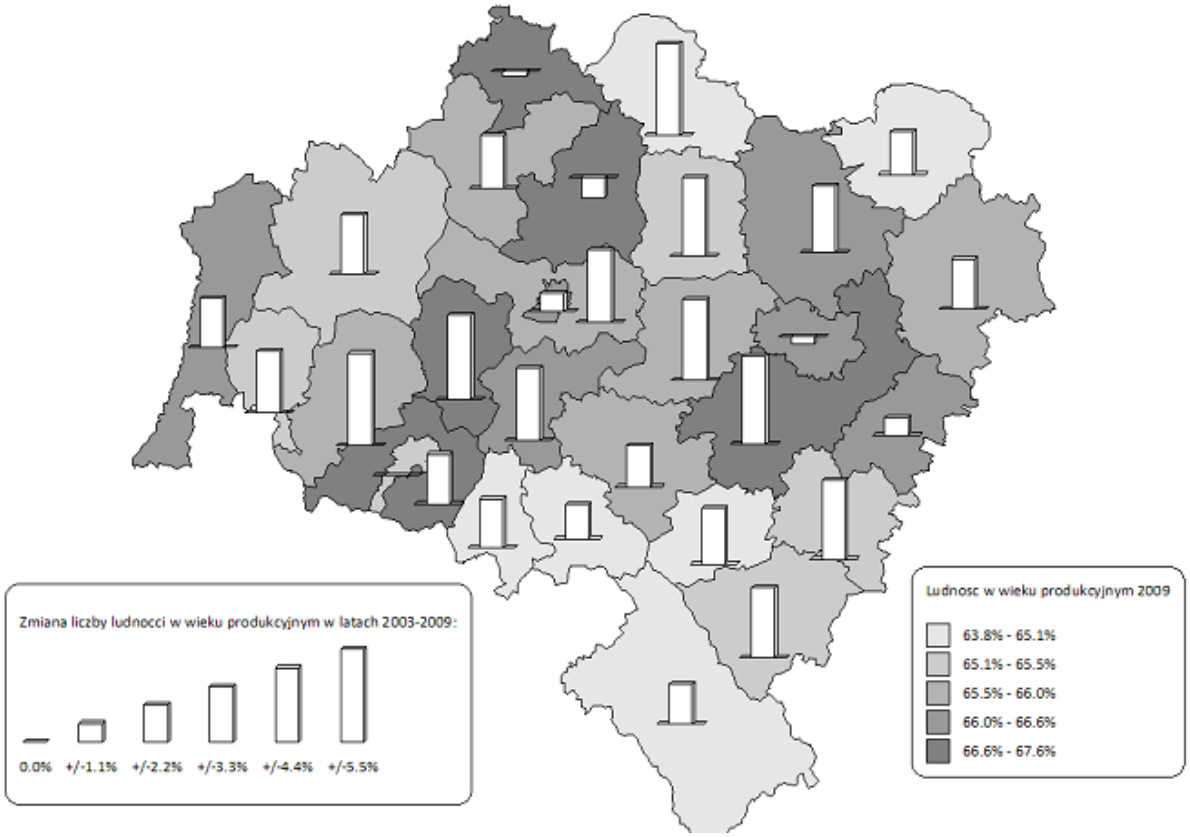


Ryc. Ludność w wieku produkcyjnym i jej zmiany w powiatach w latach 2003-2009

Źródło: Analiza rozwoju społecznego w świetle programowania rozwoju gospodarczego, na podstawie prognoz zmian demograficznych i społecznych na rozwój gospodarczy Dolnego Śląska; Analiza współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach projektu „Analizy, badania i prognozy na rzecz Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego", Ł. Damurski, D. Moroń, A. Wiktorska-Święcka

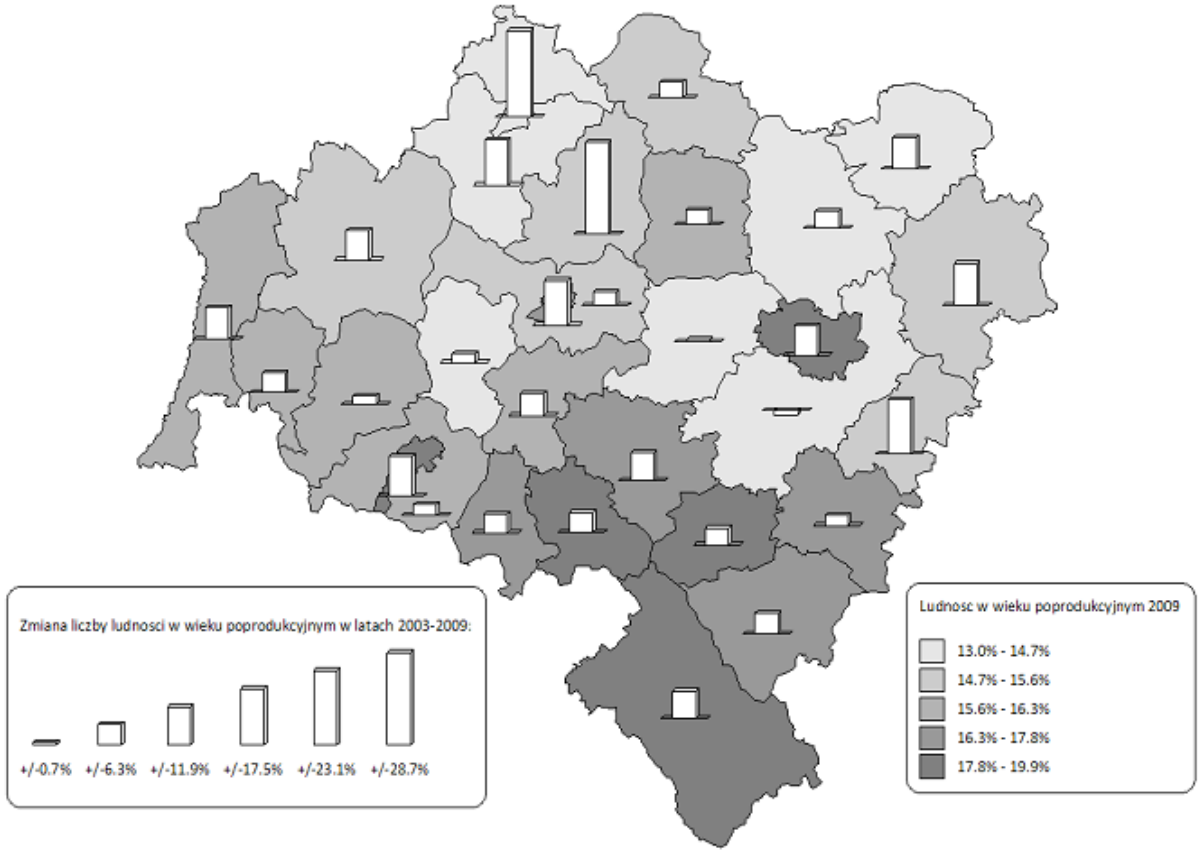


Ryc. Ludność w wieku poprodukcyjnym i jej zmiany w powiatach w latach 2003-2009
Infrastruktura gospodarki opartej na wiedzy

Źródło: Analiza rozwoju społecznego w świetle programowania rozwoju gospodarczego, na podstawie prognoz zmian demograficznych i społecznych na rozwój gospodarczy Dolnego Śląska; Analiza współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach projektu „Analizy, badania i prognozy na rzecz Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego", Ł. Damurski, D. Moroń, A. Wiktorska-Święcka

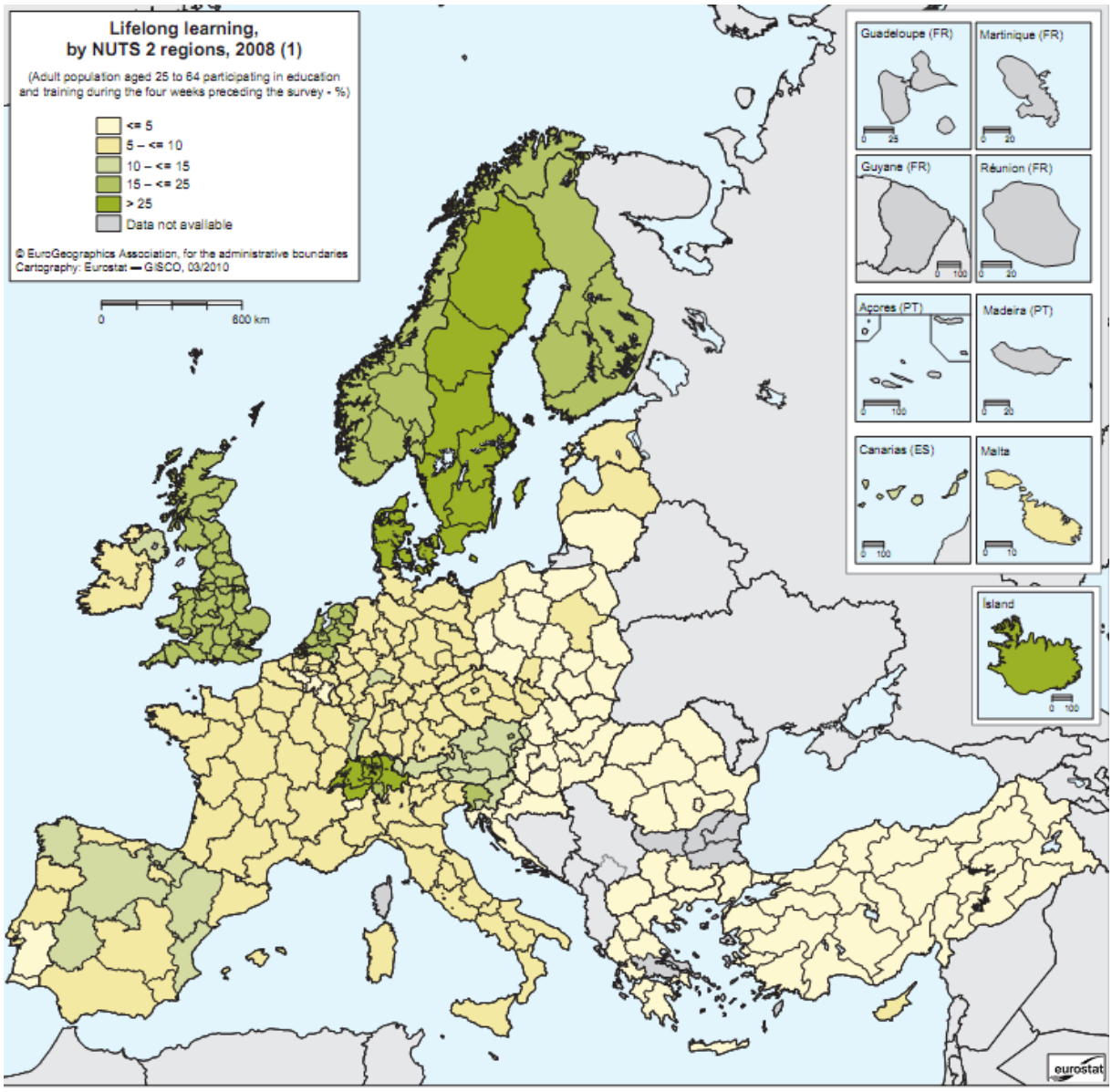


(1) Yuzhen tsentralen (BG42), Dytiki Makedonia (GR13), Peloponnisos (GR25), Ciudad Autónoma de Ceuta (ES63), Ciudad Autónoma de Melilla (ES64), Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste (ITC2), Åland (FI20) and Croatia, data lack reliability due to small sample size; Portugal, Sweden, provisional data.

Ryc. Udział % osób w wieku 25-64 lata uczących się i dokształcających ogólnej liczbie ludności w tym wieku w roku 2009:

Źródło: Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/GISCO/yearbook2010/0906EN.pdf

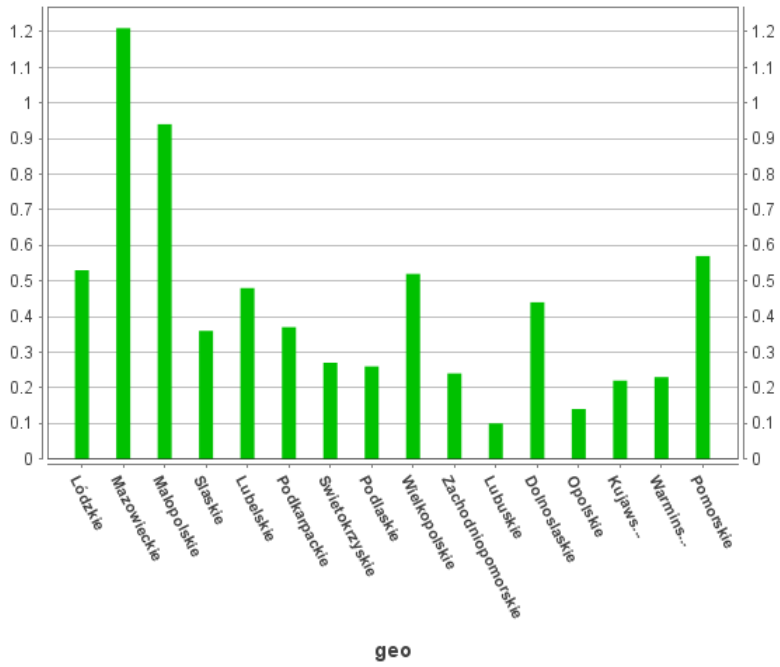


Ryc. Relacja nakładów na działalność B+R do PKB (GERD) na poziomie NUTS 2 w procencie PKB w 2008 r. w regionach Polski

Źródło: Eurostat

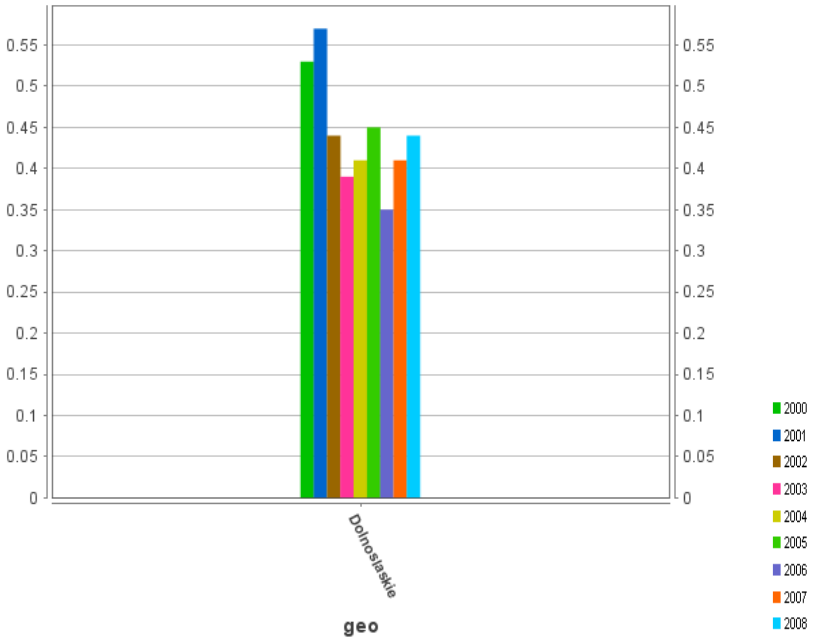


Ryc. Relacja nakładów na działalność B+R do PKB (GERD) na poziomie NUTS 2 w procencie PKB w latach 2000 – 2008 na Dolnym Śląsku;
Źródło: Eurostat

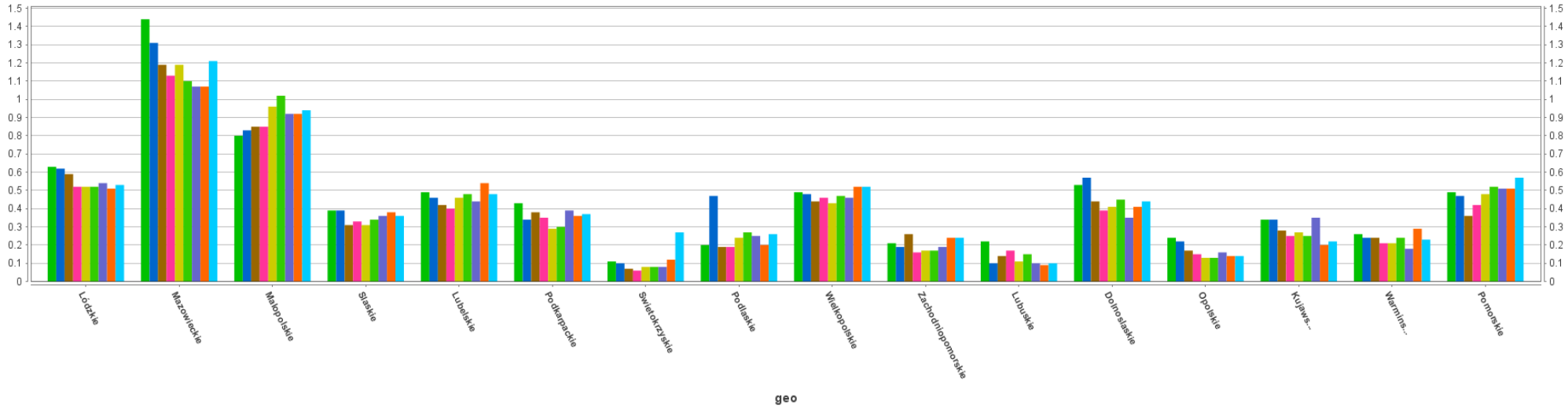


Ryc. Relacja nakładów na działalność B+R do PKB (GERD) na poziomie NUTS 2 w procencie PKB w latach 2000 – 2008 w regionach Polski

Źródło: Eurostat

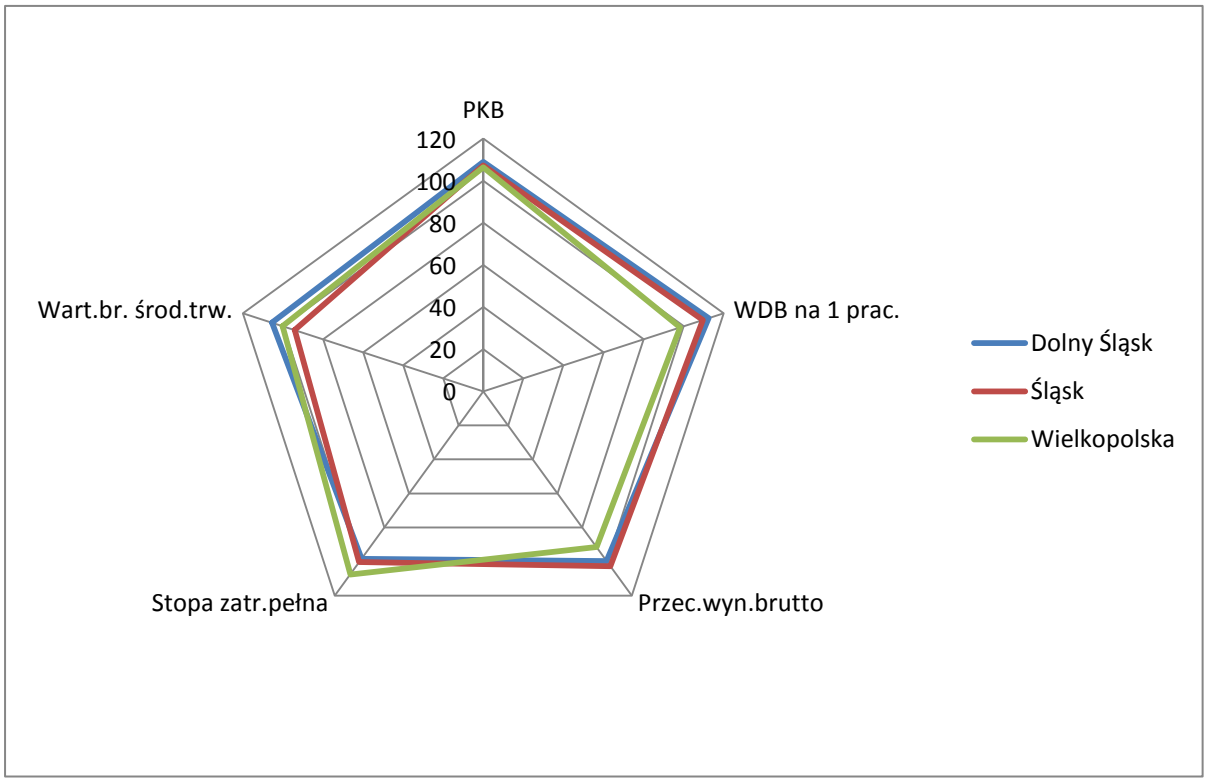


Rys. 1 Pięciokąt rozwoju

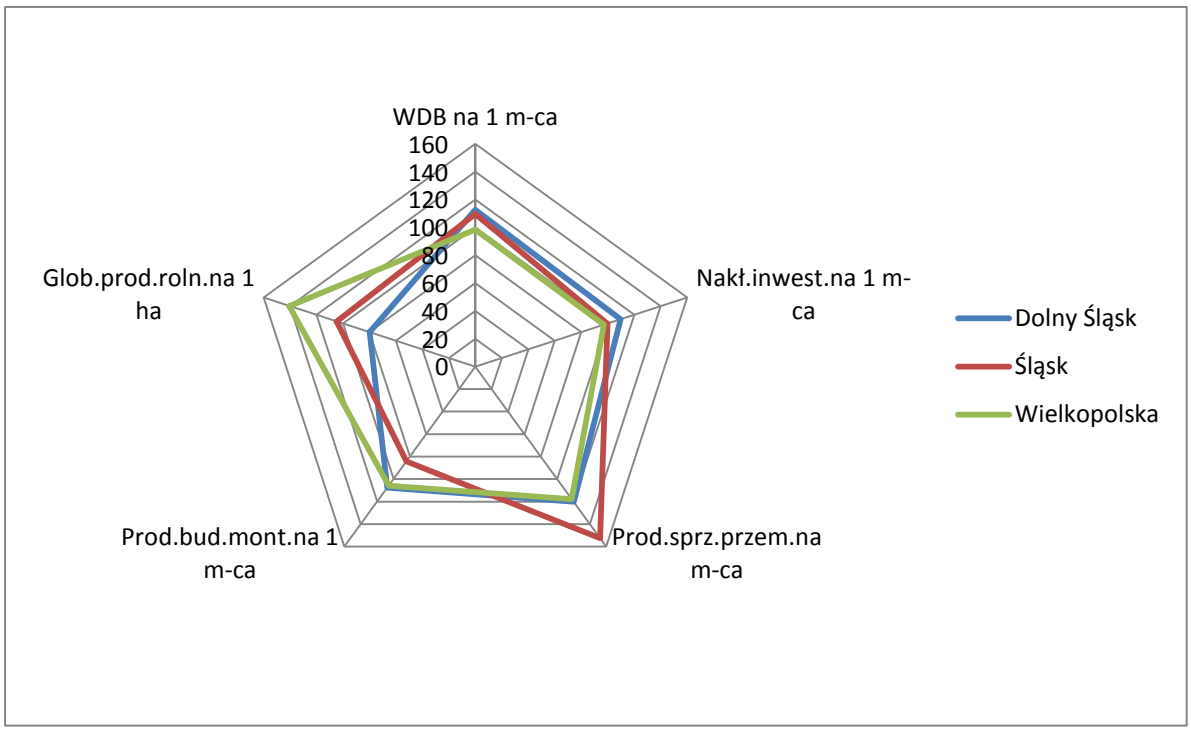


Rys. 2 Pięciokąt tworzenia produktu

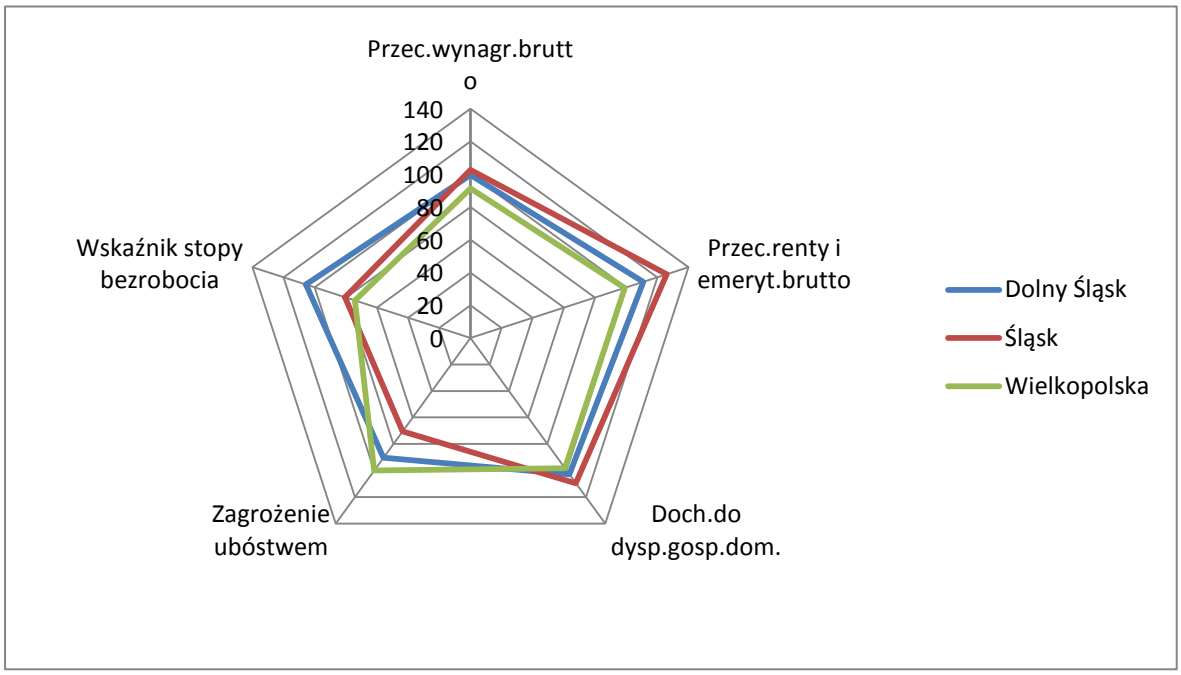


Rys. 3 Pięciokąt poziomu życia

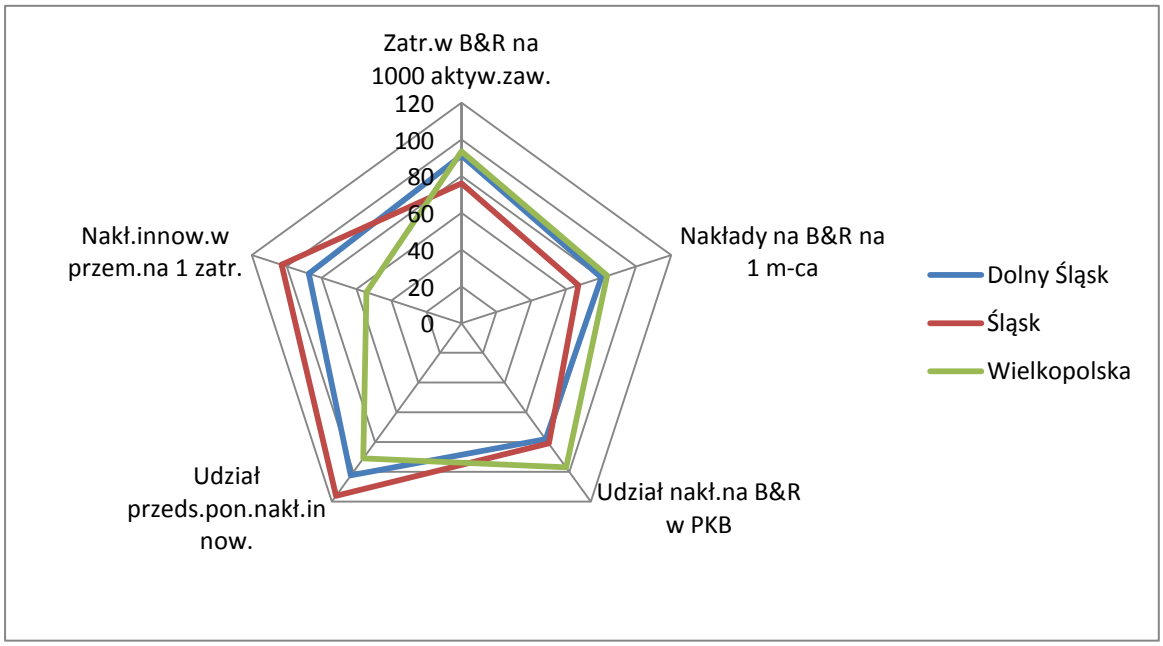


Rys. 4 Pięciokąt innowacji